

Шляхи розвитку української науки

2013 № 7 (97)

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ

№ 7 (97) 2013

Інформаційно-аналітичний бюлетень
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Засновники:

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Служба інформаційно-аналітичного забезпечення
органів державної влади (СІАЗ)

Головний редактор

В. Горовий, д-р іст. наук, проф.

Редакційна колегія:

І. Беззуб, Н. Вітушко, В. Вовк, О. Натаров, Л. Чуприна

Заснований у 2005 році
Видається щомісяця

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна
Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03
E-mail: siaz@pochta.ru
www.nbuv.gov.ua/siaz.html

Передрук – тільки з дозволу редакції

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2013

ЗМІСТ

Наукові здобутки як фундамент програми урядових звершень	3
Міжнародне співтовариство	3
Наука – виробництву	6
Наукові конференції, наради та інші організаційні заходи	13
Наукова діяльність у ВНЗ.....	17
Оцінки ефективності науки в Україні	23
Перспективні напрями наукових досліджень	36
Проблеми стратегії розвитку України.....	41
Наука і влада	47
Суспільні виклики і потреби.....	74
Українська наука і проблеми формування інформаційного суспільства	74
За матеріалами XV Міжнародного з'їзду славістів (Мінськ, Беларусь, 20–27 серпня 2013 г.)	82
Міжнародний досвід	91
Формування та впровадження інноваційної моделі економіки ..	96
Міжнародний досвід	99
Проблеми енергозбереження.....	105
Міжнародний досвід	110
Зарубіжний досвід організації наукової діяльності.....	115

Наукові здобутки як фундамент програми урядових звершень

Міжнародне співробітництво

Про проведення Національною академією наук України спільно з Російським гуманітарним науковим фондом конкурсу науково-дослідних проектів на 2014 р.

Національна академія наук України та Російський гуманітарний науковий фонд відповідно до укладеної між ними Угоди про співробітництво від 3.12.2003 р. оголосили спільний конкурс науково-дослідних проектів на 2014 р.

При цьому, відповідно до Додаткового протоколу до згаданої Угоди від 11.06.2008 р. та розпорядження президії НАН України від 20.06.2013 р. № 419 визначено таку проблемно-тематичну спрямованість конкурсу:

- порівняльне вивчення сучасних соціально-економічних, політичних і культурних перетворень в Україні і Російській Федерації;
- дослідження історичних, наукових і культурних зв'язків України та Росії, проблем розбудови інформаційного суспільства.

Термін подання заявок до президії НАН України на конкурс закінчується 30 вересня 2013 р. *(Про проведення Національною академією наук України спільно з Російським гуманітарним науковим фондом конкурсу науково-дослідних проектів на 2014 рік // Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>).*

***

Національна академія наук України (НАН України) та Словацька академія наук (САН) на підставі укладеної між ними Угоди про співробітництво оголошують конкурс спільних українсько-словацьких проектів на 2014–2016 рр.

Узгоджені заявки подаються: українськими науковцями – до НАН України українською та англійською мовами; словацькими науковцями – до САН. До конкурсу з української сторони допускаються проекти вчених, які працюють в установах НАН України та партнерами яких є науковці САН.

Сторони проводять незалежну оцінку допущених до конкурсу проектів. За результатами оцінки проектів сторони відбирають, узгоджують і спільно рекомендують проекти до фінансової підтримки.

Рішення про підтримку проектів затверджується розпорядженням президії НАН України. Затверджений список українсько-словацьких дослідницьких проектів, які будуть реалізовуватись у рамках Угоди про наукове співробітництво у зазначений період, буде розміщено на веб-сайті НАН України (<http://www.nas.gov.ua>)

Фінансування проектів здійснюється кожною установою-партнером окремо в рамках бюджетних програм установ. Обмін ученими для проведення дослідної роботи в рамках затверджених проектів здійснюється за встановленою квотою обміну відповідно до вищезазначеної Угоди.

Заявки на конкурс приймаються до 30 вересня 2013 р. (включно) *(Спільний конкурс Національної академії наук України та Словацької академії наук // Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)).*

***

Національна академія наук України (НАН України) та Академія наук Чеської Республіки (АН ЧР) на підставі укладеної між ними Угоди про співробітництво оголошують конкурс українсько-чеських науково-дослідних проектів на 2014–2016 рр.

Узгоджені заявки подаються: українськими науковцями – до НАН України українською та англійською мовами; чеськими науковцями – до АН ЧР. До конкурсу з української сторони допускаються проекти вчених, які працюють в установах НАН України та партнерами яких є науковці АН ЧР.

Сторони проводять незалежну оцінку допущених до конкурсу проектів. За результатами оцінки проектів сторони відбирають, узгоджують і спільно рекомендують проекти до фінансової підтримки. Рішення про підтримку проектів затверджується розпорядженням президії НАН України. Затверджений список українсько-чеських дослідницьких проектів, які будуть реалізовуватись у рамках Угоди про наукове співробітництво у зазначений період, буде розміщено на веб-сайті НАН України (<http://www.nas.gov.ua>)

Фінансування проектів здійснюється кожною установою-партнером окремо в рамках бюджетних програм установ. Обмін ученими для проведення дослідної роботи в рамках затверджених проектів здійснюється за встановленою квотою обміну відповідно до вищезазначеної Угоди.

Заявки на конкурс приймаються до 30 вересня 2013 р. (включно) *(Про проведення Національної академією наук України спільно з Академією наук Чеської Республіки конкурсу науково-дослідних проектів на 2014–2016 рр. // Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>).*

***

Національна академія наук України (НАН України) та Російський фонд фундаментальних досліджень (РФФД) відповідно до укладеної між ними Угоди про співробітництво оголошують міжнародний конкурс спільних українсько-російських дослідницьких проектів 2014 р.

Головна мета конкурсу – консолідація зусиль НАН України і РФФД для фінансування фундаментальних наукових досліджень, що спільно виконуються вченими НАН України та Російської Федерації.

У 2013–2014 рр. проводиться конкурс ініціативних науково-дослідних проектів, що спільно виконуються колективами українських та російських учених за такими науковими напрямками:

- (01) математика, механіка та інформатика;
- (02) фізика та астрономія;
- (03) хімія;
- (04) біологія та медичні науки;
- (05) науки про Землю;
- (06) науки про людину та суспільство;
- (07) інформаційні технології та обчислювальні системи;
- (08) фундаментальні основи інженерних наук.

Заявки приймаються з 1 серпня по 30 вересня 2013 р. (включно) *(Національна академія наук України Російський фонд фундаментальних досліджень спільний конкурс 2014 року // Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>).*

***

Оголошено конкурс на здобуття премій академій наук України, Білорусі і Молдови. Докладніше: <http://www.nas.gov.ua/UA/news/Pages/contents.aspx?ffn1=ID&fft1=Eq&ffv1=1501> *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>).*

***

Доктор Р. Нойорі, лауреат Нобелівської премії в галузі хімії, директор Японського інституту фізико-хімічних досліджень RIKEN став першим Нобелівським лауреатом з Японії, який нещодавно відвідав Україну й прочитав лекцію для молодих і поважних науковців у Великому конференц-залі НАН України. Захід організували Відділення хімії НАН України й Посольство Японії в Україні.

...Доктор Р. Нойорі наголосив на двох моментах співпраці з Україною. Це, зокрема, підписаний у червні цього року меморандум між Японським інститутом фізико-хімічних досліджень RIKEN і НТУУ «Київський політехнічний інститут» щодо спільних досліджень у галузі рентгенівських технологій і початок спільних японсько-українських досліджень із Фізико-технічним інститутом низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України в серпні цього року.

Під час зустрічі керівництва Національної академії наук України з доктором Р. Нойорі й послом Т. Саката Посольство Японії в Україні та японський інститут RIKEN запросили українських учених до Японії – для проведення досліджень нових матеріалів рентгенівськими променями. «Я був би дуже радий, якщо мій візит зможе зміцнити наукові зв'язки між Україною та Японією», – зазначив доктор Р. Нойорі.

Деякі аспекти наукової роботи, яка ведеться в академії в галузі хімії, зокрема каталізу, окреслив академік-секретар Відділення хімії НАН України академік НАН України В. Гончарук. Він запропонував японському вченому ознайомитися з проведеними дослідженнями українських науковців у галузі радіохімії і з досвідом очищення води від радіаційного забруднення (*Ніколайчук І. Світ один, і всі ми поєднані в ньому // Світ (http://www1.nas.gov.ua/svit/Article/Pages/13_2930_1.aspx). – 2013. – серп. (№ 29–30).*

Наука – виробництву

НАН України представила понад 500 науково-технічних розробок на загальнодержавній виставковій акції «Барвіста Україна–2013».

Понад 500 науково-технічних розробок установ Національної академії наук України було представлено на загальнодержавній виставковій акції «Барвіста Україна», яка 20–23 серпня відбулася в Національному комплексі «Експоцентр України». Новітні технології та іннова-

ційні розробки з різних галузей науки представили близько 60-ти установ НАН України. Серед перспективних і цікавих наукових розробок академії, які демонструвалися в рамках експозиції НАН України, такі:

1. **Біоактивні керамічні композити СИНТЕКІСТЬ**, які призначені для заповнення дефектів кістки після видалення пухлин, при травмах, хворобах кістки з подальшою біотрансформацією біокерамічного композиту в повноцінну кісткову тканину, а також технологія нанесення покриттів із цих композитів.

2. **Магнітокардіографічний комплекс**, створений для діагностики серцево-судинних захворювань на ранній стадії завдяки визначенню електрофізіологічних порушень міокарду.

3. **Персональний біодозиметр УФ випромінювання і провітаміну D3** – прилад, що може вимірювати як дозу ультрафіолетового випромінювання, так і кількість провітаміну D3 в організмі людини, утвореного під дією ультрафіолетового випромінювання.

4. **Гамма-камера ОФЕКТ-3** – емісійні комп'ютерні томографи, призначені для ранньої діагностики онкологічних, серцево-судинних та інших захворювань, функціональних порушень у життєдіяльності внутрішніх органів і фізіологічних систем людини.

5. **Лабораторні прототипи розроблених біосенсорів** для медицини, екології та харчової промисловості.

6. **Лабораторні зразки тест-систем для ДНК-діагностики** тяжких спадкових захворювань, спадкової схильності до розвитку масових патологій, зокрема онкологічних захворювань.

7. **Сенсорний спектрометричний аналізатор якості води Аква Тест SP** – прилад, який здійснює аналіз води фотометричним методом у «польових умовах».

8. **Сімейство інтелектуальних робочих станцій Інпарком**, які призначені для дослідження і вирішення завдань науки й інженерії й покликані заповнити нішу між персональними комп'ютерами з порівняно низьким обчислювальним ресурсом і суперкомп'ютерами.

9. **Прецизійне зварювання вибухом вузлів металоконструкцій**, що розроблене для отримання зварних з'єднань одно- й різнорідних матеріалів на обмеженій поверхні металоконструкцій з високими експлуатаційними можливостями на рівні високих технологій.

10. **Електромагнітна пошуково-вимірювальна система ІМК-5**, призначена для пошуку, визначення координат і місць пошкодження ізоляції магістральних нафто-, газо- й продуктопроводів та інших підземних комунікацій (кабелів електропередач, зв'язку, телекомунікацій та ін.).

11. **Технологія комплексної переробки фільтрату сміттєзвалищ твердих побутових відходів.**

12. **Сорбенти для збирання розливів нафти, нафтопродуктів з високою сорбційною ємністю (50 г на 1 г сорбенту), які не змочуються водою і не тонуть у ній.**

Загалом, у рамках виставкової акції представлено науково-технічні розробки НАН України в галузях охорони здоров'я, інформаційних технологій, машинобудування, будівництва, житлово-комунального господарства, енергетики, сільського господарства, природокористування, харчової, хімічної промисловості тощо (*Участь НАН України у загальнодержавній виставковій акції «Барвіста Україна–2013» // Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2013. – 22.08).*

***

Пластмасові скінтілятори, розроблені вченими НАН України, знаходять своє застосування в експериментах на Великому адронному колайдері.

Детектори на основі пластмасових скінтіляторів типу «шашлик» – одна з останніх розробок харківського Інституту скінтіляційних матеріалів НАН України. Без таких скінтіляторів прилади не здатні «побачити» частинки, які утворюються під час експериментів у галузі фізики високих енергій.

На сьогодні інституту потрібно виготовити дві сотні таких приладів. Їх застосовуватимуть для досліджень на Великому адронному колайдері. А потім і в інших експериментах.

За цикл досліджень із пластмасовими скінтіляторами вчених Інституту скінтіляційних матеріалів НАН України та їхніх російських колег висунуто на Державну премію України в галузі науки й техніки.

Ученими Інституту скінтіляційних матеріалів НАН України виконано ряд масштабних розробок у галузі скінтіляційної техніки. Зокрема, розроблено унікальні технології та обладнання для автоматизованого вирощування великогабаритних лужно-галоїдних кристалів і виготовлення на їхній основі шляхом високотемпературного пресування скінтіляційних детекторів для медичних томографічних гамма-камер, технології отримання довгомірних (до 7 м) пластмасових скінтіляторів з розвинутою поверхнею, створено нові скінтіляційні матеріали на основі оксидних монокристалів для детектування високоенергетичних часток.

Роботи інституту широко відомі за межами країни, він є учасником ряду найбільших міжнародних проектів з фізики високих енергій останнього десятиріччя.

Сюжет у випуску новин на Першому національному каналі: <http://1tv.com.ua/uk/news/2013/08/22/44258> (*Пластмасові сцинтилятори, розроблені вченими НАН України, знаходять своє застосування в експериментах на Великому адронному колайдері // Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2013. – 28.08.*)

***

У рамках реалізації проектів за державною науково-технічною програмою «Наноматеріали та нанотехнології» за підтримки Держінформнауки вченими НАН України у співпраці з провідними університетами вже досягнуто перших позитивних результатів. Створено низку технологій, подальша інвестиційна підтримка яких дасть змогу створити високотехнологічні виробництва з високим експортним потенціалом.

Так, ученими Інституту проблем матеріалознавства, Донецького фізико-технічного інституту, Інституту хімії поверхні НАНУ створено дослідно-промислові технології синтезу наноструктурних порошків: оксидів цирконію, титану, алюмінію, кремнію, титанату барію, манганату лантану стронцію, нітридів бору, титану, алюмінію, кремнію, карбонітриду титану, карбідів кремнію, титану та ін. Створено дослідно-промислове устаткування та дільниці для виробництва нанопорошків. Підготовлено інвестиційний проект організації виробництва нанопорошків потужністю до 300 т на рік. Вітчизняне виробництво зазначених нанопорошків відкриває нові перспективи розвитку металургії. Їх додавання в чавуни та сталі підвищує міцність на десятки відсотків. Чавуни можуть набувати властивості зварюваності.

Інститут сцинтиляційних матеріалів НАН України створив технології виробництва сцинтиляторів нового покоління, що використовують нанолюмінофори. Розвиток виробництва пластмасових сцинтиляторів – важливе завдання для України, яка намагається бути світовим лідером у цій галузі. За проектом досягнуто суттєвого підвищення чутливості пластмасових сцинтиляторів до рентгенівського та гаммавипромінювання. Виробництво нових сцинтиляторів сприятиме виробництву медичного діагностичного обладнання та обладнання для радіаційної безпеки...

Інститут проблем матеріалознавства НАН України розробив технологію виробництва наноструктурних багатошарових керамічних

конденсаторів. За проектом розроблено дослідно-промислову технологію синтезу нанодисперсних порошків ВаТіО₃ та технології отримання плівок і діелектричних шарів товщиною до 100 нм, що є основою для виробництва наноконденсаторів... Сегмент ринку на порошки сягає 1 млрд дол., а плівок – 1,5 млрд дол.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» та Інститут електрозварювання НАН України створили технологію зміцнення зварювальних швів. Додавання наночастинок оксидів або нітридів до ванни розплаву в процесі зварювання приводить до зменшення зерна при кристалізації розплаву, рівномірного розподілу частинок в об'ємі шва, зміцнення... Розробка має добрі перспективи на світовому ринку та вже очікує на впровадження у вітчизняну промисловість (*Чеберкус Д. Перспективи проектного фінансування наукової і науково-технічної діяльності в Україні // Наука та інновації. – 2013. – № 3. – С. 74–75*).

***

Учені НАН України розробили механізм ліквідації підземних пожеж, що має величезне науково-практичне значення для розвитку вугільної галузі.

Підземні пожежі, що виникають у вугільних шахтах, завдають величезних матеріальних збитків, а приборкання цих пожеж – процес дуже тривалий. Це підтвердила й аварія на донецькій шахті ім. М. Калініна, де в лютому 2012 р. в одній із виробок загорілося дерев'яне кріплення. Певний час усі зусилля, спрямовані на ліквідацію пожежі, не дали позитивних результатів. Виправити ситуацію вдалося тільки завдяки спорудженню ізоляційних перемичок і затопленню місця пожежі – заходам, які розробляли за участі фахівців НДІГС «Респіратор». Це тільки один із багатьох прикладів ефективного використання на вітчизняних шахтах методів ліквідації підземних пожеж, представлених у науково-практичній роботі «Забезпечення техногенної та екологічної безпеки при розробці вуглегазових родовищ (теорія і практика)». На думку багатьох фахівців, ця робота відповідає сучасним потребам вугільної промисловості, тому закономірно її вважають одним із головних претендентів на здобуття Державної премії України.

Комплексну роботу представив Український державний науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут гірничої геології, геомеханіки і маркшейдерської справи НАН України. До авторського колективу увійшли знані й авторитетні в науковому світі фахівці, які

поставили собі головну мету: гарантувати техногенну та екологічну безпеку під час розробки вуглегазових родовищ. Домогтися ж цього вони пропонують на підставі результатів фундаментальних досліджень щодо формування та еволюції напружено-деформованого стану масивів гірських порід, процесів метаноутворення та масоперенесення.

Безперечно, автори виконали значний обсяг роботи, яка охоплює великий діапазон наукових і практичних завдань. <...> Практичне значення роботи «Забезпечення техногенної та екологічної безпеки при розробці вуглегазових родовищ» переоцінити важко, оскільки це саме той випадок, коли від теорії до практики – один крок. Наприклад, розроблені теоретичні уявлення про формування та еволюцію напружено-деформованого стану масиву гірських порід під час відпрацювання вугільних пластів уже знайшли практичне втілення в розробленні за останні десять років близько 100 рекомендацій і висновків з питань раціонального планування гірничих робіт, розташування, охорони й підтримки гірничих виробок за заявками вугільних підприємств. Це стосується й інших положень науково-практичної роботи. <...> Упровадження наукових розробок авторів дало змогу отримати значний соціальний ефект за рахунок підвищення безпеки праці шахтарів і паралельно досягти економічного ефекту в розмірі 218 млн грн. До того ж видобуто близько 5 млн т вугілля під забудованими територіями без руйнування будівель.

Джерело: Куш П. Техногенна та екологічна безпека гарантується // Урядовий кур'єр (<http://ukurier.gov.ua/uk/articles/tehnogenna-ta-ekologichna-bezpeka-garantuyetsya/p>) – 2013. – 6.08 (*Вчені НАН України розробили механізм ліквідації підземних пожеж, що має величезне науково-практичне значення для розвитку вугільної галузі // Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*). – 2013. – 12.08).

***

Учені НАН України створюють транспортні засоби майбутнього, які можна підзаряджати від звичайної розетки.

Науковці Інституту електродинаміки НАН України, Інституту відновлюваної енергетики НАН України й НТУУ «Київський політехнічний інститут» розробили та створили гібридні екомобілі з електро- й біодизельним двигуном. Також ученими розроблено електроцикл, призначений для перевезення різних вантажів, аналогів якого в країнах СНД і Європи не існує. Електроцикл створено на базі серійного кузовного

трициклу «Дніпро-300» Київського мотоциклетного заводу. Однією з основних переваг електроциклу є значно менша (в 10–15 разів) вартість експлуатації порівняно з традиційними транспортними засобами з двигуном внутрішнього згорання.

Джерело: Захарова А. В Украине создали электроавто и гибрид трактора // Сегодня.ua (<http://www.segodnya.ua/ukraine/V-Ukraine-sozdali-elektroavto-i-gibrid-traktora-451384.html>). – 2013. – 1.08 (*Вчені НАН України створюють транспортні засоби, які можна підзаряджати від звичайної розетки // Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2013. – 1.08).

***

4635 наукових працівників НААН, серед яких 340 докторів і 1600 кандидатів наук, проводять фундаментальні й прикладні дослідження з 44 наукових програм.

Над виконанням цих програм працює 45 науково-дослідних установ НААН. За перехідний етап у 2012 р. створено 790 фундаментальних науково-дослідних розробок, серед яких 276 сортів і гібридів сільськогосподарських рослин; 63 теорії, концепції і стратегії розвитку; 181 методика; 18 технологій виготовлення засобів захисту тварин; 252 види фундаментальної науково-технічної інформації (системи моніторингу природних екосистем, штами мікроорганізмів, генотипи й стада сільськогосподарських тварин, принципи розведення та розселення комах-ентомофагів тощо).

Ще результативніше спрацювала дослідна мережа НААН щодо прикладних розробок, яких отримано 563, а саме: 36 нових видів техніки, машин та обладнання; 19 нових матеріалів; чотири засоби захисту рослин; 19 вакцин і діагностикумів; 160 технологій і технологічних прийомів; 76 способів і 249 інших видів науково-технічної продукції. Усе разом, як говорить постанова загальних зборів НААН від 4 квітня 2013 р., закріплено 531 заявкою на отримання охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності, а також відображено в 6700 наукових публікаціях як в Україні, так і за кордоном (*Вергунів В. «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» або Чим живе аграрна академічна наука сьогодні // Вечірня Полтава* (www.vechirka.pl.ua/articles/2013/7/24/85589380). – 2013. – № 30).

Наукові конференції, наради та інші організаційні заходи

З 20 по 27 серпня у Мінську проходив XV Міжнародний з'їзд славистів. Форум проводиться у слов'янських країнах кожні п'ять років, починаючи з 1929 р. У цьому році гостей авторитетного заходу вперше приймав Мінськ. Серед учасників з'їзду – провідні спеціалісти у галузі славистики з усього світу – понад 600 науковців із слов'янських та неслов'янських країн. Традиційно на З'їзді вчені обговорюють проблеми історії та культури слов'янських народів, мовознавства, літературознавства, етнології та фольклористики, а також діляться відкриттями та досягненнями.

Цьогорічний форум присвячений актуальним напрямкам розвитку славистики початку XXI ст. у взаємодії з тенденціями сучасного гуманітарного розвитку суспільства.

Програма З'їзду включала пленарні та секційні засідання, презентації проектів, круглі столи, роботу спеціальних комісій, акредитованих при Міжнародному комітеті славистів¹. Зокрема, на форумі була представлена виставка славистичної літератури, виданої вченими України за останні п'ять років – «Українське слов'янознавство».

Провідні українські науковці беруть участь у з'їздах на постійній основі з часів здобуття незалежності нашою державою. У Мінську українська делегація була представлена багатьма визначними вченими України. Зокрема, у форумі взяв участь голова Українського комітету

---

¹ Міжнародний комітет славистів (МКС) створено рішенням Міжнародної зустрічі славистів у Белграді в 1955 г. для відновлення і продовження міжнародних зв'язків у області славистики і традиції славистических конгресів, існуючої з I-ого Міжнародного з'їзду славянських філологів у Празі в 1929 г.

МКС є виконавчим органом міжнародного об'єднання славистів, що складається з національних славистических комітетів і організацій. Він ставить своєю метою організацію міжнародного співробітництва славистів на широкій основі сприяння розвитку наук про славянські мови і літератури, історії культури славянських народів.

Комітет виконує свої завдання шляхом скликання наукових конгресів і конференцій, організації співробітництва з іншими науковими установами і організаціями як славянських, так і неславянських країн, обміну інформацією і публікаціями між національними славистическими комітетами і організаціями (*Устав Міжнародного комітету славистів (прийнято на 28 пленарній сесії МКС, Урбіно, 21 жовтня 1994 р.) // XV Міжнародний з'їзд славистів (http://xvcongress.iml.basnet.by/ru/home_ru).*

славістів почесний генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського академік НАН України О. Онищенко.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) є базовою установою в діяльності Українського комітету славістів. Цього року вчені НБУВ разом із славістами Великобританії, Німеччини, Білорусі та Росії обговорили на 3'їзді питання започаткування «Інтегрованого електронного славістичного фонду бібліотек світу», а також виступили організаторами Круглого столу «Тарас Шевченко: національний вимір і світовий контекст», приуроченого до 200-річчя з дня народження Кобзаря.

Спеціально до з'їзду НБУВ видано три випуски наукового збірника «Слов'янські обрії», що містять доповіді членів української делегації, а також присвячені питанням створення інтегрованого електронного ресурсу слов'янських бібліотечних фондів, особливостям дослідження фондів бібліотек слов'янських країн.

Такі визначні події, як XV Міжнародний з'їзд славістів, мають неоціненне значення для розвитку науки, підтримки слов'янської ідентичності, а також сприяють накопиченню і поширенню знань про слов'янознавство у всьому світі (*XV Міжнародний з'їзд славістів у Мінську // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>)*). (Матеріали з'їзду див. у рубриці «Українська наука і проблеми формування інформаційного суспільства»).

***

Розпочався Всеукраїнський конкурс «Винахід року–2013».

Державна служба інтелектуальної власності України оголошує Всеукраїнський конкурс «Винахід року». Прийом конкурсних матеріалів розпочинається 5 серпня і завершується 5 листопада поточного року. Конкурс відкрито для підприємств, установ, організацій, дослідних груп, незалежно від відомчої підпорядкованості, форм власності й місцезнаходження, а також для окремих фізичних осіб. До участі в конкурсі приймаються винаходи й корисні моделі, що охороняються чинними патентами України, мають вагоме значення для розвитку науки й технології, підвищення якості життя та активізації діяльності людини.

Ознайомитися з положенням про конкурс та отримати бланки анкет і заяв для участі в конкурсі можна за електронною адресою: <http://sips.gov.ua/ua/vynahid> (*Розпочався Всеукраїнський конкурс «Винахід року-2013» // Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України (<http://sips.gov.ua>)*). – 2013. – 5.08).

***

У серпні 2013 р. 23 українські бібліотекарі знайомилися з роботою бібліотек Великої Британії. Міжнародна науково-освітня професійна програма «Професіоналізм і партнерство–2013» була організована Українською бібліотечною асоціацією в партнерстві з британським Королівським інститутом бібліотечних та інформаційних професіоналів. Учасники Програми представляли національні, обласні універсальні, публічні, університетські, спеціальні бібліотеки, місцеву владу й навчальні заклади, де готують бібліотекарів і працівників інформаційно-видавничої сфери. Цю науково-освітню Програму допоміг організувати Королівський інститут бібліотечної справи та інформації (CILIP) – провідна професійна асоціація для бібліотекарів, фахівців у галузі інформації та менеджменту знань у Великій Британії ² (*Українські бібліотекарі вивчають досвід Великої Британії // Блог «Творчість та інновації в українських бібліотеках» (<http://libinnovate.wordpress.com/2013/08/14/українські-бібліотекарі-вивчають-до>). – 2013. – 14.08).*

***

29 серпня – 1 вересня в Буковелі Івано-Франківської області відбулася Міжнародна науково-практична конференція на тему: «Нанотехнології та наноматеріали». Тематичні напрями конференції: мікроскопія нанооб’єктів; нанокомпозити й наноматеріали; наноструктуровані поверхні; нанооптика й нанофотоніка; наноплазмоніка й підсилена коливальна спектроскопія; нанобіотехнології (*Міжнародна науково-практична конференція «Нанотехнології та наноматеріали» // Відділ трансферу технологій, інновацій та інтелектуальної власності Інститут фізики НАН України (<http://www.iop.kiev.ua/~nanotwinning/conference/index-ua.html>).*

***

20 серпня у Львові розпочав роботу X Світовий конгрес українців. Участь у роботі конгресу взяли представники українських національно-культурних організацій з 47 країн світу – 33 країн, у яких діють складові організації СКУ, і 14 країн, з українськими об’єднаннями

---

² Докладніше про CILIP див. у рубриці «Зарубіжний досвід організації наукової діяльності».

яких СКУ підтримує партнерські відносини. Конгрес присвячений 80-м роковинам Голодомору 1932–1933 рр.

Під час офіційного відкриття конгресу віце-прем'єр-міністр України О. Вілкул зачитав вітальне слово Президента України В. Януковича, у якому глава держави високо оцінив діяльність світової української громади в напрямі розбудови суверенної України й реалізації її євроінтеграційних прагнень. Представником МЗС України було оголошено вітання від міністра закордонних справ України Л. Кожари. Зокрема, глава зовнішньополітичного відомства висловив подяку СКУ за підтримку зусиль України, спрямованих на підписання Угоди про асоціацію з ЄС, і підкреслив, що розвиток партнерської співпраці із закордонним українством залишатиметься одним із пріоритетних завдань у роботі МЗС України. З вітаннями на адресу X Світового конгресу українців виступили також ряд політичних і громадських діячів.

Три теми, важливі для світового українського суспільства, були обговорені під час круглих столів, а саме: «Євроінтеграція – запорука незалежності України та сприяння її демократизації», «Світове українство у просуванні спільних інтересів» і «80-та річниця Голодомору в Україні 1932–1933 років».

Довідка. Світовий конгрес Українців є міжнародною координаційною надбудовою українських громад у діаспорі, що представляє інтереси понад 20 млн українців. СКУ об'єднує у своєму складі українські організації із 33 країн і підтримує зв'язки з українцями ще 14 країн. Заснований у 1967 р. як неприбуткова організація, у 2003 р. СКУ був визнаний як неурядова організація зі спеціальним консультативним статусом Економічною та соціальною радою Організації Об'єднаних Націй (*У Львові розпочав роботу X Світовий конгрес українців // Урядовий портал (<http://www.kmi.gov.ua>). – 2013. – 21.08; X Світовий конгрес українців завершився у Львові. Є. Чолія переобрано президентом Світового конгресу українців // Світовий конгрес українців (<http://www.ukrainianworldcongress.org/news.php/news/858>). – 2013. – 26.08*).

***

14 серпня з ініціативи Громадського руху «Український вибір» у Криму відбулася Міжнародна конференція на тему: «Економічні та правові наслідки підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС для її взаємин з країнами Митного союзу». У роботі конференції

взяли участь лідер Громадського руху «Український вибір» В. Медведчук; доктор економічних наук, радник президента Російської Федерації С. Глазьев; доктор економічних наук, академік НАН України, директор Інституту економіки та прогнозування НАН України В. Гець; керівники наукових установ України й Росії, фахівці та незалежні експерти в галузі права, економісти, політологи, громадські й культурні діячі, представники громадських організацій, ЗМІ тощо (*У Криму обговорюють, чим обернеться для України підписання Угоди з Євросоюзом // Economy&Finance (<http://www.ecnfi.com/index.php/tolokanouup/40910-у-криму-обговорюють-чим-обернеться-для-україни-підписання-угоди-з-євросоюзом>). – 2013. – 14.08).*

***

20 серпня відбувся перший вебінар із серії вебінарів Української бібліотечної асоціації (УБА), присвячених е-книзі в бібліотеках. Підключилися 77 бібліотек, понад 100 бібліотекарів з усіх куточків України взяли участь у заході. Наступний вебінар відбудеться 18 жовтня. Його тема: «Шлях електронної книги в бібліотеці» (*УБА провела перший вебінар, присвячений е-книзі // Блог «Творчість та інновації в українських бібліотеках» (<http://libinnovate.wordpress.com/2013/08/21/уба-провела-перший-вебінар-присвячен>). – 2013. – 21.08).*

Наукова діяльність у ВНЗ

DT.UA постійно приділяє увагу проблемам розвитку освіти й науки, даючи можливість висловити різні точки зору.

У статті «Наука передусім повинна працювати на результат» (№ 26 від 13 липня 2013 р. , http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/nauka-peredusim-povinnapracyuvati-na-rezultat_.html) високопоставлений співробітник МОН О. Якименко висловив ряд цікавих думок про необхідність інтеграції наукової та освітньої діяльності. <> На початку статті О. Якименко стисло представляє концепцію «потрійної спіралі» (Triple Helix) взаємодії між університетами, державою та підприємницьким сектором у рамках сучасної інноваційної системи. Цю концепцію запропонували в 1990-х роках професор Г. Іцковіц зі Стенфорда (тоді він ще працював у Нью-Йоркському університеті) і його колега Л. Лейдесдорф з Амстердама... Концепція «потрійної спіралі» у викладі Г. Іцковіца трохи відрізняється від того, про що пише О. Якименко.

Найважливішими компонентами в згаданій спіралі є не університети, а компанії, які створюються на стику бізнесу й освіти за активного сприяння держави. Говорити, що університети «головніші» у створенні таких компаній, як це робить О. Якименко, немає сенсу. У концепції «потрійної спіралі» йдеться саме про взаємне проникнення і нерозривний зв'язок різних компонентів інноваційної системи, кожен з яких відіграє в ній свою специфічну роль. Ще років десять тому ряд учених висунув ідею, що концепція «потрійної спіралі» може мати різні модифікації. Наприклад, у деяких країнах державний сектор досліджень і розробок відіграє настільки вагому роль, що безпосередньо держава виступає регулятором наукової та інноваційної діяльності (відповідно до первісного трактування концепції Triple Helix) та активним «гравцем» поряд із підприємницьким сектором і ВНЗ. Такий гнучкий підхід до оцінки взаємодії у сфері науки, освіти й інновацій не викликав заперечень у переважній більшості фахівців.

<.> Наукова система України переживає скрутні часи. Так склалися, що ВНЗ у нашій країні формувалися впродовж багатьох десятиліть як інститути навчання, а не організації для проведення наукових досліджень. Переважань освітньої діяльності необхідно відкоригувати – це знамення часу. У США, наприклад, «середній» професор університету витрачає 60 % часу на дослідження і 40 % – на навчання студентів. Чверть століття тому це співвідношення було зворотне... Необхідно й надалі розвивати взаємодію ВНЗ з іншими секторами науки й компаніями. Наведені О. Якименком позитивні факти взаємодії ВНЗ із промисловістю та академічними інститутами мають стати прикладами й для інших. Потрібно заохочувати підприємницьку діяльність студентів, професорів, випускників ВНЗ, розвивати нові форми організації взаємодії ВНЗ і НАН, особливо на регіональному рівні. При цьому деякі НДІ справді можуть стати підрозділами університетів, як пропонує О. Якименко, інші – перетворитися на організації подвійного підпорядкування – НАН і МОН (такі приклади є). Імовірно, слід попрацювати над процедурними (юридичними) питаннями таких перетворень і діяти, керуючись інтересами розвитку країни.

Безумовно, і Національна академія наук потребує змін, але слід пам'ятати, що пропонувані зміни мають бути добре продумані та виважені. Нагадаємо: НАН створювалася із самого початку за аналогією з німецьким науковим Товариством ім. К. Вільгельма, яке у формі

Товариства ім. М. Планка з десятками науково-дослідних інститутів, що не належать до сфери вищої освіти ФРН, благополучно діє й досі. У тій-таки Німеччині є ще ряд наукових «товариств», які користуються підтримкою держави й не належать до університетського сектору. У них діють десятки університетів і працюють десятки тисяч наукових співробітників. У США ситуація трохи інша: університетський сектор традиційно домінує у сфері фундаментальних досліджень. Але й там, згідно з доповідями Національного наукового фонду США, діють сотні наукових організацій неуніверситетського типу, які фінансує держава. Фінансування деяких із них – найбільших національних лабораторій – перевершує фінансування не тільки НАН, а й усієї української науки! В останні десятиліття в США взято курс на тіснішу взаємодію національних лабораторій і провідних університетів. Вивчення і творче використання такого досвіду може бути корисним і в нашій країні.

Сумна доля сотень галузевих інститутів, які колись мали значні досягнення, але були кинуті «у ринкову стихію» без необхідної попередньої підготовки, має стати застереженням для тих, хто хоче реформ заради самих реформ. До того ж перетворення в науковій сфері у відриві від перетворень в економіці не мають сенсу. Держава повинна створити рамкові умови, при яких займатися науковою та інноваційною діяльністю стане вигідніше, ніж виробляти сировину й напівфабрикати. Роль бізнесу також важко переоцінити: саме компаніям необхідно буде змістити акцент на виробництво високотехнологічних товарів і послуг. Адже за роки незалежності частка машинобудування в загальному обсязі випущеної промислової продукції зменшилася втричі! До того ж велику частину цього обсягу становлять ремонти й роботи з подовження терміну служби наявної техніки.

Звісно, й університети, й інститути НАН мусять «пройти і свою частину шляху», генеруючи нові знання, але, гадається, ця частина все-таки коротша від тієї, яку мають подолати два інші учасники «потрійної спіралі» – бізнес і держава.

В українських ВНЗ і науково-дослідних інститутах працює багато талановитих, чудових людей. Проблема полягає в тому, щоб, не протиставляючи їх одне одному, постаратися максимально використати їхній потенціал в інтересах усієї країни (*Єгоров І. «Потрійна спіраль» у МОНівській інтерпретації // Дзеркало тижня. Україна (<http://gazeta.dt.ua/science/potriyna-spiral-u-monivskiy-interpretaciyi-.html>). – 2013. – 9–16.08).*

***

Я. Яцків, академік НАН України, директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України:

«Стаття О. Якименка “Наука передусім повинна працювати на результат” (DT.UA, № 26, 2013) справила на мене дивне враження.

З одного боку, здавалося б, статистичні дані щодо стану науки в установах МОН і НАН України повинні бути основою відповідних висновків (хоча і до цих даних є ряд запитань) про те, куди нам слід прямувати. З іншого боку, дивує дещо упереджений підхід автора статті до проблем розвитку науки (фундаментальних і прикладних досліджень, науково-технічних розробок та інновацій) в Україні.

Тому виникає запитання щодо мети публікації цієї статті – посягти розбрат між представників науки різних відомств України чи подати своє бачення перспектив розвитку наукової сфери? Я не маю на це однозначної відповіді, але переконаний: нам потрібні спільні дії щодо визначення перспектив розвитку науково-освітянської сфери.

Очевидно, що поточний стан економіки України та ставлення вищого керівництва держави до проблем розвитку цієї галузі є певним бар’єром на шляху формування такого перспективного бачення. Водночас без погляду в майбутнє розробити довгостроковий план модернізації науково-технічної та освітянської сфери України неможливо. Ще 2005 р. розпорядженням Президента України створили робочу групу для підготовки концепції розвитку науки в Україні. Зазначена концепція була заслухана на засіданні РНБО України, але, на жаль, незважаючи на її досить виважений характер не була схвалена.

Минуло майже десять років, але й досі окремі положення цієї концепції не втратили своєї актуальності, зокрема щодо можливих реформ у системі академії наук України.

Маю ще декілька конкретних зауважень до статті О. Якименка, зокрема тієї її частини, що стосується порівняння потенціалу науки в НАН і МОН України.

Наведу дані з тих сфер діяльності, до яких маю безпосереднє відношення – науково-видавничу діяльність та астрономічні дослідження. Ми видаємо більше ніж 80 наукових журналів, із них 30 – англійською мовою, з яких 18 мають визнання у світі імпаکت-фактор (наскільки мені відомо, тільки два журнали, що видаються установами МОН, мають імпакт-фактор).

Є певний паритет у формуванні відомих у світі астрономічних шкіл (О. Орлов, С. Брауде, В. Цесевич, М. Барабашов та ін.), усі астро-

номічні установи України, об'єднані на громадських засадах в Українській астрономічній асоціації, працюють у тісній кооперації. І все-таки за науковими здобутками й рейтингом цитування праць науковців НАН України значно випереджають своїх колег з МОН України.

Але ще раз хочу наголосити: у науковій сфері нормальною є конкуренція, а не конфронтація різних наукових шкіл, установ та окремих науковців» (*Яцків Я. Конкуренція, а не конфронтація // Дзеркало тижня. Україна (http://gazeta.dt.ua/science/konkurenciya-a-ne-konfrontaciya-do-diskusiyi-schodo-stanu-ta-perspektiv-rozvitku-naukovoyi-sferi-ukrayini_.html). – 2013. – 9–16.08).*

***

Рейтинг українських вузов по показателям Scopus. Результати рейтинга вищих учебных заведений основаны на показателях базы информации Scopus, что считается инструментом для отслеживания цитируемости публикуемых учебным заведением или его сотрудниками научных статей в разных научных изданиях. На сегодняшний день базой данных постоянно индексируется 18 тыс. научных изданий по медицинским, техническим и гуманитарным наукам (NovostiUA (<http://novostiua.net/obschestvo/43977-reyting-ukrainskih-vuzov-po-pokazatelyam-scopus.html>)).

Вузы Украины в рейтинговой таблице ранжированы по индексу Гирша – количественным показателем, который базируется на количестве научных публикаций и их цитирований. По итогам II квартала этого года по Scopus попали 112 отечественных вузов, что на восемь заведений больше, чем в июле 2012 г.

По сравнению с 2012 г. в первой двадцатке изменений почти не произошло. По-прежнему высокий индекс Гирша среди вузов имеют Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко – 64, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина – 47 и Львовский национальный университет им. И. Франко – 39. Четвертое и пятое место занимают Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова и Национальный технический университет Украины «КПИ». На шестую позицию поднялся Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича. Также на две позиции поднялся Львовский национальный медицинский университет им. Д. Галицкого, заняв 13-е место. Украинский государственный химико-технологический университет занял 16-е место, улучшив свой результат на одно место. Впервые в двадцатке оказались Национальный

университет «Киево-Могилянская академия» (19-е место) и Сумской государственной университет (20-е место) (*Рейтинг украинских вузов по показателям Scopus // NovostiUA (<http://novostiua.net/obschestvo/43977-reyting-ukrainskih-vuzov-po-pokazatelyam-scopus.html>). – 2013. – 29.08*).

***

В Луганском национальном университете им. Тараса Шевченко посчитали количество ученых, задействованных в выполнении плана научно-исследовательской работы. Более 3 тыс. человек, в числе которых доктора и кандидаты наук, докторанты и аспиранты, а также студенты вуза, занимаются научными исследованиями. Об этом сообщает пресс-служба ЛНУ.

Деятельность этого большого коллектива направлена на решение фундаментальных проблем наук о жизни и развитии биотехнологий, исследования по актуальным проблемам общественных и гуманитарных наук, информационно-аналитических технологий, перспективных технологий агропромышленного комплекса и перерабатывающей промышленности, целевые исследования по получению новых материалов.

Благодаря этому, в 2013 г. ЛНУ занял третье место среди классических вузов Украины в рейтинге высших учебных заведений и научных учреждений по показателю эффективности использования бюджетных средств на выполнение научных исследований и разработок.

Проректор по научно-педагогической работе ЛНУ имени Тараса Шевченко Е. Климочкина уточнила, что по результатам исследований ученые университета получили 20 патентов на полезное изобретение, два свидетельства об авторстве на сорт растений, два свидетельства о регистрации авторского права на произведение, а также опубликовали более 3 тыс. научных трудов.

Кроме того, на сегодняшний день в университете успешно функционируют 21 научное, научно-учебное структурное подразделение, осуществляющие исследования и подготовку научных кадров высшей квалификации, в том числе пять филиалов институтов НАН Украины (*В луганском вузе насчитали 3 тысячи ученых // Інформаційне агентство Lugansk. Media Стиль (<http://mstyle.lugansk.ua/main/10117-v-luganskom-vuze-naschitali-3-tysyachi-uchenyh.html>). – 2013. – 16.08*).

Оцінки ефективності науки в Україні

Українська наукова періодика у WEB OF SCIENCE

За результатами моніторингу зі списків наукових періодичних видань, що індексуються агентством Thomson Reuters, цього року було виключено рекордну кількість журналів. Оприлюднено дані JCR за підсумками 2012 р. щодо імпаکت-факторів наукових журналів, які входять до бази Web of Science. До цьогорічного рейтингу потрапило 18 українських видань, 17 з яких видаються науковими установами НАН України.

У червні всесвітньо відоме своїми наукометричними дослідженнями агентство Thomson Reuters в офіційному прес-релізі повідомило, що з рейтингів компанії було виключено 66 наукових журналів³. Таке рішення спричинено тим, що ці видання звинувачують у надмірному самоцитуванні й несумлінному підвищенні індексу цитованості через живання недоречних посилань між журналами.

Загалом агентство щороку корегує свої списки, але така кількість вилучених видань є своєрідним рекордом. Експерти Thomson Reuters виявили, що деякі журнали свідомо заохочують авторів посилатися в статтях один на одного, причому там, де такі посилання зовсім недоречні й не виправдані змістом роботи. Торік через це довелося виключити 51 журнал, у 2011 р. – 34, що свідчить про зростання масштабу проблеми. Серед видань, які цього року потрапили під санкції агентства, більше половини становлять нові в списку журнали (37). Усіх їх викрито в «накручуванні» імпаکت-фактора. Наприклад, недобросовісними визнано такі видання, як Iranian Journal of Fuzzy Systems («Іранський журнал нечітких систем») і International Journal of Crashworthiness («Міжнародний журнал катастрофостійкості»).

Експерти зазначають, що тенденція до запровадження більш жорсткого моніторингу видань, які входять до переліку провідних світових наукометричних баз, спричинена збільшенням кількості випадків, коли редакції журналів і автори наукових статей застосовують відомі прийоми «чорної оптимізації» власних індексів та показників. Крім того, у травні 2013 р. деякі впливові видавці наукової періодики разом із провідними вченими розпочали боротьбу за відмову від використання імпакт-фактора як інструменту для оцінювання результатів

---

³ <http://thomsonreuters.com/press-releases/062013/2013-journal-citation-reports>.

наукових досліджень (про підписантів декларації DORA див. «Вісник НАН України», 2013, № 7) ⁴.

Агентство Thomson Reuters повідомило також, що минулого року 55 % видань з бази Web of Science збільшили свій імпакт-фактор, а 45 % – зменшили. Так, цей показник для відомого журналу PLoS ONE знизився з 4,4 у 2010 р. до 3,7 у 2012 р. Цей приклад заслуговує на увагу з огляду на те, що видавець сімейства журналів PLoS є учасником DORA. Один з директорів компанії Д. Паттінсон (D. Pattinson) зазначив, що найпомітнішим досягненням PLoS ONE він вважає редакційну політику, спрямовану на публікацію статей за результатами всіх видів досліджень, а не лише з «модних» і популярних напрямів, у яких можна очікувати високий рівень цитувань.

Видання	Видавець	Імпакт-фактор 2012	Імпакт-фактор без урахування самоцитувань	Відсоток самоцитувань статей 2010–2011 рр. у 2012 р., %	Імпакт-фактор 2011
Symmetry, Integrability and Geometry: Methods and Applications (SIGMA)	Інститут математики НАН України, Київ	1,243	1,124	9	1,071

⁴ Див.: Шляхи розвитку української науки. – 2013. – № 6 (96). – С. 121–123.

Оцінки ефективності науки в Україні

Low Temperature Physics / Фізика низьких температур	Фізико-технічний інститут низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України, Харків	0,821	0,571	30	0,730
Condensed Matter Physics	Інститут фізики конденсованих систем НАН України, Львів	0,757	0,583	23	0,811
Journal of Superhard Materials / Сверхтвердые материалы	Інститут надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України, Київ	0,723	0,475	34	0,785
Ukrainian Journal of Physical Optics	Інститут фізичної оптики МОН України, Львів	0,704	0,444	36	0,851
Theoretical and Experimental Chemistry / Теоретическая и экспериментальная химия	Інститут фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України, Київ	0,459	0,288	37	0,509

Оцінки ефективності науки в Україні

Neurophysiology / Нейрофізіологія	Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України, Київ	0,384	0,141	63	0,468
Kinematics and Physics of Celestial Bodies / Кинематика и физика небесных тел	Головна астрономічна обсерваторія НАН України, Київ	0,351	0,176	50	0,361
Cytology and Genetics / Цитологія и генетика	Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України, Київ	0,294	0,202	31	0,246
Journal of Mathematical Physics, Analysis, Geometry / Журнал математической физики, анализа, геометрии	Фізико-технічний інститут низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України, Харків	0,289	0,211	27	0,163

Оцінки ефективності науки в Україні

Powder Metallurgy and Metal Ceramics / Порошковая металлургия	Інститут проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України, Київ	0,262	0,165	37	0,337
Strength of Materials / Проблемы прочности	Інститут проблем міцності ім. Г. С. Писаренка, НАН України, Київ	0,234	0,082	64	0,234
Materials Science / Фізико-хімічна механіка матеріалів	Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка НАН України, Львів	0,214	0,065	69	0,229
Ukrainian Mathematical Journal / Український математичний журнал	Інститут математики НАН України, Київ	0,154	0,083	45	0,193
Journal of Water Chemistry and Technology / Химия и технология воды	Інститут колоїдної хімії та хімії води ім. А. В. Думанського НАН України, Київ	0,139	0,139	0	0,205

Оцінки ефективності науки в Україні

Металло-физика и новейшие технологии	Інститут метало-фізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України, Київ	0,108	0,041	62	0,143
Nonlinear Oscillations / Нелінійні коливання	Інститут математики НАН України, Київ	0,085	0,085	0	0,164
Problems of atomic science and technology / Вопросы атомной науки и техники	ІНЦ «Харківський фізико-технічний інститут» НАН України, Харків	0,069	0,030	55	0,028

Крім того, у Journal Citation Reports оприлюднено дані щодо імпаکت-факторів наукових журналів за підсумками 2012 р. З-поміж більш ніж 10 тис. видань з 83 країн світу, що входять у Web of Science і мають імпаکت-фактори, до цього річного рейтингу потрапило 18 українських журналів, видавцями 17 з яких є наукові установи НАН України.

Слід зазначити, що за підсумками 2011 р. у списку було 19 наукових журналів України – за результатами моніторингу з переліку було виключено єдиний вітчизняний журнал із соціогуманітарних наук «Актуальные проблемы экономики» Національної академії управління (Київ). Заслуговує на увагу той факт, що для цього видання у 2011 р. показник самоцитувань статей, опублікованих у минулі роки, становив 91%.

За даними JCR, порівняно з рейтингами 2011 р. українські журнали SIGMA, «Физика низких температур», «Цитология и генетика», «Журнал математической физики, анализа, геометрии» та «Вопросы атомной науки и техники» підвищили власний імпакт-фактор, для решти видань цей показник знизився.

За матеріалами: www.newscientist.com; <http://thomsonreuters.com> (*Українська наукова періодика у WEB OF SCIENCE // Вісник НАН України. – 2013. – № 8. – С. 98–100*).

***

В. Локтєв, академік НАН України, академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України⁵:

«...Спробую викласти своє бачення лише одного, але актуального аспекту наукової діяльності – оплати праці вчених і фінансування наукових (читай: фундаментальних) досліджень, що є близьким мені та моїм колегам.

Зарплата і стимули. Світовий досвід свідчить, що в нетоталітарних, демократичних режимах “яйцеголові” працюють ефективно та креативно, якщо заробітна платня відносить їх (або дозволяє їм відносити себе) до середнього класу, а це означає, що вона приблизно у два–чотири рази більша за середню в країні⁶. Тут слушно навести досвід Росії, де нещодавно згадали про таке характерне співвідношення і (не без спротиву і скрипу з боку керівництва Російської академії) у 2008–2010 рр. дещо реформували систему оплати наукової праці, включивши до неї якісні показники, що, як вважається і визнається у пресі, успішно завершилось лише завдяки 20 % скороченню штату. Це дозволило довести середню зарплату залежно від місця роботи (знову в еквіваленті) до 8000–10000 грн/міс. (нагадаю, що в НАН України на початок 2013 р. вона трохи більше за 3000 грн/міс.). Правда, як це зазвичай за необхідності робиться й у нас, у більшості інститутів скорочувалися незайняті ставки штатного розкладу і/або вікові кадри, які по суті вже припинили плідну роботу чи давно перебувають за кордоном, лише формально числяться і в *alma mater*. Необхідно зазначити, що до цих зрушень зарплата в РАН дійсно була надзвичайно низькою (нижчою

⁵ Продовження. Початок див.: Шляхи розвитку української науки. – 2013. – № 6 (96). – С. 52–56.

⁶ Між іншим, мені вже приходилося наводити докази, що саме так було і у тоталітарному Радянському Союзі, де в 1960–1980 рр. місячний дохід професора університету або доктора наук в академічній установі (приблизно 450–500 радянських рублів) був утричі більший за середній по країні (десь на рівні 140–160 р.), причому останній був характерним і для інженерів, і техніків, тобто осіб переважно з вищою освітою. Не секрет також, що радянська наука, попри її мілітаристичне спрямування та пригнічення гуманітарних напрямів, у цілому була конкурентоздатною, а її природничі і науково-технічні розділи сягали світового рівня, подеколи займаючи повноправні лідерські позиції.

за дійсну в НАН України), тому там і була вимушено зроблена благородна справа, але все ж «по живому», за свідченнями самих науковців, з якими вдалося спілкуватися, різати майже не прийшлося. При цьому навіть після проведеного збільшення заплата російських учених все ще менша, ніж у країнах із сумірним ВВП. Нам же тепер і до Росії треба тягнутися і тягнутися, бо наявний коефіцієнт 1 : 3 «на користь Росії» символічним назвати не можна.

Висновок очевидний (а точніше, тривіальний): якщо такого градієнтного співвідношення зарплат у країні не встановити, то майже всі перспективні молоді кадри, як і тепер, спокійно відбуватимуть у зовнішню (праця за фахом за кордоном, враховуючи Росію) або внутрішню (вибуття з професії) еміграцію, що для наукової сфери країни фактично є однаково негативним. Перша форма вибуття є трохи кращою через хоча і вкрай малу, але все ж таки ймовірність повернення до вітчизни та відновлення роботи в науці або освіті без втрати кваліфікації. На жаль, ця досить проста думка ще не закріпилася у головах тих, від кого залежить вирішення болючої проблеми однонаправленого, необоротного «відтоку освічених мозків» з України, без чого жодна реформа не матиме в перспективі шансів на успіх. При цьому аніскільки не маю на увазі боротьбу з відтоком молоді через будь-які заборони, бо це сумне явище, насправді, є показником якості та успіху нашої все ще непоганої підготовки кадрів, які мають їхати за досвідом, новими знаннями і, врешті-решт, грошима. Але необхідно робити все можливе, щоб вони повертались, приносячи нові світові наукові тенденції, нові вміння і започатковуючи нові, корисні для рідної держави справи.

Має бути абсолютно зрозумілим й таке: якщо підняти зарплату негайно, то ефективність праці вчених – і молодих, і зрілих – навряд чи суттєво збільшиться і сягне, скажімо, європейського рівня. Проте, відповідне підвищення конче необхідне, бо якби воно сталося, то задовольнило б довготермінові очікування наукової спільноти, а головне – забезпечило б повільне омолодження кадрів (швидко його здійснити взагалі неможливо!), а також і результативність наукової діяльності у цілому. Оскільки українські, наповнені знаннями, голови – це наш головний рукотворний ресурс, їхнє залучення до наукової праці мало б стати стратегічним завданням на найближчий період. Щоб уже старші школярі та абітурієнти поточних і наступних років мали стимул – упевненість, що наукова робота скоро здобуде колишній престиж, а професійне забезпечення та побут науковця не будуть викли-

кати у нього бажання змінити країну перебування чи фах. Знову наведу приклад Росії, де цю проблему усвідомило не лише керівництво РАН, а й лідери держави, які поставили за мету довести у 2013–2018 рр. (тобто упродовж п'яти наступних років) заробітну платню співробітників РАН до 200–250 % від середньої по відповідному регіону (що, безумовно, можна тільки вітати), але через безпосереднє застосування вельми жорстких методів – упровадження контрактної системи для переважної маси наукових кадрів, а також додаткового скорочення штатів, шляхом звільнення окремих працівників, робота яких є неефективною, навіть до закриття цілих інститутів, оскільки наявні резерви для пом'якшення трансформації були вичерпані під час попередніх «реформ». Запропоновані заходи стосуватимуться вже реальних, а не «віртуальних» осіб чи колективів. Наприклад, підлягають звільненню ті, хто не виконав умови контракту або державних завдань, не вписався у нові, уже прийняті в Росії правила цифрового підрахунку результативності наукової діяльності, хто має незадовільні персональні кількісні «параметри». Звичайно, профспілки заперечують, люди знервовані, хвилюються, а боротьба за виживання, яка є нормою на Заході і до якої ми незвичні, не стимулює творчу роботу.

Якщо щось схоже пропонуватиметься і в нас, то виникне дуже складне і, зрозуміло, неоднозначне завдання розробки або удосконалення переліку і «статистичної ваги» показників ефективності наукової праці, які б настроювали науковців на дійсно якісну роботу на міжнародному рівні.

Відповідна схема, якщо до неї дозріє українська наукова спільнота, мала б бути запропонована лише нею, а не Кабінетом Міністрів або МОН України. Навпаки, було б дуже гарно, коли б останні виступали як гаранті реформ. При цьому зусилля реформаторів треба поєднати з профспілкою, а також вести роз'яснювальну роботу в інститутах, доводячи необхідність певних перебудов, скорочень і сприятливих перспектив для науки на майбутнє.

Є й справді об'єктивні труднощі: дуже важко звільняти заслужених працівників, бо навіть наукова пенсія не є великою через загальний низький рівень заробітної платні у науково-освітній сфері сучасної України. До того ж, хто добровільно відмовиться від двох одночасних і абсолютно легальних джерел отримання грошей – пенсії та зарплати, якими вони б не були? Я особисто не бачу простого виходу з такого становища без певних законодавчих актів, які б прямо стосувалися

наукової роботи осіб пенсійного віку, що на Заході давно врегульовано. Може, необхідні й інші заходи – чи значна вихідна одноразова виплата, чи дозвіл займатися дослідженнями без зарплатної винагороди, можливість керувати аспірантами. Гадаю, існують невідомі мені ефективні заходи, але проблема (у тому числі, психологічна), безумовно, є і з нею не можна не рахуватися» (*Локтєв В. Роздуми про реформи в науці // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2013. – № 7. – С. 34–36*).

***

В. Кухар, академік НАН України, директор Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії НАНУ:

«...Ми справді вже понад десять років видаємо дипломи кандидата й доктора наук після захистів дисертаційних робіт, проведених у нашому інституті. Диплом видається двома мовами – українською та англійською. Учена рада інституту складається з висококваліфікованих фахівців, тому здатна дати оцінку роботі, винесеній на захист, і відповідає за якість підготовки спеціаліста, якому ми видаємо свій диплом. Маю сказати, що, хоч наш диплом (ми видаємо його відразу після захисту дисертації, тобто перш ніж спеціаліст, котрий захистився у нас, отримає відповідний диплом державного зразка) і не має прив'язки до системи оплати праці наукового співробітника та посадових привілеїв, у нього є інша перевага – він відчиняє двері в закордонні наукові центри й лабораторії.

Ніхто не зможе дати більш кваліфіковану оцінку дисертаційній роботі, ніж спеціалізовані вчені ради, які є в провідних університетах і наукових установах. Коли 1992 р. в Україні створювалася Вища атестаційна комісія, я працював у президії Академії наук і відповідав, у тому числі, за підготовку кадрів вищої кваліфікації, тобто, можна сказати, стояв біля витоків нового ВАКУ. І ми ставили завдання створити експертні ради, покликані насамперед контролювати ради із захистів при ВНЗ і наукових установах. У ВАК, звісно, були свої вади, однак із його ліквідацією і передачею функцій з атестації кадрів департаментові МОН система контролю перетворилася на контроль за персоналіями, коли оцінка наукових якостей стала другорядною справою.

Вважаю, що система атестації кадрів, яка діє на Заході, більш виправдана. Тим більше вона пройшла випробування часом. Право присуджувати вчені ступені потрібно віддати провідним університетам і науковим установам. Для початку хоча б окремим. І подивитися,

як справа піде. А то виходить якийсь парадокс: ВНЗ, який готує магістра і видає йому диплом, ми довіряємо, а в питанні присудження вчених ступенів у довірі відмовляємо. У нас створена невинувато принизлива система контролю, якою дуже незадоволені наукове середовище й суспільство. Найголовніше – вона не сприяє ні підвищенню авторитету й відповідальності безпосередньо вчених рад, які присуджують ступені, ні якості підготовки фахівців» (*В. Кухар: Ми справді вже понад 10 років видаємо дипломи кандидата і доктора наук після захистів дисертаційних робіт, проведених у нашому інституті // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dkni.gov.ua>). – 2013. – 19.08; Суржик Л. Наука в ручному режимі // Дзеркало тижня. Україна (<http://gazeta.dt.ua/science/nauka-v-ruchnomu-rezhimi-.html>). – 2013. – 16–23.08).*

***

Незважаючи на непрості умови для розвитку української науки археологія, як її складова, продовжує жити, а праця археологів і досі залишається затребуваною.

Так, за словами директора Інституту археології НАН України академіка П. Толочка, Україна має ряд помітних археологічних досягнень, якими впевнено може пишатися. Зокрема, тривають багаторічні розкопки стоянки первісної людини у с. Гінці на Полтавщині; у Києві – центр і Поділ міста, на Волині, в Ольвії, а також у с. Тальянки Черкаської області, де проводяться розкопки відомого трипільського поселення-гіганта, що займає понад 400 га й нараховує близько 2 тис. житлових комплексів.

П. Толочко пояснив, що відсутність державних коштів на дослідження науковці компенсують договірними грошима, які отримують від різних організацій, що проводять будівництво і, згідно з чинним законодавством, зобов'язані надати кошти на обстеження пам'яток, а також кооперативні експедиції разом із зарубіжними археологами – Росії, Франції, Польщі та Румунії.

Водночас, на переконання директора Інституту археології НАН України, більше шансів на розвиток в Україні мають усе ж таки гуманітарні науки, оскільки вони не вимагають значних капіталовкладень, а природничі й технічні «можуть помаленьку загинути».

На думку академіка П. Толочка, якщо Україна хоче бути цивілізованою європейською державою, то треба приймати відповідні закони, які б підтримували науковців. У них варто прописати не тільки те,

що треба посилити чи покращити, а й чітко вказати таке: якщо наука не матиме хоча б 1 % фінансування від ВВП, то вона не зможе стати фактором економічного й промислового розвитку країни.

Джерело: УкрІнформ (http://www.ukrinform.ua/ukr/news/arheologiya_prodogue_giti_nezvagayuchi_na_nespriyatlivi_umovi_dlya_rozvitku_tolochko_1852277) (*Директор Інституту археології Національної академії наук України академік П. Толочко: Про розвиток археології в Україні / Підготувала І. Демура // Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2013. – 13.08.*)

***

Загальний обсяг наукових і науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій Кіровоградської області, становив 16,6 млн грн. Про це повідомили в Головному управлінні статистики в області. Найбільша його частка (86,3 %) припала на науково-технічні розробки. У січні – червні виконанням наукових і науково-технічних робіт в області займалося 12 організацій. Чисельність працівників основної діяльності становила 393 особи. Науковою і науково-технічною діяльністю займалося 274 дослідники, 53 техніки, 47 осіб допоміжного персоналу та 19 осіб – інші працівники. Науковий ступінь доктора наук мали три особи, кандидати наук – 25 осіб (*За півроку науковці області надосліджували на 17 млн грн // Новини Кіровоградщини (<http://novosti.kr.ua/index.php/news/economics/21943-za-pivroku-naukovtsi-oblasti-nadoslidzhuvaly-na-17-mln-hrn>). – 2013. – 20.08.*)

***

Кількість працівників, які брали участь у виконанні науково-технічних робіт, у Львівській області на 1 липня 2013 р. становила 5057 осіб, що на 1,3 % менше порівняно з відповідною датою попереднього року. Серед виконавців досліджень і розробок – 218 докторів і 1013 кандидатів наук. Про це повідомили в ГУ статистики у Львівській області.

У січні – червні 2013 р. в області наукові дослідження та розробки виконували 66 організацій. Обсяг наукових і науково-технічних робіт, виконаних науковими організаціями, становив 128,1 млн грн, що у фактичних цінах на 6,6 % менше порівняно з відповідним періодом 2012 р. Частка фундаментальних досліджень становила 47,2 %, прикладних досліджень – 23,8 %, науково-технічних розробок – 19,7 %, науково-технічних послуг – 9,3 %.

На виконання наукових і науково-технічних робіт установами, організаціями й підприємствами області в першому півріччі 2013 р. витрачено 133,7 млн грн, у тому числі за рахунок бюджетних коштів було профінансовано 87,8 млн грн (65,7 %).

Середньомісячна заробітна плата одного науковця в першому півріччі 2013 р. становила 3036 грн (в економіці області загалом – 2690 грн) і збільшилася проти відповідного періоду 2012 р. на 6,4 % (*На Львівщині науковці заробляють у середньому 3 тис. грн // Західна інформаційна корпорація (<http://zik.ua/ua/news/2013/08/16/424857>). – 2013. – 16.08*).

***

Головне управління статистики в Чернігівській області повідомляє, що впродовж першого півріччя 2013 р. в області наукові дослідження і розробки виконували 19 організацій різних секторів і галузей науки. Понад третину наукових організацій виконували роботи в галузі сільськогосподарських наук, кожна п'ята займалася технічними науками, решта – педагогічними, біологічними, економічними.

Науковими організаціями області за звітний період виконано наукових і науково-технічних робіт на суму 41,2 млн грн. Понад три чверті загального обсягу робіт формували науково-технічні розробки, 20,1 % – науково-дослідні роботи.

Більше двох третин науково-технічних робіт виконано в галузі технічних наук.

Із державного бюджету на виконання наукових і науково-технічних робіт надійшло 7,5 млн грн, або 18,3 % загального обсягу внутрішніх витрат. Пріоритетними напрямками бюджетного фінансування залишається діяльність у галузях сільськогосподарських і біологічних наук, у які спрямовано, відповідно, 44,8 і 42,1 % загального обсягу бюджетних коштів.

Загальна чисельність працюючих у наукових організаціях станом на 1 липня 2013 р. становила 775 осіб, у тому числі сім докторів і 42 кандидати наук.

Найбільш активними в проведенні наукових досліджень і розробок у першому півріччі 2013 р. були Ніжинський НВК «Прогрес», Чернігівський інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААНУ (*Як не дивно, наукою ще займаються // Сіверщина (http://siver.com.ua/news/jak_ne_divno_naukoju_shhe_zajm_ajutsja/2013-08-21-12894). – 2013. – 21.08*).

Перспективні напрями наукових досліджень

О. Гінтов, член-кореспондент НАН України, доктор геологічних наук, головний науковий співробітник відділу тектонофізики Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України:

«Ми розробляємо багато наукових проблем. Зокрема, у нас є відділ глибинних процесів Землі й гравіметрії. Під керівництвом академіка В. Старостенка тут ведуться цікаві гравіметричні дослідження в різних регіонах України.

...Гравіметрія – це дослідження поля сили тяжіння. Адже сила тяжіння нашої планети в різних місцях неоднакова. Вона не є сталою величиною. Різні гірські породи, низини, ділянки дна морів і океанів мають і різну питому вагу. У залізної руди вона одна, у гранітів – інша, у піщаників теж. Відповідно різняться і сила тяжіння. І нам, геофізикам, дуже важливо знати ці аномалії – зафіксувати, де вони є... Там, де є аномалії сили тяжіння, знаходили й продовжують знаходити нові родовища залізної руди, урану, нікелю, хрому, золота...

...Але в пошуках перспективних родовищ корисних копалин нам, дослідникам, допомагає не лише гравіметрія. Дуже сильний науковий напрям в інституті – магнітометрія. На відміну від гравіметрії, тут учені займаються пошуками аномалій магнітного поля Землі.

...Таємниці глибинних шарів Землі вчені нашого інституту досліджують також засобами електрометрії – вивчаючи процеси в електромагнітному полі. Інститут і тут займає чільне місце в Україні й не лише...

До того ж в Інституті геофізики розвивається надзвичайно цікавий і важливий напрям – палеомагнітологія. Це єдиний в Україні науковий заклад, де такий напрям існує... Палеомагнітологія – основний метод дослідження рухів літосферних плит, рухів материків... Дослідження руху плит, плитової тектоніки розвивається вченими й нашого інституту. Ми працюємо в співдружності з дослідниками Польщі, Німеччини, Голландії, Угорщини, Чехії, Швеції. Вивчаємо всі регіони України – Карпати, Український щит, Чорне море, Кримський півострів, Донбас. Одержуємо дуже важливі матеріали про глибинну будову й динаміку літосфери, які потім друкуємо в авторитетних міжнародних наукових журналах...» *(Колодяжний В. «Ми про Сонце більше знаємо, ніж про Землю». Відомий вчений О. Гінтов – про загадки з гли-*

бин нашої планети, багатства українських надр та час, щоб пристосуватися до глобального потепління // Україна молода (<http://www.umoloda.kiev.ua/number/2315/203/82351>). – 2013. – 13.08.

***

М. Стріха, учений у галузі фізики напівпровідників та українського перекладознавства, доктор фізико-математичних наук:

«...Починаючи з певного етапу, кожна наука проходить стадію своєрідної “вичерпаності”. Це стосувалося й фізики напівпровідників, де після побудови зонної теорії та теорії домішкових станів, глибокого вивчення транспорту носіїв та оптичних переходів в основних напівпровідникових матеріалах, появи технологій отримання високочистих матеріалів напівпровідникової електроніки з наперед заданими властивостями почало здаватися, що основні фундаментальні проблеми вже вирішено, залишилися важливі, але загалом непринципові деталі.

Однак перехід до наносистем, де рух носіїв принципово квантований, поява на додачу до традиційної “зарядової електроніки” також спінтроники, де переноситься не заряд, а проекція спіну, дали на межі нового тисячоліття потужний поштовх “традиційній”, здавалося б, галузі. Додатковим імпульсом стали потреби розвитку фотовольтаїки, яка, за оцінками експертів, покликана зробити важливий внесок у вирішення енергетичних проблем людства і забезпечення сталого, екологічно безпечного розвитку, і сенсоріки – адже тільки сенсори в режимі реального часу здатні дати відповіді на тисячі й тисячі питань, які ставить життя перед людиною. Ряд окремих цікавих фундаментальних і прикладних завдань формулює освоєння нового терагерцового діапазону хвиль випромінювачами й детекторами. У річищі ідей фізики напівпровідників лежить і чимало завдань нової фізики графену, яка стрімко розвивається після отримання в 2004 р. моношарового вуглецю і вже привела до появи ряду інших аналогічних матеріалів (борат молібдену, сіліцен, германен тощо).

На жаль, серйозною перешкодою для розвитку напівпровідникової науки в Україні є жалюгідний стан орієнтованої на застарілі технології ресурсовитратної національної економіки, загибель української мікроелектроніки, відсутність національного замовника на роботи в багатьох високотехнологічних напрямках. Ця проблема має позанауковий характер і може бути вирішена лише спільними зусиллями політиків, бізнесу та всього суспільства.

Тому відзначення 100-річчя напівпровідників дає ще одну добру нагоду не лише згадати славні сторінки минулого, але й поновити суспільну дискусію про роль науки і високих технологій для сьогоденної України» (*Стрїха М. Науці про напівпровідники – 100 років // Свім* (http://www1.nas.gov.ua/svit/Article/Pages/13_2930_2.aspx). – 2013. – серп. (№ 29–30).

***

У високорозвинутих країнах та країнах, що розвиваються, наявність високоефективної системи розробки та виробництва власних діагностичних та лікарських препаратів вважають одним із головних напрямів розвитку фармацевтичної галузі.

В Україні у цій сфері склалася практично катастрофічна ситуація внаслідок відсутності всієї необхідної інфраструктури для розробки нових лікарських засобів. Існуючі ланки цього технологічного процесу лише забезпечують виробництво препаратів-генериків, на які закінчилася дія охоронних документів. Тобто вітчизняне виробництво лікарських і діагностичних засобів сконцентроване на препаратах навіть не вчорашнього, а позавчорашнього дня.

Саме для усунення такої ситуації за ініціативи Держінформнауки у 2011 р. Кабінет Міністрів України затвердив Державну цільову науково-технічну програму розробки новітніх технологій створення вітчизняних лікарських засобів для забезпечення охорони здоров'я людини та задоволення потреб ветеринарної медицини на 2011–2015 рр.

Минулого року за підтримки Держінформнауки було зроблено перші досить серйозні кроки в створенні вітчизняної системи розробки та виробництва інноваційних лікарських засобів. Перш за все це стосується створення сучасної наукової інфраструктури, необхідної для розробки нових ліків.

Так, на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка створено лабораторію високоефективного біомолекулярного скринінгу хімічних речовин потужністю до 100 тис. сполук на місяць, яка дає можливість дуже швидко визначати речовини з максимальною біологічною дією, на основі яких створюються нові лікарські засоби. Без цієї лабораторії пошук таких сполук проводився б роками. Уже перша апробація можливостей нової лабораторії дала можливість упродовж лише 2,5 місяців знайти нові, дуже перспективні речовини для лікування туберкульозу.

В Інституті молекулярної біології та генетики НАН України створено лабораторний модуль для аналізу пошкоджень геному людини на основі технології мікрочіпів... Застосування такого методу діагностики дає змогу на дуже ранніх стадіях виявляти різні захворювання (перш за все – онкологічні). Такі методи діагностики досі в Україні не використовувалися. Лабораторний модуль дає можливість перейти від імпортування сучасних технологій діагностики до розробки їх силами вітчизняних учених.

На забезпечення умов для прискореного створення нових методів діагностики захворювань спрямовано й розробку технології отримання люмінесцентних матеріалів, які найбільш широко використовуються при біологічних дослідженнях. У рамках програми в ДНУ НТК «Інститут монокристалів» розроблено вітчизняні технології отримання флуоресцентних барвників Cu_3 , Cu_5 та Cu_7 , необхідних для створення сучасних діагностичних систем. Це дасть змогу не тільки замінити імпортні матеріали вітчизняними, суттєво дешевшими, аналогами, а й забезпечити їхню поставку користувачам у надзвичайно короткий термін (12 днів), що значно скорочує витрати часу на біологічні дослідження.

Попри труднощі й негаразди, які мають місце у вітчизняній науковій сфері, в Україні достатньо наукових колективів, здатних створювати, а головне – доводити до втілення в готові технології науково-технологічні проекти високого рівня, які за своїми результатами не лише не поступаються, а досить часто перевершують іноземні аналоги. У рамках державного замовлення на створення новітніх технологій впродовж 2011–2012 рр. Держінформнауки було відібрано та підтримано цілий ряд перспективних робіт, результати виконання яких мають загальнодержавне значення (*Чеберкус Д. Перспективи проектного фінансування наукової і науково-технічної діяльності в Україні // Наука та інновації. – 2013. – № 3. – С. 76–78*).

***

Мініатюризація та вимоги до сучасної електроніки потребують нових функціональних матеріалів. Існуючі матеріали працюють на межі своїх можливостей, у цьому переконані не лише виробники, а й науковці. Саме ця проблема стала наріжним каменем розробок молодих учених Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України, які акумулювали свої дослідження в роботі «Створення нових функціональних матеріалів на основі тугоплавких

оксидів та галогенідів лужних металів шляхом контрольованого формування морфології і структурно-фазового стану».

Сьогодні більшість напрямів досліджень матеріалознавців належить до сфери нанотехнологій. Важливою складовою нанотехнології є наноматеріали, тобто матеріали, розмір структурних елементів яких становить 0,1–100 нм (нанометр дорівнює одній мільярдній метра). Властивості таких матеріалів зумовлені впорядкованою структурою їхніх нанофрагментів.

У своїй роботі автори шляхом зміни форми, розмірів і стану відомих матеріалів надали їм нових функціональних властивостей. Наприклад, сцинтиляційний матеріал CsI:Tl, отриманий у вигляді плівки, що складається з мікроскопічних колон, здатен не лише перетворювати іонізуюче випромінювання на світло, а й забезпечувати високу просторову роздільну здатність за рахунок спрямованого поширення світла всередині колон. Це дає змогу формувати зображення об'єкта в іонізуючому випромінюванні. Сучасна цифрова радіографія ґрунтується саме на таких матеріалах.

Отримані під час досліджень наноструктуровані кераміки Y₃Al₅O₁₂ і Y₂O₃ набули поліпшених оптичних характеристик порівняно з мікрокерамікою та монокристаллами аналогічного складу. Крім того, наностан дає змогу вводити більшу кількість активуючих домішок, що значно розширює можливості щодо застосування цих матеріалів. Колективом авторів вивчено можливості модифікації властивостей досліджених матеріалів шляхом створення впорядкованої структури, підбору методів формування впорядкованих плівок, синтезу нанопорошків і режимів їх консолідації в наноструктурні кераміки.

Слід зазначити, що вже розпочато створення приладів на основі отриманих матеріалів, а розроблені технології застосовуються в наукових установах інших країн. Сама робота отримала високу оцінку наукової громадськості в галузі матеріалознавства й була висунута на здобуття щорічної Премії Президента України для молодих учених у 2013 р.

Джерело: Галаур С. Безмежні можливості в одній мільярдній метра // Урядовий кур'єр (<http://www.ukurier.gov.ua/uk/news/bezmezni-mozhliivosti-v-odnij-milyardnij-metra/p>). – 2013. – 16.08 (*Безмежні можливості в одній мільярдній метра // Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2013. – 16.08).

Проблеми стратегії розвитку України

В. Янукович, Президент України:

«...Сьогодні Україна пододала “стратегічну паузу”. Це – основний здобуток останніх років. Тепер головне – не зупинятися на досягнутому.

На порядку денному – подальше реформування системи державного управління, перехід до моделі держави, орієнтованої на обслуговування потреб громадян. У кожному місті, районі має з’явитися сучасний центр надання адміністративних послуг. У кожному з них повинен надаватися гарантований перелік найбільш запитуваних громадянами та бізнесом послуг. Вони мають надаватися протягом мінімального терміну.

Найближчим часом має запрацювати Єдиний державний портал адміністративних послуг, який зробить можливим здійснити перехід до дистанційного отримання паспортів, довідок, заміни посвідчень водія або реєстрації нового бізнесу громадянами.

У 2013 р. будуть зроблені нові кроки для посилення боротьби з корупцією. Продовжиться робота над відпрацюванням механізмів персональної відповідальності чиновників усіх рівнів за реалізацію завдань упровадження реформ. Зросте відповідальність за порушення вимог законодавства з питань надання адміністративних послуг.

Ще одним важливим напрямом реформування стане робота над оновленням Конституції України. Необхідно усунути нечіткість принципу народовладдя, неефективність механізмів формування та відповідальності найвищих органів державної влади, створити реальні гарантії незалежності судів та прокуратури, встановити баланс повноважень між місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, який відповідатиме потребам сьогодення.

Для того, щоб на жодному з етапів конституційного реформування не знижувалася планка професійних вимог і громадянської відповідальності, продовжить роботу Конституційна Асамблея. В її роботі нині беруть участь провідні науковці Національної академії наук України, галузевих академій, наукових установ і ВНЗ, представники громадянського суспільства та місцевого самоврядування, правозахисних організацій і незалежних експертно-аналітичних центрів, а також представники парламентських і позапарламентських політичних сил.

Світова економіка на початку 2013 р. не пододала стагнацію. Провідні економічні центри демонструють нестабільне зростання або

залишаються у стані рецесії. Глобальний попит на ключові товари українського експорту також залишатиметься низьким.

При цьому конкурентна боротьба на світових ринках стає дедалі жорсткішою. За таких умов для того, щоб забезпечити усталений соціально-економічний розвиток, Україні необхідно активізувати пошук внутрішніх резервів, прискорити модернізацію виробництва, підвищити його конкурентоспроможність.

Цього року необхідно прискорити структурні реформи в національній економіці й водночас знайти відповідь на нові виклики, породжені глобальною економічною кризою. Найближчий період стане значним випробуванням для України, важливим тестом політики реформ і розвитку.

Використовуючи державне фінансування та стимулювання конкретних економічних програм і проектів, необхідно підтримати національного виробника, допомогти експортерам, реалізувати політику імпортозаміщення. В умовах кризи та скорочення попиту вкрай важливо прискорити процес оновлення виробничих фондів, стимулювати впровадження технологічних інновацій та енергозберігаючих технологій. Це єдиний шлях до підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Не менш важливо й надалі вносити необхідні зміни у податкове та бюджетне законодавство. Їх мета – забезпечення соціальної справедливості, виконання бюджету, стимулювання економічного зростання і розвитку територій.

Вельми важливо забезпечити консолідацію та максимально ефективне використання фінансових ресурсів держави. Для цього потрібні зміни у фінансовій системі, у т. ч. ухвалення спеціальних законів про діяльність Банку розвитку, Агентства з питань страхування експорту та кредитування експортерів.

Водночас держава не повинна намагатись підмінити своїми діями приватну ініціативу. Стандартні механізми «ручного керування» ставатимуть дедалі менш ефективними. Не розподіл бюджетних коштів, а створення макроекономічних умов для всебічного розвитку приватного бізнесу, підприємницької ініціативи стають ключовими рушіями зростання.

Великий, середній та малий бізнес повинні мати максимально можливу економічну свободу. Тому поліпшення бізнес-клімату та продовження процесу дерегуляції, упорядкування та спрощення системи надання адміністративних послуг залишаються найважливішими пріоритетами.

Конкретні підходи й етапні орієнтири політики відновлення динамічного економічного зростання закріплено у Програмі активізації розвитку економіки. В її основі – відродження реального сектору економіки завдяки здійсненню політики імпортозаміщення, стимулювання розвитку високотехнологічних галузей, створення нових робочих місць.

Стратегічна мета й сутність нової Програми полягають не тільки в тому, щоб прискорити зростання макроекономічних показників. Це важливе, але підпорядковане завдання. Її основна мета – змінити саму модель соціально-економічного розвитку України, перевести національну економіку на рейки інтенсивного випереджального зростання за рахунок впровадження інновацій, розкриття інвестиційного потенціалу.

Прискорення розвитку національної економіки дасть можливість продовжити послідовний курс на підвищення рівня добробуту наших громадян. У 2013 р. основним пріоритетом стануть соціальні інвестиції у майбутнє, у тих, хто будуватиме та розвиватиме Україну впродовж XXI ст.

Пріоритетом соціальної політики держави має бути підтримка сімей з дітьми. Сьогодні велика кількість сімей відчуває на собі негативний вплив фінансової скрути. Більшість українців мають обмежені можливості дати своїм дітям якісну освіту, забезпечити повноцінний фізичний та творчий розвиток. Державна підтримка таких сімей має бути суттєво збільшена.

Окрему увагу необхідно приділити дітям з особливими потребами, виховання й розвиток яких потребують значних зусиль та коштів. Обов'язок держави – допомогти таким дітям і сім'ям, у яких вони виховуються...» (*Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України.* – К. : НІСД, 2013. – С. 17–19).

***

Міністерство культури України формує державну стратегію розвитку культури в Україні на 2014 р.

Заступник міністра культури України В. Балюрко повідомив, що на 2014 р. заплановано відновлення загальнодержавних зборів працівників культури, результатом яких має стати цілісне бачення стратегії розвитку культури в Україні. Серед пріоритетних завдань міністерства заступник назвав збереження цілісної мережі закладів культури й мистецтва, питання щодо підготовки кадрів для музеїв і бібліотек,

ухвалення закону про культурну спадщину, який об'єднає три закони: про охорону культурної спадщини, про охорону археологічної спадщини й про переміщення музейних цінностей (*Міністерство формує державну стратегію розвитку культури в Україні на 2014 рік // Офіційний веб-сайт Міністерства культури України (<http://mincult.kmu.gov.ua>). – 2013. – 5.08*).

***

Космічна галузь стала однією з ключових у національній економіці, а космічна діяльність України є складовою частиною міжнародних проектів із дослідження та використання космічного простору.

Наша держава постійно бере участь у найважливіших міжнародних подіях у космічній галузі та є членом більшості міжнародних організацій у сфері космосу, таких як UNCOPUOS (Комітет ООН з мирного використання космічного простору), COSPAR (Комітет з питань космічних досліджень), IADC (Координаційний міжвідомчий комітет з питань забруднення в космосі).

<...> Ведеться значна робота з підвищення ефективності використання космічного потенціалу України для вирішення актуальних завдань соціально-економічного, екологічного, культурного, інформаційного й науково-освітнього розвитку суспільства, гарантування національної безпеки й захисту геополітичних інтересів держави. З цією метою 30 березня 2011 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України ухвалено важливий документ – Концепцію реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 р.

Реалізація Концепції дасть змогу забезпечити формування економічно стійкої, конкурентоспроможної, диверсифікованої ракетно-космічної галузі національної економіки. Зокрема, Концепцією передбачено забезпечити розвиток космічних технологій і їх перенесення в реальний сектор національної економіки й сферу національної безпеки та оборони, удосконалення ракетно-космічної техніки й технологій її створення, одержання нових знань, підвищення науково-технічного потенціалу держави та освітнього рівня суспільства, реалізацію ефективної промислової політики й модернізацію виробництва, комерціалізацію космічної діяльності, поглиблення міжнародного співробітництва в космічній сфері.

Серед практичних результатів реалізації Концепції – створення та підтримка функціонування на орбіті впродовж великого терміну

угруповання космічних апаратів дистанційного зондування Землі й телекомунікаційних супутників, проведення широкого спектра наукових космічних досліджень (Місяця та навколomisячного простору), створення перспективних систем виведення (зокрема, комплексу «Повітряний старт»), забезпечення присутності українських підприємств на світовому ринку космічних послуг, міжнародна активізація космічної діяльності в Балтійсько-Чорноморському басейні. Документ такого рівня схвалено вперше за роки незалежності.

Реалізація Концепції дасть можливість Україні й надалі посідати гідне місце серед космічних держав світу... (*Моцик О. «Антарес» – зірка українсько-американської космічної співпраці // Дзеркало тижня. Україна (<http://gazeta.dt.ua/science/antares-zirka-ukrayinsko-amerikanskoyi-kosmichnoyi-spiivpraci-.html>). – 2013. – 9–16.08).*

***

В Україні триває модернізація регіонального розвитку, активізується процес становлення нової державної регіональної політики. Серед стратегічних пріоритетів модернізації регіонального розвитку – зміщення акцентів на розкриття внутрішнього потенціалу регіонів та їх комплексне задіяння задля зростання добробуту громадян; пошук гідної відповіді публічної влади на виклики, ризики (ендогенного та екзогенного походження), що виникають унаслідок подовження рецесії світового господарства та негативно впливають на соціально-економічний розвиток українських регіонів; віднайдення та задіяння в Україні ефективних механізмів та інструментів стимулювання місцевого, регіонального розвитку, активізації підприємницької ініціативи на місцях, запровадження дієвих стимулів щодо налагодження ефективного міжрегіонального, міждержавного міжрегіонального, транскордонного співробітництва, формування в Україні місткого внутрішнього ринку, інтегрованих регіональних соціально-економічних комплексів. Реформування регіонального розвитку – довготривалий процес, ускладнений великою кількістю інституційних, правових, управлінських «прогалин» та прорахунків, що існують, та постійно виникають на всіх рівнях публічної влади внаслідок дії як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. На практиці ситуація ускладнюється уповільненим переходом від домінуючої моделі «єдиного управлінського центру регіонального розвитку» та усталених традицій централізованого ресурсного забезпечення місцевого, регіонального розвитку до мультицентристської регіональної політики, дієздатного місцевого самоврядування, ефективної взаємодії органів пуб-

лічної влади, представників бізнес-середовища, громадськості на місцях, зорієнтованих на впровадження принципу субсидіарності, самостійний пошук та задіяння внутрішніх (місцевих) ресурсів території (та громади) на потреби регіонального розвитку та зростання добробуту людини.

На сьогодні, у процесі розробки та впровадження державної регіональної політики в Україні й досі відсутнє єдине бачення шляхів, механізмів та інструментів узгодження *трьох взаємопов'язаних та взаємозалежних складових комплексного виміру регіонального розвитку: секторального* (галузево-секторального, що забезпечує стабільне функціонування регіональних економічних комплексів та їх стійке соціально-економічне зростання), *територіально-просторового* (з урахуванням досягнення збалансованого просторового розвитку, у т. ч. на рівні: міста – приміські території – сільські території; вирішення системних проблем периферійних, депресивних територій, міських агломерацій та прилеглих до них «зелених зон» та ін.); *управлінського* (у т. ч. створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави та регіонів, оптимізація системи територіальної організації влади, розвиток місцевого самоврядування тощо). *Усвідомлення необхідності триєдиного підходу до формування нової регіональної політики – запорука підвищення конкурентоспроможності регіонів, досягнення збалансованого територіального розвитку, успішного здійснення комплексу започаткованих реформ, що впроваджуються на місцевому, регіональному рівнях, у межах України в цілому.*

Прагнення України отримати статус асоційованого члена ЄС формує нові виклики щодо розробки та впровадження регіональної політики. Адже *регіональний розвиток традиційно залишається стратегічним пріоритетним напрямком політики Євросоюзу*. На підтвердження цього у 2013 р. ЄС розпочато реалізацію проекту «Підтримка регіонального розвитку в Україні», серед пріоритетів проекту: прийняття в Україні оновленої Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 р., сприяння розвитку громадянського суспільства, залучення громадськості до реалізації політики регіонального розвитку на місцях. Усвідомлення в Україні на всіх рівнях публічної влади нової ролі державної регіональної політики як основного інструменту забезпечення комплексного розвитку територій, надання людині якісних та доступних публічних послуг, розвитку підприємництва та створення в регіонах нових робочих місць – шлях до зростання добробуту людини, становлення України як сучасної демократичної держави (*Регіональний вимір соціально-економічного розвитку і засади нової регіональної політики. – К. : НІСД, 2013. – С. 3*).

Наука і влада

Президент України В. Янукович підписав Указ «Про заходи у зв'язку з 80-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні». Зокрема, згідно з документом, Кабінет Міністрів має забезпечити за участі Національної академії наук України підготовку та реалізацію програми досліджень теми голодоморів першої половини ХХ ст. в Україні (1921–1922, 1932–1933 та 1946–1947 рр.) (*Указ Президента України № 430/2013 «Про заходи у зв'язку з 80-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні» // Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2013. – 19.08.*

***

На засіданні Кабінету Міністрів України 21 серпня схвалено проект розпорядження Президента України «Про призначення грантів Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених на 2013 рік». Метою розробки й прийняття цього проекту є забезпечення активної участі молодих учених у реалізації державної політики у сфері наукової діяльності, збереження та розвитку інтелектуального потенціалу країни.

Відповідно до Положення про порядок надання грантів Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених, гранти одержують молоді вчені віком (на момент подачі заявки): доктори наук – до 35 років, докторанти – до 33 років, кандидати наук – до 30 років.

Гранти можуть бути надані як на проведення запланованих наукових досліджень, так і тих, що вже проводяться (у тому числі й тих, на які гранти вже надавалися) (*Молоді учені отримуватимуть гранти Президента України за свої наукові дослідження // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 26.08.*

Громадське обговорення проекту закону про наукову й науково-технічну діяльність

21 липня 2013 р. закінчилося громадське обговорення проекту нової редакції Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» на урядовому сайті «Громадянське суспільство і влада» представниками наукової спільноти. Упродовж періоду обговорення законопроекту було отримано майже 400 повідомлень, які

містили як позитивні відгуки, так і критичні зауваження до окремих його положень, а також конкретні пропозиції щодо їхньої редакції. За результатами опрацювання отриманої інформації значна частка цих пропозицій знайшла своє відображення у положеннях проекту акта.

Станом на сьогодні здійснюється робота з доопрацювання законопроекту з метою формування його остаточної редакції, яка буде направлена для погодження до зацікавлених центральних органів державної виконавчої влади, Національної академії наук України й національних галузевих наук України відповідно до Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 (*Закінчилось громадське обговорення проекту закону про наукову і науково-технічну діяльність // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 26.07.*

***

Українське наукове співтовариство в цілому позитивно оцінює напрацьований Держінформнауки проекту закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» у новій редакції, про що свідчать коментарі ряду експертів у цій галузі.

Так, наприклад, співавтор законопроекту про наукову та науково-технічну діяльність, кандидат фізико-математичних наук О. Крехівський зауважив, що після прийняття цього документа на українську науку очікують глобальні зміни: починаючи від понятійної бази та статусів наукових установ, державного забезпечення галузі й закінчуючи режимом роботи науковців, оплатою їхньої праці, призначенням пенсій тощо. Передбачено також унормування режиму праці науковців. У законопроекті прописані рівень оплати науковців та пенсійне питання. Ще у законопроекті детально пророблено питання фінансування наукових установ. Заявлено й про необхідність створення, окрім фонду фундаментальних досліджень, також фонду прикладних досліджень, фондів підтримки наукової, науково-технічної діяльності.

За його словами, чинний Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» видозмінено на 70 %. Уточнено дуже багато понятійних речей, зокрема базових, наголосив співавтор законопроекту (*Експерти оцінюють законопроект про наукову та науково-технічну діяльність як прогресивний // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 9.07.*

***

У новій редакції закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» дано чіткі юридичні визначення багатьох базових понять, яких немає у нині чинному законі. На цьому наголосив віце-президент НАН України, директор Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України А. Загородній.

«У законопроекті дано детальне визначення, що таке фундаментальна наука та підкреслено, що це наукові дослідження, які безпосередньо не орієнтовані на впровадження, а спрямовані на отримання фундаментальних знань. Водночас дано дефініцію прикладних досліджень, і це теж дуже добре, дано визначення, що таке наукова установа, національний науковий центр, такий новий суб'єкт наукової діяльності, як ключова лабораторія, і багато різних інших положень, яких у нині чинному законі немає», – сказав А. Загородній.

За словами науковця, існує думка, що всі ці поняття можуть регулюватися підзаконними актами, однак він вважає позитивним, що вони будуть прописані в законі.

А. Загородній зазначив, що в законопроекті передбачено можливість встановлювати для наукових працівників ненормований робочий день і пояснено, що це таке, а також дозволяється робота в режимі гнучкого графіку. Крім того, законопроект містить чітку дефініцію, що таке робота за сумісництвом. Він також звернув увагу на те, що в новому законі пропонується, аби при обчисленні наукової пенсії враховувалася робота за сумісництвом на наукових та науково-педагогічних посадах, чого нині немає.

Учений також наголосив, що Національній академії наук і національним галузевим академіям наук передбачається надати право заснування навчальних закладів. «Для НАНУ це дуже важливо. Звісно, це не означає, що при кожному інституті будуть створюватися університети, але нам треба, щоб ми мали можливість налагодити магістерську підготовку там, де потрібно, – це має позитивно спрацювати у роботі з молоддю», – вважає О. Загородній.

Віце-президент НАНУ також зазначив, що і старий закон був спрямований на розвиток науки і в ньому теж було багато позитивного, що зберігається і в новій редакції (*А. Загородній: Закон про науково-технічну діяльність юридично визначає багато базових понять // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dknii.gov.ua>). – 2013. – 23.07.*)

***

У новому законопроекті про наукову та науково-технічну діяльність необхідно більш чітко прописати питання відповідальності держави, а також науки чи її окремого вченого. Таку думку висловив директор Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України Б. Маліцький.

«Я думаю, що навіть саме Держагентство з питань науки, інновацій та інформатизації розуміє, що закон про наукову та науково-технічну діяльність виставлено на обговорення для того, аби зібрати точки зору багатьох учених та якимось його вдосконалити, щоб він дійсно запрацював. Треба прописати такий закон, який може конкретно визначати державну політику, відповідальність науки чи науковця і відповідальність держави, взаємовідносини науки та суспільства – ці питання треба більш чітко проробити у нашому новому законі», – сказав Б. Маліцький.

За словами науковця, учені центру брали безпосередню участь не лише в розробці нового закону, а й були ініціаторами його попередника, що з'явився ще в 1992 р. Відмінність обох документів простежується навіть у назві, констатує Б. Маліцький. Так, якщо перший включав слова «науково-технічна державна політика», то у новому йдеться лише про науково-технічну діяльність. Учений зауважив, що навіть у самій назві закону немає достатньо конструктиву, оскільки мова має йти про державну політику, а не просто діяльність.

Б. Маліцький наголосив, що існує кілька версій законопроекту про наукову та науково-технічну діяльність. Тому завданням Комітету Верховної Ради з питань освіти і науки є розробити своєрідне узагальнення на основі цих законопроектів. Так, до 1 вересня необхідно підготувати концепцію, що стане основою остаточного варіанту документа, щоб уже в листопаді цього року розглянути його у Верховній Раді.

Директор Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України підсумував, що ключове значення у законі повинно мати створення умов для того, аби наука стала соціально престижною для молоді, щоб вона виконувала свою функцію як система, здатна продукувати інновації і таким чином впливати на зростання економіки (*Б. Маліцький: У законі про науково-технічну діяльність треба чіткіше визначити відповідальність науковця і держави // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dknii.gov.ua>). – 2013. – 19.07).*

***

Прийняття Верховною Радою України у новій редакції законопроекту про наукову та науково-технічну діяльність, який розробило Держінформнауки, повинно посилити український науковий потенціал і певною мірою подолати елементи деградації певних напрямів і вирішити нагальні проблеми науковців.

Про це заявив завідуючий міжгалузеву лабораторією МОН України та НАН України з проблем формування та реалізації науково-технологічної політики Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України О. Попович.

«Прийнята парламентом нова редакція законопроекту повинна припинити певні прояви деградації українського наукового потенціалу, що, на жаль, спостерігаються у цій важливій галузі. У нас більше ніж утричі зменшилась кількість людей, які займаються наукою, уже не говорячи про те, що застаріло обладнання, і експерименти проводяться практично у човниковому режимі, учені змушені виїжджати, ставити свої експерименти за кордоном. Відтак це не розвиток вітчизняної науки, а якийсь паліатив. Оновлена ж редакція закону значною мірою дозволить подолати певні негативні явища, вирішити нагальні проблеми», – сказав О. Попович.

За його словами, певні пункти законопроекту є досить формальними, проте в цілому, документ має розширити можливості вчених та стимулюватиме надходження коштів в українську науку. «У новій редакції у вчених з'являється можливість входити до різних акціонерних товариств, вносячи туди інтелектуальну власність. Новий закон також покликаний зменшити бюрократизацію, яка пригнічує українську науку. Є стаття відносно нарощення фінансування науки, перш за все передбачене збільшення можливостей залучення небюджетних коштів.

Держава має стимулювати вкладення коштів в науку з боку підприємців, а цього фактично досі нема», – зазначив О. Попович (*О. Попович: Прийняття законопроекту про наукову та науково-технічну діяльність посилить науковий потенціал // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dknii.gov.ua>). – 2013. – 12.08.*

***

Проект закону України про наукову й науково-технічну діяльність може суттєво вплинути на розвиток вітчизняної науки, однак

лише в тому випадку, якщо його буде прийнято у початковому вигляді. Таку думку висловив директор Центру інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України (ЦІВПТ НАНУ) Ю. Капіца. «Розробники нової редакції законопроекту про наукову і науково-технічну діяльність, безумовно, хотіли, щоб він привніс щось нове у нашу наукову реальність. Якщо законопроект буде прийнято у тому вигляді, у якому він зараз написаний, він дійсно суттєво може вплинути на розвиток науки», – сказав він.

За словами Ю. Капіци, одним із основних «елементів» нової редакції закону є його фінансова складова: передбачається, що до 2020 р. фінансування науки має сягнути 3 % – суми, що вже давно встановлена у країнах-членах Європейського Союзу. Другою важливою новелою документа Ю. Капіца вважає цілеспрямованість на розвиток виробничо-орієнтованої науки. «Досліджуючи практики європейських країн і США, де обов'язково існують центри підтримки прикладних галузевих досліджень, у нас передбачається прийняття спеціальної державної програми підтримки виробничо-орієнтованих підприємств і зміцнення їх фінансування», – пояснив він.

Ю. Капіца зауважив, що новаційним і надзвичайно актуальним буде також створення Фонду прикладних досліджень, який має прийти на підмогу Держфонду фундаментальних досліджень, а також венчурних підприємств.

Директор ЦІВПТ НАНУ зауважив, що у всьому світі існує два способи комерціалізації розробок, зроблених державою у бюджетній сфері – це або ліцензування, або через створення подібних венчурних підприємств. В Україні з 2006 р., року прийняття закону про управління об'єктами державної власності, створення таких підприємств зупинилося, тому що новий закон відмінив механізм, який існував раніше. Проте він не запропонував нічого нового.

На переконання Ю. Капіци, непросту ситуацію, що склалася у вітчизняній науці, неможливо вирішити лише шляхом прийняття одного законопроекту. Так, для стимулювання наукової діяльності, залучення бізнес-сектору до фінансування наукових розробок з прийняттям законопроекту варто водночас внести деякі поправки у Податковий і Митний кодекси *(Законопроект про наукову та науково-технічну діяльність суттєво вплине на розвиток науки, якщо буде прийнятий у початковому вигляді – Капіца // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dkni.gov.ua>). – 2013. – 9.07).*

***

Положення нової редакції законопроекту про наукову та науково-технічну діяльність, розробленої Держінформнауки, покликані у прогресивній формі активізувати інноваційну діяльність України. Про це розповів директор Державного фонду фундаментальних досліджень Б. Кияк. «Положення, що мають місце у новій редакції закону, у прогресивній формі повинні підтримати вітчизняну науку. Сподіваюся, що ця нова редакція закону, яка покликана активізувати інноваційну діяльність, пройде через Верховну Раду і буде прийнята вже до кінця цього року», – сказав він.

За словами Б. Кияка, діючий закон про наукову й науково-технічну діяльність з'явився ще у 1992 р. На той час він вважався одним із кращих зразків серед подібних документів на всьому пострадянському просторі. Однак, на переконання науковця, зміни та виклики часу вже давно спонукали до внесення у нього нових уточнень, навіть термінологічних.

Так, нова редакція законопроекту передусім змістила акценти на те, що наука та інновації – це два кити, на яких має стояти економіка сучасної держави. Наприклад, раніше була грантова система конкурентної підтримки наукових проєктів, у тому числі фундаментальних досліджень, а сам термін лише зараз буде введено у закон. Він визначатиме вимоги до виконання грантових досліджень, а також саме термінологічне визначення гранту.

Серед новел законопроекту науковець відзначив також створення Фонду підтримки прикладних наукових досліджень, поєднання науки і освіти, зокрема у частині залучення науковців до освітянського процесу, а також створення центрів колективного користування унікальним обладнанням. Багато уваги у новій редакції приділено також соціальним питанням. Б. Кияк зазначив, що проблема в тому, щоб утримати молоде покоління як поповнення науки. Для цього їм потрібно дати відповідні можливості, аби вони були соціально захищені у плані житла, заробітної плати тощо. У цьому відношенні нова версія закону не лише констатує ці проблеми, а й намагається показати шляхи їх вирішення (*Б. Кияк: Нова редакція законопроекту про наукову та науково-технічну діяльність покликана активізувати інноваційну діяльність // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dknii.gov.ua>). – 2013. – 1.07).*

***

Нова редакція законопроекту про наукову й науково-технічну діяльність дає більшу економічну свободу науковим установам, які наразі не можуть розпоряджатися заробленими ними коштами. Таку думку висловив віце-президент Національної академії медичних наук України, академік НАНУ і НАМНУ Ю. Кундієв.

Він зазначив, що у законопроекті приваблює, по-перше, те, що нині розглядається питання надання інститутам права розпоряджатися заробленими ними так званими спецкоштами без Казначейства. За словами віце-президента НАМНУ, виключно бюджетне мізерне фінансування не дає можливості розвивати науку. Крім того, на думку академіка, неприпустимо проводити тендерні процедури при плануванні бюджетної наукової тематики. «Ми проводимо тендерну процедуру при закупівлі якогось товару, бо шукаємо більш дешевий. А тут ми будемо шукати більш дешеву науку? Такого бути не може, дешевої науки не існує, бо тоді науки взагалі немає. А в новому законі є пропозиція це відмінити, що дуже важливо», – вважає Ю. Кундієв.

Він також акцентував на тому, що Україна багато втрачає через те, що молодь не хоче працювати в науково-дослідних інститутах. За його словами, у медицині більш-менш привабливими для молодих науковців є клінічні спеціальності, де «молода людина знає, що буде вдячний пацієнт», а теоретичні фундаментальні дисципліни залишаються без молоді. Віце-президент НАМНУ констатував, що такі науки, як фізіологія, біохімія, патофізіологія, гістологія, патанатомія, мікробіологія притоку молоді майже не мають. У цьому контексті він підкреслив, що закон про наукову та науково-технічну діяльність, безумовно, потрібен, бо ситуація, що склалася в науковій сфері, потребує негайних змін. «Тут є статті, спрямовані на підвищення соціального статусу науковців, насамперед молодих. І якщо уряд візьметься за його виконання по-справжньому, і буде відповідне фінансування, а не жебрацьке, то він зіграє свою позитивну роль. А якщо це буде черговий папірець, то, може, й не варто про це говорити», – підсумував Ю. Кундієв (*Законопроект про наукову і науково-технічну діяльність дає науковцям більше економічної свободи // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dknii.gov.ua>). – 2013. – 1.07).*

***

Проект закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», винесений на громадське обговорення Держінформнауки, містить чимало важливих речей, насамперед щодо фінансування. За умови прийняття документа та виконання його норм українська наука матиме шанс на розвиток. Таке переконання висловив голова громадської ради при Держінформнауки, президент Українського фізичного товариства М. Стріха.

М. Стріха зазначив, що цей законопроект враховує досвід застосування теперішнього закону. У ньому є багато позитивних моментів, зокрема, він знімає низку важливих проблем на шляху нормального фінансування та наукових установ, і науковців.

Над документом, за його словами, працювали люди, які справді знають із середини проблеми науки, вони спробували відповісти на конкретні запитання, які виникають перед науковцями щодня, але в ньому багато чого не враховано. М. Стріха вважає, що на певні запитання загального плану цей законопроект, який планувався як урядовий, очевидно, й не міг відповісти. Так, у державі сьогодні відсутній єдиний орган, який здійснював би вироблення єдиної науково-технічної політики. Але така структура, яка координувала б зусилля всіх міністерств, відомств, академій, університетів, що займаються наукою, мусить функціонувати. На думку науковця, це має бути структура високого рівня – на рівні Ради з питань науки при Президенті України.

Голова громадської ради при Держінформнауки також переконаний, що не на часі проводити реформу в науці. «Я можу відповідально сказати, що будь-які розмови про реформу в науці при такому рівні фінансування, як у нас в Україні, безглузді. Українська наука і так показує неймовірний приклад – вона існує за таких умов, коли, за всіма канонами, повинна була б уже вмерти. Але вона діє і часом дає блискучі результати. Тож треба говорити не про реформи – це питання другого порядку, а насамперед про збільшення державної підтримки науки», – сказав він.

М. Стріха підкреслив, що в Україні все ще є першорядна наука, яка виживає поки що не завдяки, а всупереч державі. Але якщо наука зникне, то Україна навіки втратить шанс бути нормальною державою. А це може статися природним шляхом через 10–15 років, коли піде старше покоління, на якому вона тримається, а молодь не прийде – бо хто зараз може почати працювати за 2 тис. грн. Через те у нас дуже невеликий запас часу для того, щоб врятувати науку (*М. Стріха: Зако-*

нопроект «Про наукову та науково-технічну діяльність» містить важливі норми щодо фінансування науки // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dkni.gov.ua>). – 2013. – 10.07).

***

Нова редакція законопроекту про наукову й науково-технічну діяльність поліпшує існуючу ситуацію у вітчизняній науці, однак деякі аспекти залишає неврегульованими. Про це заявив віце-президент УСПП з питань науки та інформаційних технологій І. Петухов.

На його думку, цей законопроект поліпшує існуючу ситуацію, але є певні нюанси, над якими треба було б додатково попрацювати. Зокрема, питання венчурного (ризикового. – Ред.) фінансування не вирішено до кінця – тобто воно там є, але недопрацьоване.

Серед плюсів законопроекту віце-президент УСПП він назвав спробу врегулювати правові й трудові відносини наукових працівників, чіткіше визначити правовий статус наукових установ і розширити їхні можливості, стимулювати виробничо орієнтовану наукову діяльність, підтримати молодих учених, розширити систему грантового фінансування (*У законопроекті про наукову та науково-технічну діяльність треба доопрацювати венчурне фінансування // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dkni.gov.ua>). – 2013. – 4.07).*

***

У новій редакції закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» мають бути ширше прописані положення щодо наукової діяльності в університетах. Таку позицію висловив проректор з наукової роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка С. Вижва.

За його словами, тісна співпраця провідних інститутів Національної академії наук та провідних університетів сприятиме досягненню ефективних результатів у майбутньому. Проректор КНУ додав, що як представник від ВНЗ у робочій групі з підготовки нового варіанта закону, він має намір порушити це питання під час доопрацювання документу (*Новий закон про науково-технічну діяльність має визначити положення науки в університетах // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dkni.gov.ua>). – 2013. – 11.07).*

***

Уряд визначився з кандидатурою уповноваженого представника України на підписання Угоди між Україною та Європейською організацією ядерних досліджень (ЦЕРН) стосовно надання статусу асоційованого члена в ЦЕРН. Про це повідомив голова Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації В. Семиноженко.

Відповідно до проекту розпорядження Президента України, який Кабінет Міністрів схвалив за своєю засіданні 28 серпня 2013 р., уряд пропонує главі держави уповноважити віце-прем'єр-міністра України К. Грищенка підписати зазначену Угоду з ЦЕРН.

За словами В. Семиноженка, проект розпорядження розроблено Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації. Прийняття проекту акта дасть змогу надати повноваження на укладення зазначеної Угоди віце-прем'єр-міністрові України К. Грищенку й набути Україні статусу асоційованого члена в ЦЕРН. Це створює передумови, необхідні для розширення міжнародного науково-технічного співробітництва та інтеграції України до європейського політичного, інформаційного, економічного й правового простору. «Таким чином, ми, так би мовити, інформуємо ЦЕРН про готовність України підписати зазначену Угоду. У свою чергу керівництво ЦЕРН матиме підстави просити в Раді ЦЕРН повноваження на підписання Угоди з Україною», – наголосив В. Семиноженко.

Голова Держінформнауки зазначив, що підписання Угоди посилить довгострокове партнерство в напрямі консолідації зусиль для подальшого розширення європейського дослідного простору й реалізації Європейської стратегії з дослідження фізики елементарних частинок. Асоційоване членство в ЦЕРН надасть Україні можливість брати участь у засіданнях Ради ЦЕРН з правом часткового прийняття рішень у галузі наукової політики.

Довідково. Європейська організація ядерних досліджень (ЦЕРН) є провідною міжурядовою організацією з вивчення фізики високих технологій.

Співробітництво України й ЦЕРН здійснюється з 1993 р. відповідно до положень Угоди між сторонами про подальший розвиток наукового і технічного співробітництва в галузі фізики високих енергій від 2 квітня 1993 р. (без набуття Україною членства чи іншого юридичного статусу в цій організації).

У березні на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2011 р. № 151 підписано Спільну декларацію Кабінету Міністрів України й ЦЕРН про науково-технічне співробітництво, у якій висловлено намір уряду України приєднатися до ЦЕРН зі статусом асоційованого члена. Офіційна заявка на проходження процедури відповідності критеріям асоційованого члена ЦЕРН Україна подала на розгляд Ради ЦЕРН наприкінці 2011 р. – лист Прем'єр-міністра України М. Азарова від 21.12.2011 р. № 14510/0/2–11.

На сьогодні підготовлено проект Угоди між Україною і ЦЕРН – міжнародного договору, що має бути укладено від імені України (*Уряд готовий підписати угоду з ЦЕРН стосовно надання Україні статусу асоційованого члена цієї організації // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 29.08*).

***

Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації підбито підсумки конкурсу наукових проектів у рамках Проблемної ключової лабораторії фізики високих енергій, спрямованих на реалізацію міжнародного науково-технічного співробітництва між Україною та Європейською організацією з ядерних досліджень (ЦЕРН). Переможцями конкурсу визначено 12 наукових проектів.

Для забезпечення неупередженого та об'єктивного оцінювання 19 запитів, поданих на конкурс, експертиза здійснювалася Експертною радою Ключової лабораторії. До складу Експертної ради увійшли дев'ять провідних іноземних учених у галузі фізики високих енергій: С. Бертолуччі, Т. Густафсон, О. Ольшевський, Г. Трубніков, П. Крижань, Б. Шарков, О. Бондар, Д. Елліс, А. Сточчі.

Це один із небагатьох успішних прикладів залучення провідних іноземних учених до проведення експертизи конкурсних запитів на виконання науково-дослідних робіт за бюджетні кошти. Раніше така практика застосовувалася попередньою Державною ключовою лабораторією молекулярної і клітинної біології (*Держінформнауки: Визначено переможців конкурсу у рамках Проблемної ключової лабораторії фізики високих енергій // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 1.08*).

***

Україна братиме участь у створенні колайдера важких іонів NICA. 8 серпня в м. Дубна, Російська Федерація, відбулася міжна-

родна нарада повноважних представників урядів держав-членів ОІЯД за темою: «Перспективи співробітництва мега-сайенс проекту NICA», у якій взяв участь Перший заступник Голови Держінформнауки Б. Гриньов, представники Міністерства освіти і науки Російської Федерації, Федерального міністерства освіти і науки Федеративної Республіки Німеччина, Асоціації німецьких центрів досліджень ім. Гельмгольца, Департаменту науки і технологій Південно-Африканської Республіки, Агентства з ядерного регулювання Республіки Болгарія та Державного комітету з науки і технологій Республіки Білорусь.

За результатами наради представники України, Білорусі, Болгарії, Німеччини та Казахстану підписали протокол про наміри брати участь у створенні колайдера важких іонів NICA у підмосковній Дубні.

З огляду на те, що проект «Комплекс NICA» є світовим лідером у галузі досліджень із фізики важких ядер високих енергій та вже понад 300 вчених з 70 інститутів 32-х країн беруть участь у його підготовці, участь України в проекті NICA надасть можливість українським науковцям проводити фундаментальні дослідження, здійснення яких недоступно в інших прискорювальних центрах світу. Ці дослідження, насамперед, спрямовані, на вивчення надщільної ядерної речовини, що існувала на ранніх стадіях еволюції Всесвіту та існує в надрах нейтронних зірок. Крім того, участь у проекті надасть можливість українським науковцям виконувати широкий спектр інноваційних та прикладних робіт у галузі альтернативної ядерної енергетики, пучкової вуглецевої терапії, проводити тестування електроніки та біологічних об'єктів для космічних програм на унікальних пучках важких ядер та ін.

Залучившись до проекту, українські науковці та інженерно-технічний персонал матимуть змогу отримати досвід, який у майбутньому дасть змогу створити новий напрям у галузі медичної техніки. Також, участь у мегапроекті NICA надасть можливість фахівцям із України працювати на складній медичній техніці, яка наразі закупається для проекту. Крім того, зазначене сприятиме заснуванню нових спеціальностей – ядерна медицина для медиків і медична техніка для інженерів.

Приєднання України до проекту NICA надасть можливість залучити високотехнологічні галузі промисловості України до реалізації проекту, отримати додаткові замовлення на створення високотехнологічної продукції п'ятого-шостого укладів і сприятиме відродженню галузі мікроелектроніки в Україні (*Держінформнауки: Україна братиме участь у створенні колайдера важких іонів NICA // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 8.08).*

***

З 19 серпня по 18 жовтня 2013 р. Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України і Міністерство національної освіти Румунії оголошують конкурс спільних українсько-румунських науково-дослідних проектів на період 2014–2015 рр.

Конкурс відкритий для наукових лабораторій, науково-дослідних груп вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ і підприємств обох країн.

До участі у конкурсі приймаються проекти за такими пріоритетними напрямками:

- Охорона здоров'я та науки про життя;
- Сільське господарство, безпека продуктів харчування;
- Нові матеріали та технології;
- Біотехнології;
- Інформаційні та комунікаційні технології;
- Лазерна фізика.

Основними критеріями відбору спільних пропозицій є: наукова й виробнича цінність, очікувана від виконання проекту; перспектива співробітництва; участь докторів наук і молодих учених; наявність листа, договору або протоколу намірів про доцільність спільного виконання проекту з конкретними румунським й українським партнерами (*Оголошено конкурс спільних українсько-румунських науково-дослідних проектів на період 2014–2015 років // Освітній портал (<http://www.osvita.org.ua/news/72831.html>). – 2013. – 20.08; Конкурс спільних українсько-румунських науково-дослідних проектів на період 2014–2015 років // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dkni.gov.ua>). – 2013. – 17.08).*

***

18 липня 2013 у м. Кишинів відбулося п'яте засідання українсько-молдавської комісії з науково-технічного співробітництва. Українську делегацію очолював перший заступник голови Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України Б. Гриньов, з Молдавської сторони головував президент Національної академії наук Республіки Молдова академік Г. Дука. Також участь у засіданні взяв Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Молдова С. Пирожков.

Під час заходу сторони обговорили особливості реформування науково-технологічної сфери Молдови та її позитивний досвід. Б. Гриньов у своєму виступі також представив останні зміни в зазначеній сфері відповідно до адміністративної реформи в Україні.

Члени делегацій обмінялись інформацією щодо проектів, представлених на спільний конкурс між Держінформнауки та Академією наук Молдови, їх відповідність конкурсним вимогам та з урахуванням експертної оцінки обох країн та пріоритетів двосторонньої співпраці затвердили шість наукових проектів до фінансування у 2014–2015 рр.

Під час дискусії молдовська сторона ініціювала розгляд питання щодо проведення спільного засідання з проблемних питань басейну Дністра.

Оскільки із січня 2012 р. Молдова є асоційованим членом європейських рамкових програм, сторони наголосили на необхідності співпраці та започаткуванні нових ініціатив з метою спільної участі в міжнародних проектах, а саме Horizon 2020.

Наприкінці засідання було підписано Програму співробітництва у сфері науки і технологій між Держінформнауки України та Академією наук Молдови, яка дасть змогу системно працювати у вищезазначених сферах, та визначено дату наступного засідання українсько-молдавської комісії в Україні (*Держінформнауки України та Академія Наук Молдови підписали Програму співробітництва // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 22.07*).

***

Кабінет Міністрів України вніс зміни до Державної цільової науково-технічної програми проведення досліджень в Антарктиці на 2011–2020 рр. Відповідну постанову уряд прийняв на засіданні 11 липня.

За словами голови Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації В. Семиноженка, постановою передбачене збільшення обсягів фінансування завдань та заходів Програми.

Він пояснив, що забезпечення функціонування Української антарктичної станції «Академік Вернадський» та фінансування щорічних антарктичних експедицій здійснюється в рамках відповідної державної цільової програми. У минулому році загальний обсяг її фінансування становив близько 17 млн грн, з яких 16 млн грн було спрямовано на закупівлю та доставку на станцію необхідних вантажів та персоналу.

«У цьому році транспортні витрати на організацію антарктичних експедицій та витрати, пов'язані з підтриманням безпечного функціонування станції, суттєво зросли. Також збільшилися розміри щорічних членських внесків України до міжнародних організацій Договору про Антарктику. Це ті витрати, на яких ми ніяк не можемо зекономити», – повідомив В. Семиноженко під час засідання уряду, обґрунтовуючи необхідність ухвалення відповідної постанови.

Зазначене зростання було прогнозованим, підкреслив голова Держінформнауки, тому воно було враховано в Державному бюджеті України на 2013 р. Так, бюджетом на фінансування завдань та заходів програми антарктичних досліджень у поточному році передбачені кошти в обсязі понад 24,475 млн грн, що на 7,38 млн грн більше, ніж передбачено постановою Кабінету Міністрів України, якою три роки тому цю Програму затверджено. В. Семиноженко зазначив, що рішення уряду дасть змогу привести постанову у відповідність до Держбюджету–2013 і створить законні підстави для продовження фінансування завдань та заходів Програми і досягнення попередньо результативних показників їх виконання. Крім того, на відповідні суми також будуть проіндексовані і наступні роки – аж до 2020 р.

Довідково. Державна цільова науково-технічна програма проведення досліджень в Антарктиці на 2011–2020 рр. затверджена постановою Кабінету Міністрів від 3 листопада 2010 р. № 1002.

Єдина українська антарктична станція «Академік Вернадський» розташована на острові Галіндез Аргентинського архіпелагу в Антарктиці. Україна отримала станцію, вигравши міжнародний конкурс на використання колишньої британської антарктичної станції «Фарадей»: у лютому 1996 р. Україна придбала в Британії станцію за символічну ціну в один фунт стерлінгів і перейменувала її на «Академік Вернадський».

Станція працює цілий рік і є метеорологічною та географічною обсерваторією. На станції «Академік Вернадський» почергово працюють експедиції з метеорологів, фахівців з фізики атмосфери, сейсмологів, експертів з озону і геомагнетизму, біологів, спеціалістів з вивчення льодовиків (*Уряд збільшив фінансування на проведення досліджень в Антарктиці // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 12.07*).

***

21 серпня Кабінет Міністрів України схвалив розроблений Антимонопольним комітетом України проект закону про Загальнодержавну програму розвитку конкуренції на 2014–2024 рр.

Законопроект було розроблено на виконання Національного плану дій на 2013 р. до Програми економічних реформ Президента України (п. 78.1) відповідно до ст. 18 Господарського кодексу, яка передбачає, що держава здійснює антимонопольно-конкурентну політику й сприяє розвитку змагальності у сфері господарювання на основі загальнодержавних програм, що затверджуються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України. До розроблення проекту закону комітетом було залучено 32 центральні та 27 місцевих органів виконавчої влади, Національний банк, НАН України, Інститут економіки та прогнозування НАН України.

Метою Програми є розвиток конкуренції на товарних ринках як засіб підвищення ефективності функціонування товарних ринків та удосконалення механізму їх державного регулювання.

...Проект Загальнодержавної програми отримав позитивну оцінку з боку групи провідних світових фахівців з питань конкурентної політики й права в межах проведеного Конференцією ООН з питань торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) огляду конкурентної політики та права в Україні. Цю позитивну оцінку підтвердили річні збори міжурядової групи експертів з конкурентної політики та права ЮНКТАД 9 липня 2013 р. (*Уряд схвалив законопроект про Загальнодержавну програму розвитку конкуренції на 2014–2024 роки // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 23.08*).

***

Уряд затвердив Порядок реєстрації технологій і їх складових, що створені чи придбані за бюджетні кошти або створені чи придбані підприємствами державної форми власності. Відповідну постанову № 472, розроблену Держінформнауки, уряд прийняв 3 липня 2013 р.

Як повідомив голова Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України В. Семиноженко, документ встановлює порядок державної реєстрації технологій і ведення реєстру технологій, створених чи придбаних за бюджетні кошти або підприємствами державної форми власності. «Реєстрація технологій і ведення їх державного реєстру забезпечується Держінформнауки на основі поданих заявником реєстраційної картки технології та довідки про наявність повного комплексу документів щодо технології, – зазначив В. Семиноженко. – Інформація про такі технології розміщується на офіційному веб-сайті агентства у вільному доступі». При цьому він додав, що документом визначені конкретні строки здійснення реєстрації.

В. Семиноженко зауважив, що загальний доступ до інформації про відкриті (несекретні) зареєстровані технології містить такі відомості: назва технології; інформація про державне підприємство, що створило або придбало технологію, суб'єкт господарювання, що створив або придбав технологію за рахунок бюджетних коштів, або власника технології; короткий опис технології; контактні дані.

Надання інформації про зареєстровані секретні технології здійснюється у порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю» та іншими нормативно-правовими актами у сфері охорони державної таємниці. У разі виникнення необхідності засекречення зареєстрованої технології суб'єкт господарювання зобов'язаний інформувати про це Держінформнауки.

За його словами, документ дасть можливість систематизувати та уніфікувати інформацію щодо технологій, які створені чи придбані за бюджетні кошти, сприятиме поширенню інформації про технології серед потенційних підприємств-споживачів, а також впровадженню вітчизняних технологій у реальному секторі економіки.

Згідно з постановою, центральні органи виконавчої влади в місячний строк повинні привести власні нормативно-правові акти у відповідність із цим документом (*Уряд визначив процедуру проведення реєстрації технологій, створених чи придбаних за бюджетні кошти // Урядовий портал (<http://www.kmi.gov.ua>). – 2013. – 6.07; Держінформнауки розроблено постанову «Про затвердження Порядку реєстрації технологій та їх складових, що створені чи придбані за бюджетні кошти або створені чи придбані підприємствами державної форми власності» // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dkni.gov.ua>). – 2013. – 10.07).*

***

Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України 24 липня за результатами тендеру уклало низку угод на дослідження та розробки в галузі медичних наук на загальну суму 28,26 млн грн. Про це повідомляється в «Віснику державних закупівель». Інституту сцинтиляційних матеріалів НАНУ за 2,24 млн грн замовлено створення та застосування інноваційних біологічно активних наноматеріалів на основі наночастинок діоксиду церію та ортованадатів рідкісноземельних елементів, як потенційних лікарських засобів для попередження вікової інволюції репродуктивної функції.

Найдорожче коштуватимуть роботи по створенню інноваційної системи виявлення та оцінки біологічної активності сполук-лідерів, придатних для подальшої розробки на їх основі оригінальних лікарських засобів для корекції метаболічних порушень, пов'язаних із цукровим діабетом другого типу – 5,50 млн грн освоїть державний Інститут монокристалів (*Держагентство з питань науки витратить 28 мільйонів на медичні дослідження // Відомості-UA.com (<http://vidomosti-ua.com/ukraine/72773>). – 2013. – 5.08).*

***

Д. Чеберкус, директор департаменту науково-технічного розвитку Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України:

«...При визначенні моделі подальшого розвитку України уряд знову звертає увагу на наукову сферу та її роль у забезпеченні фундаменту майбутньої економічної та політичної незалежності країни. При цьому завдання, які ставляться перед науковцями, досить прагматичні та амбіційні – дати конкретні технологічні розробки, здатні забезпечити розвиток внутрішнього виробництва, зменшити її імпортозалежність та посилити експортний потенціал.

Еволюційна трансформація наукової сфери України від адміністративного управління та повного бюджетного забезпечення до самоорганізації, автономії та комерційної орієнтації, що почалася з розпадом СРСР, триває. Однак сьогодні цей процес здійснюється в умовах досить обмеженого бюджетного фінансування та необхідності самостійного пошуку замовників.

Перехід від екстенсивної моделі розвитку науки до інтенсивної супроводжується поступовим скороченням та старінням наукових кадрів (кількість науковців віком до 50 років становить 51,3 % від загальної кількості і з кожним роком скорочується).

Об'єктивно основним фактором, що обумовлює скрутне становище науки, є нестача фінансових ресурсів. Попри те, що абсолютні показники фінансування науки зростають щорічно, темпи такого зростання відстають від темпів зростання ВВП України. Унаслідок цього наукомісткість ВВП знижується рік від року, і у 2011 р. вона становила рекордно малу частку –0,73 % від ВВП, з якої 0,29 % – за рахунок державного бюджету, причому темпи бюджетного фінансування науки з урахуванням індексу інфляції не зростали, а зменшувались.

У 2012 р. фактичний обсяг бюджетного фінансування науки по загальному фонду державного бюджету сягнув 4,7 млрд грн, що на 20 % більше у порівнянні з 2011 р. (3,9 млрд грн). При зростанні ВВП близько 0,2 % та індексі інфляції майже 8 % 2012 р. був роком, що не поглибив існуючі негативні тенденції. Водночас попри позитивну статистику абсолютні показники фінансування науки безумовно потребують поступового нарощування...

Існуюча система розподілу та використання бюджетного фінансування науки не забезпечує ефективних механізмів керування державним сектором наукових досліджень та розробок, є громіздкою та інерційною і не дає змоги перерозподіляти ресурси відповідно до встановлених пріоритетних напрямів. Сьогодні в Україні на програмно-цільове фінансування (державні цільові науково-технічні програми, державне замовлення на створення новітніх технологій, гранти державних наукових фондів і т. ін.) спрямовується менше 15 % від загального обсягу бюджетного фінансування науки. В умовах домінування принципу розподілу та використання бюджетних коштів на науку шляхом базового фінансування наукових установ підвищення результативності наукових досліджень виключно шляхом збільшення обсягів бюджетного фінансування вбачається практично неможливим.

Такий підхід ґрунтується на плануванні обсягу фінансування на наступний рік за принципом “від поточного рівня” і практично не враховує ефективності діяльності наукової установи та реальної результативності виконання наукової тематики. Як наслідок, в умовах, коли бюджетні асигнування ледве перевищують мінімально допустимі для наукової установи обсяги фонду заробітної плати, у рамках базового фінансування наукової установи кошти розподіляються між великою кількістю дрібних за обсягом фінансування та науковою значимістю тем, економічну ефективність яких важко оцінити.

Отже, очевидною є необхідність поширення практики проектного (програмно-цільового) фінансування науки та поступового збільшення його частки в загальному обсязі бюджетного фінансування. Безумовно, проектне фінансування та конкурсний відбір проектів не є достатньою умовою для вирішення проблеми підвищення результативності вітчизняної науки, але застосування конкурсного механізму відбору проектів є одним з найбільш ефективних важелів для стимулювання конкуренції наукових ідей, формування нових творчих колективів та зростання результативності їхньої діяльності, що для вітчизняних реалій є край актуальним питанням.

<...> Найближчим часом Держінформнауки України планує здійснити важливі кроки, найголовніший з них – підготовка нової редакції Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність”. Положення цього документа розширяють можливості розвитку недержавного сектору наукових досліджень і розробок та сприятимуть використанню науково-технічних результатів для цілей інноваційного розвитку.

Крім того, планується здійснити низку заходів, спрямованих на підвищення ефективності системи державної науково-технічної експертизи, зокрема шляхом передбачення можливості залучення іноземних експертів разом з експертами вітчизняних академій наук та вищої школи.

Запровадження грантів для молодих учених є лише першою ластівкою започаткування грантового фінансування науки. Водночас цей інструмент має бути не поодиноким, а скоріше пілотним для напрацювання досвіду щодо створення більш масштабної системи грантового фінансування наукових проектів у країні.

Одним з найбільш актуальних завдань, що стоять перед Держінформнауки, є запровадження державного замовлення на розроблення новітніх технологій на дворічний термін, адже сьогоднішнє його формування лише на поточний бюджетний рік (з огляду на необхідність виконання всіх процедур) суттєво скорочує строки проведення безпосередньо наукових досліджень і розробок. Крім того, потребує термінового доопрацювання чинна редакція постанови Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1084 “Про затвердження Порядку формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету”. Зміни до цього акта передбачають чітке розмежування процедури формування тематики наукових досліджень у рамках основної діяльності бюджетних наукових установ та на конкурсній основі.

Закінчення строку дії пріоритетних тематичних наукових досліджень і науково-технічних розробок у 2015 р. актуалізує необхідність відновлення проведення прогностичних (форсайтних) досліджень науково-технічного розвитку країни з метою формування стратегічного бачення напрямів державної політики у цій сфері.

Вітчизняні науковці здатні забезпечити в найближчі роки створення вітчизняного виробництва радіофармпрепаратів високої якості, а вже сьогодні в Україні на вітчизняній науково-виробничій базі може бути організовано виробництво радіологічної діагностичної техніки.

У рамках реалізації Концепції розвитку ядерної медицини в Україні Держінформнауки планує у 2013 р. та наступних роках розширити підтримку науково-технічних робіт, спрямованих на вирішення цих завдань.

Відсутність економічних стимулів для спрямування підприємницьким сектором коштів на фінансування наукових досліджень та розробок у цілях оновлення та модернізації власного виробництва не дає можливості компенсувати низьку ефективність бюджетного фінансування науки за рахунок залучення позабюджетних коштів. Промисловий сектор сьогодні не зацікавлений брати участь у реалізації стратегічних напрямів наукових досліджень і розробок.

Саме тому Держінформнауки України визначило одним із головних завдань на найближчий період – напрацювання з урахуванням світового досвіду відповідних пропозицій щодо вдосконалення податкового законодавства.

Зокрема, доцільним є скасування оподаткування операцій з проведення наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за рахунок грантів міжнародних організацій, у тому числі операцій із ввезення на територію України безоплатно наданого наукового обладнання, а також робіт із проведення наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що виконуються за рахунок державного бюджету співвиконавцями таких робіт.

Насамкінець доречно відмітити, що на розвиток вітчизняної науки проектується всі тенденції, що сьогодні спостерігаються в економіці України. І все ж попри всі труднощі та з урахуванням неефективності старих алгоритмів державного управління в нових умовах необхідно знайти ті механізми, які в найкоротший термін дали б якнайкращий результат» (*Чеберкус Д. Перспективи проектного фінансування наукової і науково-технічної діяльності в Україні // Наука та інновації. – 2013. – № 3. – С. 73–74, 82–83*).

***

Коментар до статті Д. Чеберкуса «Перспективи проектного фінансування наукової і науково-технічної діяльності в Україні».

І. Мриглюд, академік НАН України:

«Основна частина роботи, де йдеться про конкретні приклади результатів виконання державних програм, цікава для читача. Більше того, її можна було б й розширити. Водночас не можу погодитися з цілою низкою тверджень у першій та заключній частинах роботи,

де проводиться аналіз стану науки в Україні, проблеми та шляхи їх вирішення. Для пояснення своєї позиції нижче наводжу кілька тез:

1. Мінімальний рівень фінансування науки визначається потребами фундаментальної науки. Фактично саме фінансування визначає межу “виживання” науки, бо фундаментальні дослідження обумовлюють потенціал науки в державі загалом, забезпечують низку властивих науці функцій, які не можуть фінансуватися з інших джерел, окрім бюджету. Ця частина коштів має розглядатися як недоторканий мінімум, який будь-яка держава зі стратегічним баченням свого майбутнього має гарантовано забезпечувати.

2. Покращення ситуації в сфері розробок, які в свою чергу впливають на такі показники, як наукомісткість продукції, можливе лише за умови, коли буде солідний замовник, з одного боку, та будуть запуснені ефективні економічні стимули для розвитку невеликих start up компаній, з другого. Українська небезпечною та шкідливою стає практика, коли фінансування розробок здійснюється за рахунок зменшення частки фінансування фундаментальних досліджень. Це неминуче призведе до колапсу фундаментальної науки, а отже й будь-яких перспектив для покращення ситуації у сфері розробок.

3. Конкурсний механізм не є панацеєю від усіх бід і не може розглядатися в наших умовах як найефективніший механізм фінансування науки, бо, по-перше, досі не окреслені чітко принципи базового фінансування, яке повинне покривати потреби підтримки наукової інфраструктури та забезпечувати розвиток фундаментальних досліджень; по друге, не відпрацьовані ефективні механізми незалежного експертного відбору, який часто-густо (а можна сказати: практично завжди) замінюється постановами чиновників від науки щодо необхідності фінансування тих чи інших робіт.

4. Як показують оцінки міжнародних рейтингових служб, повсякденний досвід і зокрема ця публікація, основною проблемою в Україні є доведення розробок до промислової реалізації. Можна мати гарну картину при оцінках імовірного економічного ефекту, але практика така, що кошти (нехай часто і явно обмежені) виділено, працюючий макет (інколи прототип) і документація розробки є, але впровадження не відбувається. Отже, проблема тут не стільки і не скільки у науковій складовій, а радше у частині нормативно-правовій та економічній. Без вироблення ефективних економічних і правових механізмів освоєння розробок жодні вливання бюджетних коштів не зможуть вплинути на реальну ситуацію у промисловості. Саме тут слід

шукати вихід і прикладати зусилля для вирішення проблеми. Тут, очевидно, треба активніше попрацювати й Національній академії наук України.

5. У зв'язку з вищезазначеним не можна не згадати й певні новітні гасла, які останнім часом чути від науково-чиновницької номенклатури. Для прикладу: звучать заклики про необхідність створення державних ключових лабораторій як кандидатів на нібито якісні зміни та прориви в науці. На практиці, крім пустопорожніх закликів, абсолютно нічого нового не пропонується. Під нібито нове наукове об'єднання виділяються кошти (з частки загальних потреб на науку), які розподіляються за окремою схемою між і так працюючими науковими колективами. При цьому можна і сформулювати міжнародну наглядову раду, і створити окрему програму досліджень, але все це лише нова красива обгортка для старих проблем.

6. Не викликають особливої радості (і не дають досі реальних результатів) численні реляції про нові конкурси для молодих учених, які не змінюють ситуації в принципі. Такі кроки важливі як елементи більш системного підходу, який допоможе залучити молодь у науку, а це означає: перспективу мати гідну та достатню платню, можливість купити чи отримати житло, гарантії цікавої роботи в майбутньому, накопичувальну систему стимулів, які можуть затримати вчених у науці. Можна назвати кілька альтернативних підходів до вирішення цієї проблеми, але досі у цьому напрямку нічого не робиться» (*Коментар до статті Д. В. Чеберкуса «Перспективи проектного фінансування наукової і науково-технічної діяльності в Україні» // Наука та інновації. – 2013. – № 3. – С. 84–85*).

***

Міністерство освіти і науки України запропонувало запровадити новий Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника.

Як повідомляє DT.UA, внесені зміни – виключно на користь МОН, що фактично монополізує процес атестації наукових кадрів. Навіть розгляд апеляцій залишається в компетенції міністерства – «на рішення МОН, пов'язані з присудженням (позбавленням) наукового ступеня, здобувач може подати апеляцію... у МОН». До проекту введено санкцію про позбавлення вчених – опонентів, членів спеціалізованих вчених рад – права участі в атестації наукових кадрів, що створює умови для зловживань і тиску на спецради, не кажучи вже про суто юридич-

ний аспект: порушення прав на наукову та науково-педагогічну діяльність, закріплених у відповідному законі.

На недоліки нового Порядку в листі (від 7 серпня ц. р.) Прем'єр-міністрові М. Азарову вказала голова Комітету з питань науки та освіти ВР України Л. Гриневич. «Атестація наукових кадрів вищої кваліфікації – це насамперед справа наукової громадськості, а міністерство як центральний орган виконавчої влади має лише організувати й упорядковувати цей процес. Проте новим варіантом Порядку ще більше закріплюється режим ручного керування в цій сфері, оскільки всі рішення приймає керівництво Міністерства освіти та науки України одноособово, а рішення дорадчих колегіальних органів із цих питань мають формальний характер. Особливо небезпечно, що вища інстанція не просто прагне монополізувати всі повноваження з атестації наукових кадрів, а самостійно встановлює норми, не передбачені чинним законодавством, перебирає на себе суддівські функції. ...Тільки міністерство дає дозвіл на повторний захист дисертаційних робіт, позбавляє вчених ступенів, присуджених спеціалізованими радами провідних університетів, вживає санкції щодо відомих вчених. Такі речі неприпустимі в будь-якій цивілізованій країні світу», – ідеться в листі голови парламентського комітету.

«Цей Порядок фактично відсуває вбік законодавчо закріплену в Україні свободу наукової творчості й пропонує користуватися давно віджилими принципами та правилами посвяти звичайного вченого у вченого зі ступенями та званнями. Різниця тільки в тому, що коли раніше ВАК діяв від імені держави, то тепер ДАК діє від імені відомства. Цим ніби підкреслюється той факт, що держава не бачить потреби у безпосередньому використанні науки, а задовольняється тим, що їй запропонує МОН... – вважає В. Соловійов, доктор економічних наук, заступник директора ЦДПН ім. Г. М. Доброва НАН України. – Монополія МОН на наукову істину закріплюється другим пунктом Порядку, у якому прямо сказано, що питання присудження наукових ступенів доктора та кандидата наук стосуються компетенції МОН. Тут-таки йдеться, що навіть атестаційна колегія (яка нібито має складатися з найавторитетніших учених) тільки бере участь у розгляді та вирішенні питань атестації наукових кадрів, причому діє не спираючись на власні уявлення про якість досліджень претендента на вчений ступінь або вчене звання, а всього лише “відповідно до затвердженого у встановленому порядку положення”. Інакше кажучи, діє, постійно звіряючи свою думку з тим, що записано в положенні, затвердженому у встановленому порядку».

Окремі положення виписано таким чином, що, у разі прийняття Порядку в незмінному вигляді, вони можуть призвести до зниження рівня вимогливості до якості дисертаційних робіт і створення умов для зловживань під час захисту. Так, у п. 11 проекту Порядку викладено підстави, необхідні для дострокового захисту докторських дисертацій, серед яких є досить сумнівні. Наприклад, чи може слугувати такою підставою наявність державних нагород та премій? Адже найчастіше держпремії й нагороди отримують авторські колективи, і оцінити внесок окремого вченого буває досить непросто з причин, які не потребують тут пояснення.

Як і раніше, до дисертацій і здобувачів висувається багато формальних вимог. Суворо регламентуються обсяг дисертацій, як кандидатських, так і докторських, їх оформлення «відповідно до державного стандарту». Тим часом посилення вимог до публікацій, зокрема у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз даних, учені тільки вітають. Однак вважають недоцільним збільшення кількості обов'язкових публікацій для здобувачів кандидатських дисертацій у природничих і технічних науках, адже в цих галузях досліджень для підготовки статті доводиться проводити складні експерименти, які потребують багато часу...

Порівняльний аналіз попереднього Порядку та проекту МОН – на сайті DT.UA: http://gazeta.dt.ua/ECOLOGY/porivnyalniy-analiz_.html (Суржик Л. *Наука в ручному режимі // Дзеркало тижня. Україна* (http://gazeta.dt.ua/science/nauka-v-ruchnomu-rezhimi_.html). – 2013. – 16–23.08).

***

Рада молодих учених при Державному агентстві з питань науки, інновацій та інформатизації та Харківська обласна рада молодих учених і спеціалістів підготували низку пропозицій, що спрямовані на оптимізацію процесу підготовки дисертації та її захисту й водночас повинні сприяти підвищенню якості наукових робіт та посиленню мотивації молоді до занять науковою діяльністю.

Так, молоді вчені вважають недоцільним збільшення кількості обов'язкових публікацій для здобувачів наукового ступеня кандидата наук із трьох до п'яти, оскільки це негативно впливає на їхню якість, особливо, якщо йдеться про природничі або технічні спеціальності, адже в цьому випадку для підготовки статті потрібно проводити складні та тривалі експерименти. Загалом, вимоги до публікацій

повинні стати більш змістовними та менш формальними. Наприклад, з метою заохочення українських учених публікуватися у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, необхідно при присудженні наукових ступенів та вчених звань зараховувати одну таку публікацію за дві в наукових фахових виданнях України. Також доцільно поступово підвищувати якість самих українських фахових видань, аби впродовж десяти років їх було включено до міжнародних наукометричних баз. Після цього в «Переліку наукових фахових видань України» можна залишити лише такі видання, що з об'єктивних причин не можуть стати міжнародними – наприклад, тому, що пов'язані з державною таємницею.

Молоді вчені також пропонують створити спеціальне програмне забезпечення для підтримки роботи спеціалізованих вчених рад, яке збирало б усю необхідну інформацію про здобувачів, керівників, опонентів, самі захисти, тощо й давало би змогу в автоматичному режимі формувати супроводжуючі документи. Подібне програмне забезпечення могло би бути розроблено за прикладом програми Державного фонду фундаментальних досліджень, за допомогою якої оформляються запити для участі в конкурсах на отримання грантів. Виходячи з того ж принципу відкритості та максимальної відмови від паперових матеріалів, представники рад молодих учених виступають за те, щоб повідомлення про захист робилося лише в електронній формі й розміщувалося на сайті МОН, а електронна версія автореферату дисертації з'являлася у вільному доступі щонайменше за місяць до захисту.

Крім того, пропозиції містять положення про необхідність впровадження додаткових пільг роботодавцям, які беруть на роботу молодих учених, адже в умовах відсутності перспектив подальшого працевлаштування здобувачі часто не мають мотивації займатися науковою діяльністю.

Ці та ряд інших конструктивних пропозицій щодо оптимізації атестації науково-педагогічних кадрів передані в Міністерство освіти і науки України молодими вченими, повідомив голова Ради молодих учених при Держінформнауки Ю. Кращенко (*Захист дисертації – подія наукова, а не бюрократична, вважають молоді вчені // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 12.07*).

***

1 серпня під час робочої зустрічі голови Київської облдержадміністрації А. Присяжнюка і віце-президента Національної акаде-

мії правових наук України В. Тихого відбулося підписання угоди про співробітництво між Київської обласною державною адміністрацією та регіональним центром Національної академії правових наук України у сфері наукового співробітництва.

Згідно з документом передбачено створення спільних груп з питань напрацювання науково-методичних розробок щодо удосконалення правового регулювання, розвитку та функціонування Київської області, сприяння науковому забезпеченню з реалізації демократичних принципів у системі управління, а також розвитку місцевого самоврядування та захисту конституційних прав територіальних громад.

Як зазначив А. Присяжнюк, сьогодні для Київщини розвиток науки та налагодження співробітництва у цій галузі має велике значення. Одне з головних завдань обласної влади підтримувати розвиток науково-дослідницького співробітництва на Київщині. Укладення таких документів дасть змогу, при залученні провідних учених, реалізовувати науково-дослідні проекти з питань правового забезпечення регіону.

А. Присяжнюк також наголосив, що наразі ефективність державної політики та розвиток громадянського суспільства також залежить від розвитку науки та інноваційної діяльності *(На Київщині підписали угоду про наукове співробітництво // Київська обласна державна адміністрація (<http://www.kyiv-obl.gov.ua>). – 2013. – 1.08).*

Суспільні виклики і потреби

Українська наука і проблеми формування інформаційного суспільства

1 серпня Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про затвердження Протоколу про внесення змін до Угоди про створення системи міжбібліотечного абонементу держав-учасниць СНД від 13 січня 1999 року». Основною метою Протоколу є уточнення положень Угоди про створення системи міжбібліотечного абонементу держав-учасниць СНД від 13 січня 1999 р.

Прийняття Постанови дасть змогу провести внутрішньодержавні процедури, необхідні для набрання чинності для України Протоколу про внесення змін до Угоди про створення системи міжбібліотечного

абонементу держав-учасниць СНД від 13 січня 1999 р., підписаного 30 травня 2012 р.

Затвердження документа сприятиме розвитку інформаційного суспільства, бібліотечної сфери, освіти та самоосвіти громадян, що надасть змогу забезпечити доступність інформації, зокрема усунути «інформаційну нерівність» між окремими регіонами та верствами населення, а також сприятиме формуванню позитивного міжнародного іміджу України (*До Угоди про створення системи міжбібліотечної абонементу держав СНД буде внесено зміни // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 5.08*).

***

7 серпня уряд затвердив своєю постановою Положення про міжвідомчу комісію з питань сприяння розвитку вітчизняного книговидання та книгорозповсюдження. Відповідний акт розроблено Держкомтелерадіо України. За словами в. о. голови Держкомтелерадіо А. Мураховського, його реалізація забезпечить більш ефективну діяльність міжвідомчої комісії, що, у свою чергу, сприятиме реалізації державної політики щодо підтримки національного книговидання, розвитку системи книгорозповсюдження, задоволення потреб суспільства в книжковій продукції тощо.

Згідно з Положенням, міжвідомча комісія з питань сприяння розвитку вітчизняного книговидання та книгорозповсюдження є тимчасовим дорадчим органом при уряді. Основними її завданнями є вироблення рекомендацій та пропозицій щодо створення сприятливих умов для розвитку видавничої сфери.

Комісія аналізуватиме стан справ і причини виникнення проблем у процесі реалізації державної політики в цій галузі, братиме участь у розробці проектів профільних нормативно-правових актів і подаватиме на основі здійсненої роботи рекомендації і пропозиції Кабінету Міністрів України. Уряд затверджуватиме посадовий склад комісії, а організаційне, інформаційне, матеріально-технічне забезпечення її роботи забезпечуватиме Держкомтелерадіо України.

Нагадаємо, міжвідомча комісія з питань сприяння розвитку вітчизняного книговидання та книгорозповсюдження була створена в 2006 р. (*Затверджено Положення про міжвідомчу комісію з питань сприяння розвитку вітчизняного книговидання та книгорозповсюдження // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 9.08*).

***

Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації України розроблено проект закону України «Про внесення змін до Закону України “Про Національну програму інформатизації”».

Проект регуляторного акта розроблено на виконання підпункту 247.1 Національного плану дій на 2013 р., яким визначено завдання розробки проекту закону, передбачивши, зокрема, упорядкування розроблення і реалізації ІКТ-проектів; забезпечення контролю за процесами інформатизації в Україні, особливо в частині інформатизації органів державної влади, які здійснюються за рахунок бюджетних коштів; визначення переліку пріоритетних завдань НПП.

Проектом закону уточнюються термінологічна база у сфері інформатизації, закріплення і доповнення повноважень Генерального державного замовника НПП, необхідних для розробки й упровадження заходів щодо реалізації цілісної державної політики у сфері інформатизації:

– забезпечення контролю за процесами інформатизації в Україні, особливо в частині інформатизації органів державної влади, які здійснюються за рахунок бюджетних коштів;

– визначення обов’язків державного замовника щодо формування та виконання НПП;

– скасування вимог стосовно щорічного затвердження Верховною Радою України завдань НПП на наступні три роки;

– скасування Закону України «Про Концепцію Національної програми інформатизації».

Проект закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Національну програму інформатизації»» та аналіз його регуляторного впливу розміщено на веб-сайті: <http://www.dknii.gov.ua>.

Термін приймання пропозицій і зауважень до проекту регуляторного акта становить один місяць з дня оприлюднення проекту регуляторного акта та аналізу регуляторного впливу – до 1 вересня 2013 р. *(Держінформнауки розроблено проект закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Національну програму інформатизації»» // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dknii.gov.ua>). – 2013. – 2.08).*

***

В Україні почав працювати національний загальнодоступний кириличний домен верхнього рівня .УКР. Першими доменними іменами, внесеними в реєстр адрес органів державної влади в кирилич-

ному домені .УКР, стали адреса президент.укр, уряд.укр, парламент.укр, електронне-урядування.укр. Нині триває період пріоритетної реєстрації доменних імен для державних органів. Через місяць список тих, хто може скористатися пріоритетним правом, буде розширено, а пізніше така реєстрація стане відкритою для всіх бажаючих.

Довідково. Національний кириличний домен верхнього рівня .УКР було делеговано Україні 28 лютого 2013 р. Міжнародною корпорацією ICANN, що займається розподілом нових доменних імен. Заявку на нього в ICANN Український мережевий інформаційний центр (UANIC), маючи повноваження від уряду України, подав ще 16 листопада 2009 р.

Україна стала четвертою країною світу, яка створила свій кириличний домен в Інтернеті, – після РФ, Сербії і Казахстану. Загалом, національні домени мають близько 30 країн світу (*В. Семиноженко: Ми зробили серйозну інвестицію в імідж України // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://www.dkni.gov.ua>). – 2013. – 23.08).*

***

Публічні бібліотеки мають стати лідерами у впровадженні електронного урядування.

Презентовано практичний посібник для бібліотек з надання послуг електронного урядування «Влада – бібліотека – громада». Видання підготовлено Центральною бібліотекою ім. М. Л. Кропивницького (Миколаїв) у рамках впровадження ініціативи «Партнерство “Відкритий уряд”», виконання умов меморандуму між Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації України, Національним центром електронного урядування і програмою «Бібліоміст» Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів – IREX з реалізації програми «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування».

Посібник знайомить з основними засадами розвитку електронного урядування в Україні та світі, практичним досвідом бібліотек країн з різним рівнем упровадження е-урядування, містить рекомендації та іншу корисну інформацію про організацію доступу до послуг електронного урядування в бібліотеках України. Участь у підготовці збірки брали й міжнародні експерти Естонії, Латвії, США, Росії, Казахстану й Білорусі. Використано матеріали Російської, Американської та Української бібліотечних асоціацій щодо ролі бібліотек у наданні доступу до інформації та отриманні електронних послуг. Проаналізо-

вано діяльність Всеукраїнської мережі пунктів доступу громадян, створеної в рамках Програми сприяння парламенту II за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID).

Миколаїв першим серед органів місцевого самоврядування прийняв п'ятирічну міську програму «Електронне урядування та електронна демократія в місті Миколаєві на 2010–2015 роки», розроблену за участі провідних експертів, громадських організацій, зокрема Фондом розвитку Миколаєва. На базі 18 бібліотек міста працюють центри обслуговування громадян, що є унікальною для України технологією з надання інформаційних, а згодом й адміністративних послуг.

Публічні бібліотеки України мають стати локомотивами у впровадженні сервісів електронного урядування, майданчиками для діалогу громадян з органами влади, місцями доступу до інформаційних ресурсів. Пропонований посібник – це унікальна можливість отримання нових знань, черговий крок до становлення в Україні інформаційного суспільства й суспільства знань.

Довідково: 20 вересня 2011 р. у рамках сесії Генеральної Асамблеї ООН вісім країн-засновниць (Бразилія, Сполучені Штати Америки, Індонезія, Мексика, Норвегія, Філіппіни, Південно-Африканська Республіка, Сполучене Королівство) започаткувало міжнародну ініціативу «Партнерство “Відкритий уряд”» (Партнерство), підписавши Декларацію «Відкритий уряд». Партнерство спрямоване на підвищення рівня відкритості та прозорості діяльності державних органів, підтримку залучення інститутів громадянського суспільства до формування державної політики, упровадження високих стандартів професійної чесності в державному управлінні. Президент України В. Янукович узяв участь в інавгураційній церемонії Партнерства у Нью-Йорку й підтвердив готовність України приєднатися до зазначеної ініціативи. Станом на 1 січня 2013 р. 58 країн підтвердило намір приєднатися до Партнерства.

При Держінформнауки утворено Міжнародну раду ініціативи «Партнерство “Відкритий уряд”», до складу якої входять: представництво Програми розвитку ООН в Україні, ОБСЄ, представництво Світового банку в Україні, Програма «Бібліоміст» Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів – IREX, Програма сприяння парламенту в Україні, Міжнародний фонд «Відродження», Проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність», Фонд «Східна Європа», Національний демократичний інститут і компанія «Майкрософт Україна» (*Держін-*

формнауки: Публічні бібліотеки мають стати лідерами у впровадженні електронного урядування // Урядовий портал (<http://www.kmi.gov.ua>). – 2013. – 2.08).

***

Видання спеціального посібника для бібліотек із надання послуг електронного урядування «Влада – бібліотека – громада» можна сміливо назвати черговим кроком у напрямі налагодження електронного діалогу громади і влади через систему публічних бібліотек. На цьому наголосив голова Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації В. Семиноженко.

Він нагадав, що Україна приєдналася до ініціативи «Партнерство “Відкритий уряд”» і таким чином зобов’язалася підвищувати рівень відкритості й прозорості діяльності державних органів, залучати інститути громадянського суспільства до формування державної політики, протидіяти корупції та впроваджувати нові інформаційні технології. Електронне урядування належить до інструментів розвитку інформаційного суспільства, упровадження якого сприятиме створенню умов для відкритого й прозорого державного управління.

В. Семиноженко наголосив, що саме публічні бібліотеки – це один із соціально важливих інститутів суспільства, який може приєднатися до впровадження електронного урядування. Бібліотеки сучасного рівня готові сьогодні долучитися до надання послуг е-урядування: вони пропонують громадянам безкоштовний Інтернет, доступ до офіційної інформації онлайн, навчання інформаційній грамотності.

За його словами, презентований посібник для бібліотек з електронного урядування знайомить з основними засадами розвитку електронного урядування в Україні та світі, практичним досвідом бібліотек країн з різним рівнем упровадження е-урядування, містить рекомендації та іншу корисну інформацію щодо організації доступу до послуг електронного урядування в бібліотеках України.

Голова Держінформнауки нагадав, що відповідно до Національного плану дій у рамках ініціативи «Партнерство “Відкритий уряд”» (розпорядження КМУ № 220 від 5 квітня 2012 р.) в Україні реалізується ініціатива «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування». У рамках цієї ініціативи проводяться конкурси на проекти залучення населення України до вивчення і використання електронних послуг, ресурсів та інструментів е-урядування, використовуючи ресурси сучасно обладнаних публічних бібліотек **(В. Семиноженко: Зроблено**

ще один крок для налагодження електронного діалогу громади і влади // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 3.08).

***

У Держкомтелерадіо України затверджено новий склад і положення про експертну раду з формування державного замовлення на випуск книжкової продукції. Відповідний наказ підписав голова комітету О. Курдінович. Документ видано з метою приведення положення у відповідність до порядку реалізації бюджетної програми «Випуск книжкової продукції за програмою “Українська книга”», а також для усунення недоліків, виявлених Рахунковою палатою України при проведенні аудиту ефективності використання коштів Державного бюджету України на випуск книжкової продукції за програмою «Українська книга».

У положенні визначено права та обов’язки експертної ради – консультативного, постійно діючого дорадчого колегіального органу, а також критерії відбору книжкових проєктів до програми «Українська книга». Зокрема, при формуванні державного замовлення на випуск книжкової продукції враховуватимуться укази Президента України, рішення Верховної Ради України й Кабінету Міністрів України щодо видань до знаменних і пам’ятних дат. Серед критеріїв відбору – актуальність і новизна теми, сприяння розвитку національної культури українського народу, зміцнення його духовності й моралі, збагачення суспільства національними й загальнолюдськими надбаннями в економічній, політичній та духовній сферах тощо.

Також при формуванні державного замовлення експертна рада має враховувати читацький попит, сформований за пропозиціями центральних органів виконавчої влади й провідних бібліотек України.

У новому складі експертної ради – письменники І. Драч, В. Борис-полець, академік НАНУ М. Жулинський, науковці, представники бібліотек і громадських організацій. Очолює експертну раду президент Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів О. Афонін (*Затверджено положення про експертну раду з формування держзамовлення на випуск книжкової продукції // Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2013. – 27.08).*

***

Досить часто перед науковцями постають унікальні задачі, які неможливо обчислити апаратними засобами навіть найпо-

тужніших персональних комп'ютерів, адже на це потрібно кілька місяців часу. Але за допомогою грид-технологій час вирішення скорочується в десятки, а іноді й в сотні разів. Зокрема, це задачі обробки та аналізу астрофізичних і космологічних даних зі супутникових телескопів, дослідження та конструювання матеріалів із надзвичайними властивостями, медично-біологічні задачі взаємодії та еволюції складних біологічних молекул та конструювання ліків, генні дослідження, а також задачі обробки та аналізу медичних рентгенівських і томографічних зображень.

Грид-технології дають можливість у режимі реального часу контролювати стан навколишнього середовища, передбачати наслідки надзвичайних ситуацій, пов'язаних із землетрусами, повеннями і т. ін.

У рамках виконання Державної цільової науково-технічної програми впровадження і застосування Грид-технологій на 2009–2013 рр. Держінформнауки було підтримано інфраструктурні науково-технічні роботи, спрямовані на розроблення спеціалізованого програмного забезпечення для використання грид-технологій під час проведення наукових та науково-прикладних досліджень, а також на підвищення рівня пропускної спроможності оптоволоконних каналів зв'язку між вітчизняними та закордонними грид-вузлами відповідно до вимог європейської мережі GEANT-3 до 10 Гбіт/с.

У результаті були розроблені пакети прикладних програм, безкоштовні для всіх сертифікованих користувачів українського сегмента грид-інфраструктури. Пакети прикладних програм дають можливість розв'язувати задачі квантової хімії, тепло- та масообміну, гідродинаміки, виконувати віддалене моделювання різних за фізичною природою об'єктів (процесів) з можливістю формування макромоделей цих об'єктів.

Виконана модернізація шести опорних вузлів української грид-системи та модернізація 12 вузлів установ НАН України шляхом придбання, монтажу та налагодження обладнання, яке забезпечило пропускну спроможність каналів у 10 Гбіт/с (програмою передбачено 5 Гбіт/с)... *(Чеберкус Д. Перспективи проектного фінансування наукової і науково-технічної діяльності в Україні // Наука та інновації. – 2013. – № 3. – С. 75–76).*

За матеріалами XV Міжнародного з'їзду славистів (Мінськ, Беларусь, 20–27 серпня 2013 г.).

Концептуальные и практические проблемы создания интегрированного электронного ресурса славянских библиотечных фондов.

Развитие славистики неразрывно связано с расширением информационных связей между исследователями, доступа к рукописной и печатной литературе, хранящейся в славянских фондах библиотек мира. Оцифрованные и вновь создаваемые цифровые ресурсы открывают в этом плане возрастающие возможности. Практически все ведущие библиотеки славянских стран и библиотеки других стран, имеющие славянские фонды, создали ретроспективные и текущие электронные каталоги, активно ведут оцифровку славянской литературы и литературы о славянстве. Цифровые версии рукописей, печатных изданий, изофотофономатериалов все больше включаются в национальные и международные электронные библиотеки.

Назрела необходимость и возможность создания целостной информационной картины о славянских фондах библиотек мира. Первое в этом комплексе – библиография библиографий славянской литературы, электронный каталог электронных каталогов славянских фондов библиотек. Сюда же относится и сводная информация о реферативных, биографических, справочных базах славистического характера. В каждом славянском фонде есть литература на многих славянских языках. Целесообразно было бы выделить соответствующие подфонды и дать о них полную информацию. БАН РАН, например, сделала подробное описание всех своих славянских коллекций. Может быть, по инициативе национальных славистических комитетов следовало бы стимулировать ускорение оцифровки славянских фондов в своих странах и на базе главных библиотек организовать международные специализированные интегрированные центры славистической библиографической, биографической, реферативной, справочной электронной информации. Они играли бы роль и навигаторов в поиске необходимых сведений.

Самое важное и самое сложное – формирование интегрированных полнотекстовых славистических баз и расширение свободного доступа к ним. Здесь возникают вопросы авторского, имущественного права. Да и далеко не все материалы славянских фондов оцифрованы. Есть проблемы хранения цифрового материала и поиска в нем. Кроме того, объединенный славистический ресурс библиотек мира неизбежно возрастает в колоссальный объем. Все же он возможен. Виртуально.

Вполне реалистичен путь – формировать такой ресурс в библиотеках, которые имеют наибольшие коллекции славянской литературы (Библиотека Конгресса США, БАН РАН, Российская национальная, Российская государственная библиотеки).

Параллельно может идти наполнение славянским материалом таких интеграторов библиотечных ресурсов, как Всемирная цифровая библиотека, Европеана, «Золотая коллекция Евразии». Оправдали бы себя и международные центры – интеграторы ресурсов конкретных направлений славистики. Они фактически сложились на базе ведущих библиотек каждой из славянских стран. Поэтому реально ставить задачу, чтобы, скажем, все электронные материалы со всего мира по богемистике собирались, обрабатывались и предлагались в научный и учебный оборот в одной из библиотек Чехии, по белорусистике – Беларуси, полонике – Польши и т. д. Формирование хотя и виртуального, но объединенного ресурса славянских фондов библиотек существенно обогатит источниковедческую базу славистики, умножит возможности ее развития (*Онищенко А. Концептуальные и практические проблемы создания интегрированного электронного ресурса славянских библиотечных фондов // XV Міжнародны з'езд славистаў = XV Международный съезд славистов = XV International Congress of Slavists (Мінск, Беларусь, 20–27 жніўня 2013 г.) : тэзісы дакладаў. У 2 т. Т. 2. Літаратуразнаўства. Культуралогія. Фалькларыстыка / рэдкал. : А. А. Лукашанец (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 2013. – С. 163–164).*

***

Славянский фонд библиотеки Российской академии наук как часть электронного славистического фонда библиотек мира.

Славянский фонд Библиотеки Российской академии наук (БАН) – крупнейшее в мире специализированное собрание славянской книги XVI – первой трети XX вв.

В настоящее время он насчитывает более 80 тыс. названий (270 тыс. томов) книг, брошюр, периодических и продолжающихся изданий и других печатных материалов на всех славянских языках. Фонд формировался в течение XVIII – первой трети XX вв. и признан научным сообществом в качестве одного из крупнейших в мире.

Фонд состоит из нескольких языковых разделов: украинского, белорусского, болгарского, сербского, хорватского, словенского, чешско-словацкого, польского, серболужицкого, а также общеславянского,

который включает в себя важнейшие славяноведческие издания на русском и западноевропейских языках, библиотеку Петербургского Славянского благотворительного общества и славянскую часть библиотеки академика И. И. Срезневского.

...В настоящее время Славянский фонд участвует в программе «Научное наследие РАН». Ведется оцифровка книг из украинского раздела и создается их электронный каталог.

БАН тесно сотрудничает с коллегами из Украины, Беларуси, Болгарии, Чехии, Польши, Сербии и других стран. Остро ощущается необходимость в создании координационного центра на межгосударственном уровне. Этот центр курировал бы работу по межгосударственному обмену электронной литературы на славянских языках и участвовал бы в создании информационной инфраструктуры деятельности стран-участниц в форме распределенной интегрированной информационной системы и портала славистического фонда библиотек мира. Наши предложения:

1. Создать на основе уникального славянского собрания Библиотеки Российской академии наук международный научный центр по формированию электронного славистического фонда. Решение стран-участниц по этому предложению внести на рассмотрение очередного заседания Международного комитета славистов.

2. В случае согласия Международного комитета славистов совместно разработать концепцию поэтапного формирования электронного славянского наследия.

3. С целью подготовки специалистов по проблемам современных информационных технологий организовать на базе БАН научно-образовательный центр по формированию электронного славянского фонда (*Леонов В. Славянский фонд библиотеки Российской академии наук как часть электронного славистического фонда библиотек мира // XV Міжнародны з'езд славістаў = XV Международный съезд славистов = XV International Congress of Slavists (Мінск, Беларусь, 20–27 жніўня 2013 г.) : тэзісы дакладаў. У 2 т. Т. 2. Літаратуразнаўства. Культуралогія. Фалькларыстыка / рэдкал. : А. А. Лукашанец (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 2013. – С. 164–165).*

***

Виртуальная реконструкция памятников книжной культуры Беларуси. Сохранение и популяризация памятников книжной культуры каждой славянской страны является важной составляющей, обес-

печивающей развитие славянского сообщества в современном мире. Особенностью белорусской книжной культуры является тот факт, что, обладая богатыми традициями в области книгопечатания и создания книжных собраний, оказавших влияние на развитие не только своей страны, но и стран-соседей, Беларусь в течение последних двух столетий практически полностью лишилась своих ценных собраний, которые были либо уничтожены, либо вывезены за границу.

Национальная библиотека Беларуси (НББ) почти 90 лет выполняет миссию хранительницы национального достояния белорусского народа. Сохраняя самую богатую в стране коллекцию рукописей, старопечатных и редких изданий, библиотека стремится обеспечить широкий доступ к своим фондам жителей Беларуси и зарубежных стран.

Одним из наиболее перспективных направлений популяризации памятников книжной культуры является их виртуальная реконструкция. В данном направлении Национальной библиотекой достигнуты определенные результаты. Итогом кропотливой многолетней работы по изучению, отбору, научному описанию и оцифровке памятников книжной культуры стали увидевшие свет электронные издания, тематические коллекции, включенные в электронную библиотеку НББ – основу будущей Национальной электронной библиотеки.

Библиотека осуществляет библиографическую реконструкцию белорусских исторических книжных собраний с одновременным созданием полнотекстовых баз данных, включая в них наиболее ценные книжные памятники Ф. Скорины, библиотек Радзивиллов, Сапег, Хрептовичей, Н. Янчука и др. Кроме того, НББ активно участвует в национальных и международных проектах по научному описанию и созданию электронных копий уникальных памятников культуры, имеющих мировое значение. Значимым событием стал выпуск таких электронных изданий, как «Аристотелевы врата», «Слуцкае Евангелле» в сопровождении научных (филологического, кодико-палеографического и историко-культурного) комментариев.

Государственной программой «Культура Беларуси» на 2011–2015 гг. предусмотрено финансирование на создание электронных библиотек «Франциск Скорина – белорусский и восточнославянский первопечатник» и «Radziviliana».

Таким образом, виртуальная реконструкция памятников книжной культуры Беларуси, а также памятников культуры всех славянских народов – задача, поставленная перед Национальной библиотекой

на государственном уровне, а ее успешное выполнение – залог сохранения национального достояния для нынешнего и будущих поколений.

Исследование и популяризация исторических книжных коллекций имеет большое значение для изучения истории культуры не только нашей страны, но и всего славянского мира: решаются проблемы взаимопонимания и взаимообогащения культур, просветительские, образовательные и научные задачи. Реализация проектов позволяет не только сохранить лучшие образцы книжных памятников, но и использовать возможности НББ для популяризации книжного дела нашей страны, позволяет осознать роль белорусской книги в контексте развития славянской и мировой книжной культуры, сохраняет историческую память и способствует развитию национального самосознания (*Матульскі Р. Виртуальная реконструкція пам'яток книжної культури Беларусі // XV Міжнародны з'езд славістаў = XV Международный съезд славистов = XV International Congress of Slavists (Мінск, Беларусь, 20–27 жніўня 2013 г.) : тэзісы дакладаў. У 2 т. Т. 2. Літаратуразнаўства. Культуралогія. Фалькларыстыка / рэдкал. : А. А. Лукашанец (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 2013. – С. 165–166).*

***

Славянские ресурсы в цифровом формате в фондах британской библиотеки: теория и практика. Более 12 лет назад, на пороге третьего тысячелетия, в отчете, написанном для Совета по библиотекам и информационным ресурсам, А. Смит указывала на то, что эпоха оцифровки меняет не только способ функционирования библиотек и архивов, но и саму сущность их работы.

Цифровой формат любых документов прочно занял свое место в хранениях, а вернее, на серверах всех библиотек мира. Материалы недавно опубликованного «Доклада о состоянии проектов по переводу материалов в цифровой формат в европейских учреждениях культуры на 2012 год» неопровержимо это подтверждают. По данным этого исследования, в котором приняли участие около двух тысяч учреждений культуры из 29 европейских стран, 83 % учреждений уже имеют электронные ресурсы и так или иначе вовлечены в проекты по их созданию. Все без исключения национальные библиотеки, принявшие участие в исследовании, имеют электронные фонды. Но только в 34 % организаций существуют стратегические документы, определяющие направление деятельности в этой области. При этом 31 % учреждений уже разработали документ, регламентирующий использование электронных

ресурсов. Среди национальных библиотек этот процент достигает 60 %. Британская библиотека, Национальная библиотека Великобритании, также определила создание и предоставление бесплатного доступа к электронным ресурсам своей стратегической задачей на ближайшее десятилетие.

Специализированная «славянская коллекция» Британской библиотеки является одной из самых больших коллекций иностранной литературы в библиотеке и крупнейшей славянской коллекцией в библиотеках Европы вне стран происхождения материалов. Она ведет свое начало от создания Библиотеки Британского музея в 1753 г., когда первые книги на славянских языках и изданные в славянских странах (например, книги на латинском и немецком языках, изданные в Российской Академии наук) поступили в библиотеку в составе четырех личных библиотек, легших в основу нынешних фондов.

Наиболее интенсивным комплектование на иностранных языках стало в 40-ые годы XIX в. и продолжается по сей день. Помимо печатных книг и журналов, в библиотеке имеются уникальные материалы, такие как рукописные книги XV–XIX вв., архивные фонды, старопечатные книги, редкие карты и атласы, плакаты времен Русско-японской, Первой мировой и Гражданской войн, книги, созданные русскими футуристами и современными художниками, известные всего в нескольких экземплярах, коллекции польского, чешского и советского самиздата, независимая пресса периода перестройки в СССР, агитационные материалы думских и президентских предвыборных кампаний 90-ых годов в России и многое другое. Таким образом, развитие электронной составляющей коллекции является одним из основных направлений деятельности Британской библиотеки (*Рогачевская Е. Славянские ресурсы в цифровом формате в фондах британской библиотеки: теория и практика // XV Міжнародны з'езд славістаў = XV Международный съезд славистов = XV International Congress of Slavists (Мінск, Беларусь, 20–27 жніўня 2013 г.) : тэзісы дакладаў. У 2 т. Т. 2. Літаратуразнаўства. Культуралогія. Фалькларыстыка / рэдкал. : А. А. Лукашанец (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 2013. – С. 167–168).*

***

Интернет-презентация славянских фондов Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского в контексте развития славистики. Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

(НБУВ) послідовально і ціленаправлено займається проблемами славянознавства. Фонд НБУВ нині досягає свідомо 15 млн одиниць зберігання. Охоплен найширший історичний спектр, починаючи з глаголических рукописних книг IX в. Потужний славянський фонд представлений літературою на білоруському, болгарському, македонському, польському, сербському, словацькому, словенському, руському, українському, хорватському, чеському і інших мовах.

Розвиваються традиційні для НБУВ бібліографічні дослідження. Створено комп'ютерна програма бібліографічного опису славянських рукописів і стародруків видань. Формуються повнотекстові бази книжних колекцій на славянських мовах. Славяністичні дослідження представлені на сайті бібліотеки і включені в реферативну базу «Наукова україніка». Сайт НБУВ щодня відвідує в середньому 50 тис. користувачів з усього світу. Славяністична проблематика широко відображена в електронному біографічному архіві.

В останнє десятиліття в НБУВ систематично проводяться міжнародні наукові конференції, присвячені Дню славянської писемності і культури: в 2004 г. – «Славянські культури XIX–XX століття: стан і перспективи»; 2005 г. – «Проблеми етносоціального і етнокультурного розвитку Київської Русі і славянського світу»; 2006 г. – «Славянство і національно-культурні процеси XXI століття»; 2007 г. – «Славянське слово і культура в контексті світового розвитку»; 2008 г. – «Славянство і міжкультурний діалог»; 2009 г. – «Славянський ідентитет: загальні корені і загальне майбутнє – парадигма XXI століття»; 2010 г. – XII Міжнародна конференція Комісії по славянському словотворенню при Міжнародному комітеті славистів «Відображення історії і культури народу в словотворенні» і Міжнародна наукова конференція «Славистика: образи минулого і нова історична ситуація»; в 2011 г. – «Славянознавство XXI століття: тенденції інтеграції і диференціації» і «Пересопницьке Євангеліє і рукописна традиція в історії і сучасному світі славянських культур»; 2012 г. – «Традиції славянської писемності і культури: трансформації в XXI столітті»; 2013 г. – «Сучасна славистика: ключові проблеми і тенденції розвитку».

В межах славяністичних конференцій працюють книжні виставки (традиційні і електронні) з фондів НБУВ; каталоги виставок і матеріали конференцій виставляються на сайт.

Украинские слависты все чаще обращаются к славянским фондам зарубежных библиотек. Поиск усложняется отсутствием сводного электронного каталога и недостаточностью оцифрованного ресурса славянских фондов библиотек мира. Поэтому формирование интегрированного электронного ресурса славянских фондов является актуальной задачей (*Солонская Н. Интернет-презентация славянских фондов Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского в контексте развития славистики* □ □ // *XV Міжнародны з'езд славістаў = XV Международный съезд славистов = XV International Congress of Slavists (Мінск, Беларусь, 20–27 жніўня 2013 г.) : тэзісы дакладаў. У 2 т. Т. 2. Літаратуразнаўства. Культуралогія. Фалькларыстыка / рэдкал. : А. А. Лукашанец (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 2013. – С. 168–169).*

***

Актуальные аспекты славистических исследований и эдиционная деятельность Института искусствоведения, фольклористики и этнологии имени М. Ф. Рильского НАН Украины.

...Освещен широкий спектр проблем, касающихся современного состояния и перспектив славистической этнофольклористики, а также искусствоведения, которые находятся в центре внимания ИИФЭ им. М. Рильского НАН Украины. Это украинско-польские, украинско-болгарские, украинско-македонские, украинско-сербские, украинско-хорватские связи, актуальные проблемы идентификации славянских народов, межкультурное взаимодействие славянских культур на украинско-белорусском-российском пограничье, которые рассматриваются в рамках межгосударственных двух- и трехсторонних проектов.

Особое внимание в эдиционной деятельности Института уделяется фундаментальным энциклопедическим изданиям: энциклопедический словарь «Художня культура західних та південних слов'ян (XIX – перша половина XX ст.)», многотомная «Українська музична енциклопедія», «Етнологічний словник», начата работа над проектом по изданию словаря «Українська славістична фольклористика (XIX – початок XXI ст.)».

Важную роль в популяризации актуальной славистической проблематики и результатов народоведческой науки других стран сыграли спецвыпуски журнала «НТЕ», посвященные болгарской, белорусской, македонской, польской, сербской, хорватской, российской этнологии и фольклористике. Результатом двухсторонних проектов с ведущими

научными академическими институтами и центрами славянских стран стало фундаментальное издание в двух томах «Современная зарубежная этнология» (2011). Готовятся к печати коллективные монографии отдела искусства и народного творчества зарубежных стран «Фольклор та мистецтво слов'ян в європейському контексті» и «Современная фольклористика европейских стран». Ежегодник «Слов'янський світ» (главный редактор – А. Скрипник), который издается Институтом в координации с Украинским комитетом славистов, вошел в список ведущих славистических изданий (*Скрипник А. Актуальные аспекты славистических исследований и эдиционная деятельность Института искусствоведения, фольклористики и этнологии имени М. Ф. Рылского НАН Украины // XV Міжнародний з'їзд славістів = XV Международный съезд славистов = XV International Congress of Slavists (Мінск, Беларусь, 20–27 жніўня 2013 г.) : тезісы дакладау. У 2 т. Т. 2. Літаратуразнаўства. Культуралогія. Фалькларыстыка / рэдкал. : А. А. Лукашанец (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларуская навука, 2013. – С. 127–128).*

***

Гипертекстовая мультимедийная система «Издания Свято-Успенской Почаевской Лавры в собрании библиотеки Российской академии наук».

Основной особенностью современного этапа развития человечества является переход к информационному обществу: знание и информация становятся одним из ведущих факторов развития. К ряду наиболее перспективных способов информационного обеспечения науки и культуры относится представление информации и знаний не только в печатной, но также и в цифровой, электронной, форме. Причем развитие информационно-коммуникационных технологий позволяет создавать современные информационные ресурсы сразу в электронном виде. Электронные носители информации распространяются все шире, и это дает возможность по-новому создавать, хранить и использовать информацию в любой форме.

Сегодня наиболее перспективным способом информационного обеспечения становится использование *электронных библиотек (ЭБ)* – распределенных информационных систем, позволяющих надежно накапливать, сохранять и эффективно использовать разнообразные коллекции электронных документов, доступные в удобном для пользователей виде через глобальные сети передачи данных.

Создание массива цифровых копий документов, в том числе печатных изданий, позволяет решить двоякую задачу, стоящую перед библиотеками – хранителями значительных коллекций старопечатных книг. В современном информационном мире библиотеки существуют как поликультурные многофункциональные центры. Отсюда необходимость вводить в научный оборот информацию о своих фондах, делать сами книги доступными возможно большему числу читателей. В то же время одной из неизменных задач библиотечного дела остается сохранение памятников национальной письменности, но каждое предоставление оригинала старопечатной книги читателю отрицательно отражается на ее физическом состоянии.

Именно поэтому работа по созданию электронных библиотек идет во всем мире. Вполне закономерно, что Библиотека Российской академии наук (БАН) – одна из крупнейших российских и мировых библиотек – участвует в этом процессе, в частности, в рамках большой программы «Библиотека Электронного наследия РАН» (*Гордеева М., Романова А. Гипертекстовая мультимедийная система «Издания Свято-Успенской Почаевской Лавры в собрании библиотеки Российской академии наук» // XV Міжнародны з'езд славістаў = XV Международный съезд славистов = XV International Congress of Slavists (Мінск, Беларусь, 20–27 жніўня 2013 г.) : тэзісы дакладаў. У 2 т. Т. 2. Літаратуразнаўства. Культуралогія. Фалькларыстыка / рэдкал. : А. А. Лукашанец (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларуская навука, 2013. – С. 169–170).*

Міжнародний досвід

27 червня 2013 р. було ухвалено Договір WIPO (Світової організації інтелектуальної власності) для полегшення доступу до опублікованих творів особам з порушенням зору та осіб з обмеженими можливостями читати друкований текст (відомий як Марракешський договір).

Мета договору – полегшення доступу для людей із проблемами читання друкованих текстів шляхом створення міжнародної правової бази для забезпечення транскордонного обміну матеріалами. П'ятдесят одна країна підписала Марракешський договір. Підписання цього договору свідчить про наміри країни ратифікувати договір через розробку відповідного національного законодавства. Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) брала активну

участь у розробці та лобіюванні ухвалення цього договору. З текстом офіційної заяви ІФЛА щодо цих питань можна ознайомитися тут: <http://www.ifla.org/node/7751>. Цю заяву підписали багато національних бібліотечних асоціацій (*Марракешський договір // Блог «Творчість та інновації в українських бібліотеках»* (<http://libinnovate.wordpress.com/2013/07/05/марракешський-договір/>)).

***

1 августа 2013 г. президент Американской библиотечной ассоциации (АБА) Б. Стриплинг огласила Декларацию прав на библиотеки в ходе церемонии подписания в Публичной библиотеке Нэшвилла (штат Теннесси).

Декларация является основным документом президентской инициативы Б. Стриплинг под названием «Библиотеки изменяют жизнь», которая предназначена для выработки требований общества и устойчивую поддержку права Америки на библиотеки любого вида: университетские, специальные, школьные и публичные. Инициатива Б. Стриплинг в основном уделяет внимание меняющейся практике библиотек в области грамотности, инноваций и привлечения общественности.

К Б. Стриплинг присоединились К. Оливер, директор Публичной библиотеки Нэшвилла, библиотечные лидеры Нэшвилла и представители общественности. Все они были в числе лиц, первыми подписавших Декларацию, которая послужит сильным общественным заявлением о ценности библиотеки как института, который обогащает личность, укрепляет семью и защищает наше право на знание. Подписание Декларации организуется в библиотеках и других местах по всей стране. Заявления будут переданы в Конгресс в ходе проведения Национального дня библиотечного законодательства 5–6 мая 2014 г. Подписание Декларации онлайн будет организовано в конце лета 2013 г.

Президент АБА заявила, что библиотеки предоставляют услуги, посредством которых их пользователи получают желание и возможность изменить свою жизнь с помощью образования. Декларация послужит средством поддержки и поможет общественности принять меры и покажет ей ценность её библиотек и библиотечных работников. В АБА надеются, что группы поддержки библиотек воспользуются этим средством и представят в течение года собранные подписи местным органам власти и законодательным органам.

Многие семьи продолжают бороться, чтобы свести концы с концами, и публичным библиотекам здесь предназначена решающая роль

[в помощи таким семьям]. Согласно документу Ассоциации «Исследование финансирования публичных библиотек и доступа к технологиям» лица, ищущие работу, используют публичные библиотеки для доступа в Интернет в целях поиска работы и подачи заявлений. Ежедневно около 300 тыс. человек получают в библиотеках помощь в поиске работы. Кроме того, отчеты более 65 % библиотек сообщают, что библиотека является единственным местом в их регионах (сообществах), где предоставляется бесплатный доступ к компьютерам и сети Интернет.

Школьные библиотеки играют ключевую роль в перемене жизни молодёжи нации. Многочисленные исследования показывают, что существует отчётливая связь между качеством школьных библиотечных программ и академическими успехами. Более чем 60 исследований убедительно продемонстрировали, что учащиеся в школах, имеющих школьные библиотечные программы, реализуемые квалифицированными школьными библиотекарями, учатся лучше, имеют более высокий уровень академических успехов и более высокие результаты стандартных тестов, чем такие же школьники в школах без библиотечных программ.

Университетские библиотеки являются венцом технологических достижений в библиотечном сервисе и играют важную роль в поддержке высшей школы. Университетские библиотекари – это партнёры в учебной и исследовательской работе, которые готовят студентов с исключительной преподавательской и профессиональной квалификацией.

В следующем году библиотеки всех типов проведут церемонии подписания Декларации, на которых представители общественности смогут открыто заявить о своем праве иметь живые школьные, публичные, университетские и специальные библиотеки в своих регионах (сообществах).

Американская библиотечная ассоциация – старейшая и самая крупная библиотечная ассоциация в мире. В неё входит приблизительно 58 тыс. членов, среди которых университетские, публичные, школьные, правительственные и специальные библиотеки. Миссия ассоциации – координировать развитие, пропаганду и совершенствование библиотечной и информационной службы и профессии библиотекаря с целью образования и обеспечения доступа к информации для всех (*Президент ALA огласила «Декларацию права на библиотеки» // Российская библиотечная ассоциация (http://www.rba.ru/content/news/vid_news_str.php?id=2173). – 2013. – 1.08*).

***

Е-книжки в університетських бібліотеках Кембриджа й Брайтона. Доступ до контенту – 24 години на добу, сім днів на тиждень – таке сучасне бачення сучасної університетської бібліотеки у Великій Британії. Е-книжки для цього підходять якнайкраще. Бібліотеки коледжів Кембриджа надають своїм читачам-студентам і викладачам доступ не лише до друкованих колекцій, а й до широкого спектра е-книг. У деяких книгозбірнях, наприклад у Бібліотеці Judges Business School (Бізнесової школи) (<http://www.jbs.cam.ac.uk/research/library/index.html>), електронний контент становить 90 % усіх ресурсів. Е-книги популяризують й організують навчання-консультації щодо користування ними. Вони інтегровані до електронного каталогу. Наприклад, в Університеті Брайтона користуються послугами Dawsonera (<https://www.dawsonera.com>), що уможливило надавати доступ до е-книг через веб-сайт бібліотеки (*Е-книжки в університетських бібліотеках Кембриджа та Брайтона // Електронна книга в бібліотеці* (<http://ebookinlibrary.wordpress.com/2013/08/20/e-книжки-в-університетських-бібліотек>). – 2013. – 20.08).

***

Министерство культуры России ищет исполнителя госконтракта на выполнение работ по включению в Национальную электронную библиотеку (НЭБ) не менее 10 % издаваемых в РФ книг. На эти цели планируется направить до 129,6 млн р., следует из заявки, размещенной на портале госзакупок.

Исполнитель госконтракта должен, в частности, заключить лицензионные договоры на предоставление неисключительных прав на использование почти 11,7 тыс. произведений из прилагаемого к тендеру списка, содержащего 97 тыс. книг. Этот список был сформирован на основе рейтинга читательского спроса в Российской государственной библиотеке (РГБ) и Российской национальной библиотеке (РНБ), а также с учетом общественного обсуждения методики отбора книг.

Необходимо перевести в электронный вид отобранные произведения и создать их резервные цифровые копии. Издания должны быть отсканированы, включая обложку, титульный лист и все содержащие значимую информацию страницы, говорится в документе.

Работы должны быть выполнены в течение трех месяцев с момента заключения договора. Заявки на участие в тендере принимаются до 2 сентября, подведение итогов конкурса назначено на 3 сентября.

Ранее президент РФ В. Путин распорядился ежегодно включать в Национальную электронную библиотеку не менее 10 % издаваемых в Российской Федерации наименований книг и обеспечить поддержку создания публичных электронных библиотек (*Россия выделит 130 млн на оцифровку 10 % издаваемых книг // Национальная библиотека Беларуси (http://www.nlb.by/portal/page/portal/index/detailed_news?param0=82912&lang=ru&rubricId=2). – 2013. – 8.08).*

***

В глобальном рейтинге научной публикационной активности Национальная академия наук Беларуси опережает ведущие белорусские университеты. Об этом свидетельствуют четыре доклада SIR World Report: Global Ranking, изданные исследовательской группой SCImago (Испания) с 2009 по 2012 г.

В этом глобальном рейтинге научной публикационной активности фигурируют только научные организации и вузы, сотрудники которых ежегодно публикуют более 100 научных документов любого типа, учтенных наукометрической системой Scopus, включая научные статьи, полные и краткие обзоры, краткие сообщения, статьи в трудах конференций. В рейтинг 2012 г. включены 3290 таких организаций из 106 стран мира (в 2011 г. – 3024 из 104 стран), которыми в период 2006–2010 гг. совокупно произведено более 80 % мировой печатной научной продукции. В глобальном рейтинге НАН Беларуси занимает 886-е место, среди организаций Восточной Европы – 36-е место, в Республике Беларусь, как и во все предыдущие годы, – первое место. Из 70 организаций сектора высшего образования Беларуси, выполняющих научные исследования и разработки, в рейтинг включены только БГУ (1504-е место в мире, 76-е место в Восточной Европе) и БГУИР (соответственно 2916-е и 185-е места), причем с 2011 по 2012 г. отрыв НАН Беларуси от БГУ увеличился с 508 до 618 позиций рейтинга, от БГУИР – с 1954 до 2030 позиций. Организации сектора отраслевой науки Беларуси в рейтинги 2009–2012 гг. не попали (*В глобальном рейтинге научной публикационной активности Национальная академия наук опережает ведущие белорусские университеты // Национальная академия наук Беларуси (<http://nasb.gov.by/rus/news>). – 2013. – 2.08).*

Формування та впровадження інноваційної моделі економіки

Концепція розвитку державно-приватного партнерства до 2018 р. визначає наукову та інноваційну сфери як пріоритетні.

Концепція розвитку державно-приватного партнерства на 2013–2018 рр. враховує потреби розвитку інноваційної сфери. На цьому наголосив голова Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації В. Семиноженко.

Він повідомив, що уряд за свого засіданні 14 серпня поточного року схвалив відповідну Концепцію, і тим самим підкреслив необхідність широкого впровадження в Україні механізму державно-приватного партнерства.

В. Семиноженко наголосив, що Україна має досвід впровадження ДПП у певних сферах, проте досі галузь інновацій трохи випадала з поля зору. Концепція ставить завдання вдосконалити нормативно-правову базу в цьому напрямі. При цьому документ визначає пріоритетні сфери застосування державно-приватного партнерства, серед яких науково-технічна, інноваційна та інформаційна.

Він також зазначив, що відповідно до Концепції розвитку ДПП до 2018 р. Кабінет Міністрів доручив відповідальним органам розробити та подати до 1 грудня поточного року на розгляд уряду проект закону України «Про Стратегію розвитку державно-приватного партнерства в Україні». За словами В. Семиноженка, Держінформнауки в рамках своєї компетенції готове взяти участь у цьому процесі (*Концепція розвитку ДПП до 2018 року визначає наукову та інноваційну сфери як пріоритетні // Урядовий портал (<http://www.kmi.gov.ua>). – 2013. – 16.08*).

***

В Україні на кінець червня (за два квартали 2013 р.) у рамках державно-приватного партнерства (ДПП) розпочата реалізація 160 проектів. Вони реалізуються у різних сферах господарської діяльності.

На виконання Національного плану дій на 2013 р. щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» Мінекономрозвитку спільно з експертами Програми розвитку ДПП (USAID) та авторським колективом Інституту економіки та прог-

нозування НАН України розроблено й подано на розгляд Кабінету Міністрів України Концепцію розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 рр.

Директор департаменту інвестиційно-інноваційної політики та розвитку державно-приватного партнерства Мінекономрозвитку В. Коваленко повідомив, що на сьогодні ведеться робота щодо визначення перспективних проектів і можливостей залучення інвестиційних ресурсів на умовах ДПП. Мінекономрозвитку продовжує працювати над створенням умов для розвитку державно-приватного партнерства. Наступним кроком буде прийняття Стратегії розвитку державно-приватного партнерства в Україні, де будуть окреслені основні завдання, характеристики й принципи для подальшого розвитку державно-приватного партнерства.

Мінекономрозвитку здійснює постійний моніторинг ефективності реалізації проектів, що реалізуються на умовах ДПП, та аналізує стан законодавства в цій галузі, щоб і надалі розвивати державно-приватне партнерство в Україні (*В Україні у першому півріччі розпочато реалізацію 160 проектів у рамках державно-приватного партнерства // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (<http://www.me.gov.ua>). – 2013. – 6.08*).

***

Казахстан приглашает к сотрудничеству украинские компании и организации, осуществляющие деятельность в различных направлениях прикладных исследований и опытно-конструкторских работ, в области разработки, изготовления прототипов и тестирования высокотехнологичной продукции и технологий, производства продукции с высокой добавленной стоимостью.

Как сообщил председатель Государственного агентства по вопросам науки, инноваций и информатизации Украины В. Семиноженко, с соответствующим письмом к нему обратился Чрезвычайный и Полномочный Посол Республики Казахстан в Украине З. Турисбеков.

Он проинформировал руководителя Госинформнауки Украины о том, что в Казахстане под эгидой Назарбаев Университета проводится работа по созданию интеллектуально-инновационного кластера (ИИК), в составе которого планируется создать научный парк, центр коммерциализации, технопарк и др. При этом одним из основных элементов ИИК станет научный парк, на территории которого будет создана

свободная економічна зона для розміщення R&D центрів, високотехнологічних компаній і виробств.

В. Семиноженко отримав, що потенційними резидентами парку можуть стати організації, що здійснюють діяльність в різних напрямках прикладних досліджень і експериментально-конструкторських робіт, в області розробки, виготовлення прототипів і тестування високотехнологічної продукції і технологій, виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Основним видом діяльності наукового парку буде залучення і розміщення R&D центрів, високотехнологічних компаній і виробств, надання в оренду лабораторно-виробничої, офісної і соціальної площі резидентам парку, а також надання підтримки знову створеним і розвиваючим компаніям.

Для створення парку вже виділено ділянку площею 50 га в Астані. Планується, що територія буде забезпечена всією необхідною інженерною і соціальною інфраструктурою. В даний момент розробляється концепція і мап-план парку. В межах вказаних робіт будуть сформовані переліки потенційних резидентів, вимоги до об'єктам інфраструктури і умовам розміщення резидентів в парку, механізми взаємодії резидентів з парком.

В. Семиноженко повідомив, що Казахстан запрошує українські організації брати участь в цьому проекті і розмістити R&D підрозділи на території вказаного парку (*Казахстан запрошує українські компанії в науковий парк // Електронні Вісники (<http://elvisiti.com/node/128936>). – 2013. – 2.08*).

***

Рейтинг України на міжнародному рівні.

Підсумки інвестиційного та інноваційного розвитку України останніх років демонструють підвищення ролі цілеспрямованої державної політики, орієнтованої на підтримку цілісності інноваційного процесу – від наукової розробки до інвестування масового виробництва. Це сприяло покращенню місця України в Глобальному інноваційному індексі (ГІІ) і Глобальному індексі конкурентоспроможності (ГІК). На міжнародному рівні в рейтингу ГІІ-2012 Україна посідає 63-тє місце серед 141-ї країни світу проти 60-го місця серед 125-ти країн світу у 2011 р. До факторів, які визначають якість інноваційної діяльності, можна віднести рівень розвитку вищої освіти й стан сфери досліджень і розробок:

– за рівнем розвитку вищої освіти Україна у 2012 р. посіла 34-те місце (39-те – у 2011), зокрема за показником охоплення вищою освітою – 8-ме, за часткою випускників наукової та інженерної спрямованості – 19-те місце;

– оцінка сфери досліджень і розробок включає три показники: кількість дослідників на 1 млн населення – 44-те місце, витрати на НДДКР – 37-ме та якість дослідних інститутів – 69-те місце;

– за результативністю наукових досліджень Україна у 2012 р. посіла 30-те місце (40-ве – у 2011), зокрема за показниками: зі створення нових наукових знань, що характеризується кількістю патентів і наукових статей, – 21-ше місце, поширення знань – 55-те, впливу знань – 66-те місце.

<...> У рейтингу ГІК 2012–2013 рр. Україна посіла 73-тє місце серед 144 країн світу (2011–2012 рр. – 82-ге), продовжуючи демонструвати свої основні конкурентні переваги – освіту та ємність ринку. Високоосвічене населення, значна ємність ринку є хорошою основою для подальшого економічного зростання. Однією із важливих складових індексу конкурентоспроможності є «Інновації», що включає такі основні показники, як «наявність високоякісних науково-дослідних установ» (64-те місце), «співробітництво університетів і бізнесу в сфері наукових досліджень» (69-те місце), «наявність наукових й інженерних кадрів» (25-те місце), «захист інтелектуальної власності» (51-ше місце).

<...> Більшість цих показників покращено порівняно з попереднім періодом, зокрема якість науково-дослідних інститутів (+8 позицій), державні закупівлі новітніх технологій і продукції (+15 позицій), наявність учених та інженерів (+26 позицій), кількість патентів, отриманих у США на 1 млн населення (+20 позицій). Рейтинг України за підіндексом «Інновації» у 2012–2013 рр. відповідає 71-му місцю проти 74-го в попередньому періоді (*«Науково-технологічна сфера України» 2013 рік // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (<http://old.dkni.gov.ua>)*).

Міжнародний досвід

Наприкінці червня цього року Ірландія на чолі Євросоюзу (ЄС) та члени Європарламенту досягли згоди в питанні «Горизонту-2020» (Horizon 2020 Programme), пан'європейської схеми зі збільшення дослідницьких програм та інновацій. Угоду уклали в Брюсселі 25 червня, а вже 30 червня спливав термін

головування Ірландії у Євросоюзі. Цій угоді передував ряд безуспішних переговорів, які розпочалися ще в лютому цього року, коли 27 країн – членів ЄС узгодили бюджет приблизно в 70 млрд євро, розпланований на 2014–2020 рр. Ця сума майже на 13 % менша від запропонованої Єврокомісією і на 30 % менша за ту, яку хотів би бачити Європарламент. Деталі «Горизонту–2020» жваво обговорювалися в триалогах (внутрішніх переговорах), включно з міністрами, членами Європарламенту та комісією. «Ми всі добре попрацювали, аби дійти згоди, – говорить комісар Європейської дослідницької ради М. Гегін-Квін (M. Geoghegan-Quinn). – Зараз ми можемо досягти того, про що говорили від самого початку країни-члени, Європарламент і Єврокомісія: програму із досліджень та інновацій, що матиме реальне значення для зайнятості та економічного зростання в Європі».

Укладену угоду ще має затвердити Європарламент і країни-члени, до того ж вона зберігає спрощену схему фінансування, за яку виступили більшість країн-членів. Згідно з такою схемою усім учасникам «Горизонту–2020» повністю профінансують пряму вартість дослідження плюс фіксовані 25 % для покриття непрямих витрат, включно з використанням великих наукових установок на кшталт синхрофазотронів.

Однак члени Європарламенту зазначають, що одне на всіх мірило може поставити в не вигідне становище ті заклади, які залежать від подібних установок, і зробити їх участь у фінансованих Євросоюзом дослідженнях не вигідною. Деякі дослідницькі організації, включно з Асоціацією університетів Європи та німецьким Товариством ім. Фраунгофера виступали проти подібної моделі єдиної ставки – натомість пропонували організаціям з надзвичайно високими накладними витратами отримувати повне фінансування витрат, що в окремих випадках може сильно перевищувати прямі витрати.

Проте в минулому повна оплата витрат відлякувала комісію і країни-члени, занепокоєні більшою кількістю бюрократизму у фінансованих Євросоюзом дослідженнях. Комісія пообіцяла, що буде враховувати думку організацій, які тривожаться з приводу моделі єдиної ставки.

Здвоєні інститути. Учені з ЄС-12 – дванадцяти країн, що приєдналися до ЄС від 2004 р. – особливо раді спрощеним правилам фінансування.

«Схоже, що проста й приваблива система єдиної ставки задовольняє партнерів у Польщі та інших нових країнах-членах», – говорить

К. Фраковяк (Krzysztof. Frackowiak), колишній державний секретар у польському Міністерстві наук і голова Агентства з наукових контактів з Польщею (Polish Sciences Contact Agency) у Брюсселі.

«Горизонт–2020» матиме певні механізми – такі, як «здвоєння» установ ЄС-12 з дослідними установами старших країн-членів, що мають краще устаткування – спрямовані залучити більше новіших країн-членів, наприклад, Польщі. Як заохочення, кожен успішний претендент із нових країн-членів отримуватиме додаткову надбавку до заробітної плати розміром у 8 тис. євро за кожен рік участі. Члени Європарламенту і парламент також домовилися про створення спеціального фонду для малих і середніх підприємств, які братимуть участь у «Горизонті-2020».

Попередній бюджет досліджень у 70 млрд євро тепер залежить від узгодження Європарламентом загального бюджету ЄС на 2014–2020 рр., який пропонують зробити розміром у 960 млрд євро.

Адреса джерела: <http://www.nature.com/news/horizon-2020-deal-reached-in-brussels-1.13279> (*Ширмеєр К.У Брюсселі нарешті дійшли згоди по «Горизонту–2020» // Український науковий клуб (http://nauka.in.ua/news/science-policy/article_detail/8934). – 2013. – 3.07*).

***

В России результаты интеллектуальной деятельности закрепят за разработчиками. Как сообщает «Российская газета», Министерство образования и науки Российской Федерации предложило изменить действующий порядок закрепления прав на результаты интеллектуальной деятельности, полученные при выполнении государственных контрактов на НИОКР за счет средств федерального бюджета. Изменения устанавливают приоритетное закрепление за исполнителями работ исключительных прав на изобретения, полезные модели, промышленные образцы, селекционные достижения, топологии интегральных микросхем, программы для электронно-вычислительных машин, базы данных и секреты производства (ноу-хау), создаваемые в рамках государственных контрактов, а не за их государственным (муниципальным) заказчиком. Случаи, когда права закрепляются за государственным заказчиком, существенно ограничиваются: права подлежат закреплению за Российской Федерацией, если результат научно-технической деятельности необходим для оказания государственных услуг либо осуществления государственных функций федеральными органами государственной власти,

являющимися заказчиками по государственному контракту, или их подведомственными организациями, предусмотренных утвержденными административными регламентами. Проект соответствующего постановления сейчас проходит общественное обсуждение. Другие подробности: <http://www.rg.ru/2013/08/20/niookr.html> (*В России результаты интеллектуальной деятельности закрепят за разработчиками // Национальная академия наук Беларуси (<http://nasb.gov.by/rus/news>). – 2013. – 21.08*).

***

Задача «Сколково» и подобных проектов заключается в том, чтобы создать инновационную систему, а в России ее нет. Об этом на заседании правительства России заявил премьер-министр РФ Д. Медведев. Он подчеркнул, что только ради этого подобные проекты и создаются. При этом Д. Медведев отметил, что полностью поддерживает главу РАН В. Фортова, который, выступая на заседании Кабмина, говорил о необходимости с помощью «Сколково» найти модель для инновационного развития страны.

Глава правительства уверен, что эта система не может быть интернациональной. Она, конечно, должна основываться на достижениях всего человечества, она должна впитывать опыт самой передовой, в том числе иностранный. Для этого приглашают работать иностранцев. Но она все равно должна быть «заточена» под Российскую Федерацию. Он объяснил это тем, что в России специфические условия развития экономики: она всегда будет носить именно национальный характер, но с учетом мирового опыта, который нужно использовать максимально эффективно. Премьер надеется, что это и будет сделано.

Одним из ключевых новшеств подпрограммы развития «Сколково» является выполнение им роли ядра для остальных инновационных центров, заявил вице-премьер А. Дворкович. По его словам, «Сколково» должно рассматриваться не только как уникальный инновационный центр, но и как «окно для привлечения высококвалифицированных специалистов, инвестиций в инноваций в российскую экономику».

А. Дворкович отметил необходимость взаимодействия «Сколково» с Российской академией наук, в том числе в целях коммерциализации инноваций, а также с местными инновационными центрами, наукоградом и технопарками, которые существуют уже в 20 регионах страны. Он сообщил, что такое взаимодействие уже налаживается. «Сколково» выступает здесь как идеологический центр, как центр отбора перспек-

тивных проектов. А. Дворкович также добавил, что «Сколково» будет вести международное сотрудничество в первую очередь с ближайшими соседями РФ.

Министр экономического развития РФ А. Улюкаев сообщил, что финансирование подпрограммы по развитию «Сколково» до 2020 г. составит 502 млрд р., из них бюджетных – 135,6 млрд р. Предполагается, что общий объем финансирования составит 502 млрд р. Из них 73 % – внебюджетное финансирование, 27 % – средства федерального бюджета. Таким образом, из бюджета планируется выделить 135,6 млрд р.

По информации министра, объем частных инвестиций в инновационные компании к 2020 г. составит 25 млрд р. годового объема. Интегральный вклад проектов в экономику составит 200 млрд р. Годовая выручка компаний-партнеров составит до 100 млрд р.

Глава Минэкономразвития пояснил, что 57 млрд р. планируется направить на создание инновационной среды, 42 млрд р. – на развитие Сколковского института науки и технологий (Сколтех), 37 млрд р. будет направлено на инфраструктуру.

А. Улюкаев рассказал, что в результате реализации подпрограммы к 2020 г. предполагается открыть не менее 50 локализованных научно-исследовательских центров, более 1 тыс. стартапов, полномасштабное функционирование Сколтеха, то есть это 15 научных центров в его рамках. Количество профессуры составит около 500 человек, 1,2 тыс. аспирантов-исследователей.

На заседании правительства было принято решение включить подпрограмму «Создание и развитие инновационного центра «Сколково»» в Госпрограмму «Экономическое развитие и инновационная экономика» (*Финансирование подпрограммы по развитию «Сколково» до 2020 составит 502 млрд рублей // Российская академия наук (http://www.ras.ru/digest/showdnews.aspx?id=b7_f69_f83-6213-408_f-808_b-e3_bb7316667_f). – 2013. – 1.08).*

***

Правительство Республики Беларусь оптимизировало государственные комплексные целевые научно-технические программы на 2011–2015 гг. Согласно постановлению Совета министров Республики Беларусь от 15 августа 2013 г. № 719 сокращен перечень государственных комплексных целевых научно-технических программ на 2011–2015 гг. (ГКЦНТП) с 12 до 10 и объем их бюджетного финансирования на 26 % (с 5,3 трлн р. до 3,9 трлн р.).

Работу по оптимизации программ возглавляли НАН Беларуси и ГКНТ совместно с государственными заказчиками. В ходе этой работы актуализирована тематика ГКЦНТП, ряд проектов исключен, задания укрупнены, сокращены сроки их выполнения (для почти 90 % заданий программ установлен срок выполнения два–три года).

Основным критерием включения программ в данный перечень являлось решение задач по созданию новой продукции для коренной модернизации производств, снижению их материало- и энергоемкости, наращиванию высокотехнологичного экспорта.

Профильные ГКЦНТП закрепляются за руководителями отраслевых министерств, концернов и организаций для решения задач с привлечением научной сферы по созданию важнейших производств и технологий, развитию отраслевой науки.

В ходе реализации ГКЦНТП ГКНТ и НАН Беларуси совместно с руководителями данных программ и Минфином прорабатываются вопросы:

– страхования рисков при выполнении в рамках этих программ разработок и инновационных проектов (с возможностью направления на эти цели до 2 % от общего объема их финансирования);

– финансирования перспективных разработок отраслевого развития, в том числе поисковых (с возможностью направления до 10 % объема бюджетных средств соответствующей ГКЦНТП).

К 2016 г. с использованием результатов выполнения данных ГКЦНТП планируется создание около 150 новых производств; выполнение более 100 инновационных проектов; разработка и внедрение около 650 новых технологий; научное и научно-техническое обеспечение создания около 15 новых и модернизации более 100 действующих предприятий; общий объем реализации продукции и услуг составит около 14,5 трлн р., экспорт продукции – более 900 млн дол., импортозамещение – более 1 млрд дол. *(Правительство оптимизировало государственные комплексные целевые научно-технические программы на 2011–2015 годы // Совет министров Республики Беларусь (<http://www.government.by/ru/content/5194>). – 2013. – 20.08).*

***

В Республике Беларусь установлен перечень обстоятельств, не позволивших обеспечить коммерциализацию результатов научной и научно-технической деятельности. В соответствии с ч. 2 подпункта 1.2 п. 1 Указа президента Республики Беларусь от 4 февраля

2013 г. № 59 «О коммерциализации результатов научной и научно-технической деятельности, созданных за счет государственных средств» постановлением Совета министров Республики Беларусь от 2 августа 2013 г. № 680 утвержден и вступил в силу перечень существенных объективных обстоятельств, не позволивших государственному заказчику обеспечить обязательную коммерциализацию результатов научной и научно-технической деятельности в установленный срок (*Установлен перечень обстоятельств, не позволивших обеспечить коммерциализацию результатов научной и научно-технической деятельности // Национальная академия наук Беларуси (<http://nansb.gov.by/rus/news>). – 2013. – 8.08*).

Проблеми енергозбереження

В. Янукович, Президент України:

«...На тлі кризових явищ у світовій економіці та посилення глобальної економічної нестабільності великого значення набувають забезпеченість країн сировинними, зокрема паливно-енергетичними, ресурсами, спроможність підтримувати стабільне функціонування та розвиток національних економік незалежно від дисбалансів глобального ринку.

Системний характер енергетичної галузі зумовлює її визначальний вплив на темпи та пропорції економічного зростання, конкурентоспроможність вітчизняних виробників, стан навколишнього середовища, реалізацію завдань соціальної політики. Отже, оптимізація енергопостачання та енергоспоживання відіграватиме важливу роль у процесі соціально-економічної модернізації.

<...> У 2013 р. необхідно продовжити роботу з виконання Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» в енергетичній сфері та зосередити особливу увагу на поглибленні ринкових перетворень у ПЕК.

Основними завданнями на 2013 р. є такі:

- ухвалення Закону України «Про державне регулювання в енергетиці України»;
- ухвалення Закону України «Про засади функціонування ринку електричної енергії України»;
- розроблення плану поетапного скорочення перехресного субсидування в електроенергетиці;

- затвердження плану заходів щодо поетапного переходу до єдиних цін на природний газ для всіх категорій споживачів;
- проведення комплексного аналізу ситуації у нафтопереробній галузі та затвердження плану заходів щодо виведення її з кризового стану;
- ухвалення необхідних регуляторних актів для вчасного завершення реформування ринку електричної енергії та ринку природного газу;
- доопрацювання та затвердження нової редакції Енергетичної стратегії України на період до 2030 р.» (*Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – С. 78, 80.*)

***

XXII сесія Парламентської асамблеї Організації з безпеки та співробітництва в Європі ухвалила резолюцію «Сприяння підвищенню енергозбереження та енергоефективності в регіоні ОБСЄ», внесену Україною.

Рішення щодо резолюції «Сприяння підвищенню енергозбереження та енергоефективності в регіоні ОБСЄ» прийнято 1 липня на XXII Щорічній сесії ОБСЄ в м. Стамбул (Турецька Республіка). Проект резолюції був ініційований керівником постійної делегації Верховної Ради України О. Зарубінським та ухвалений одногосно.

У своєму виступі керівник постійної делегації Верховної Ради України акцентував увагу на тому, що енергоефективність є одним із головних елементів забезпечення стійкості використання енергоресурсів та запропонував Секретаріату ОБСЄ та Бюро координатора ОБСЄ з економічної і екологічної діяльності вжити заходів до подальшого розвитку співробітництва та діалогу з відповідними міжнародними й регіональними організаціями з питань енергоефективності, у тому числі шляхом організації регулярних нарад на підтримку вжитих ними зусиль у сфері енергозбереження й енергоефективності. Під час дискусії О. Зарубінський наголосив саме на необхідності активізації співпраці у сфері енергозбереження.

Резолюція схвалює плідні обговорення в ході українського головування під час першої та другої підготовчих нарад XXI Економіко-екологічного форуму, які проходили 4–5 лютого у Відні та 16–17 квітня 2013 р. у Києві, та підтвердили необхідність в підвищенні енергозбереження й енергоефективності, і важливості цих завдань, схвалює спільну ініціативу президентів України і Туркменистану про проведення під

егідою ОБСЄ Міжнародної конференції на тему: «Енергетична безпека і стійкий розвиток-перспектива ОБСЄ» в Ашхабаді 17–18 жовтня 2013 р., підтримує зусилля країн-учасниць ОБСЄ щодо подальшого розвитку енергоефективності та відновлюваних джерел енергії як важливих елементів зміцнення енергетичної та екологічної безпеки, визнає, що енергозбереження й енергоефективність є одним з найбільш швидких екологічно чистих і економічних рішень проблеми скорочення енергетичної залежності, що також сприяє створенню робочих місць, боротьбі зі зміною клімату та прогресу на шляху до ресурсоефективної економіки (*XXII сесія Парламентської асамблеї Організації з безпеки та співробітництва в Європі ухвалила резолюції «Сприяння підвищенню енергозбереження та енергоефективності в регіоні ОБСЄ» і «Процес Придністровського врегулювання», внесені Україною // Офіційний веб-портал Верховної Ради України (<http://portal.rada.gov.ua>). – 2013. – 2.07).*

***

24 липня 2013 р. Кабінет Міністрів України прийняв оновлену Енергетичну стратегію України на період до 2030 р.

Одним із пунктів оновленої Енергетичної стратегії України на період до 2030 р., яку Кабінет Міністрів прийняв 24 липня, передбачається значне зниження споживання енергоресурсів в економіці.

Згідно з Енергостратегією, реалізація передбачених документом заходів дасть змогу досягти таких основних результатів:

– повного забезпечення зростаючого попиту на електроенергію за рахунок модернізації теплових електростанцій (ТЕС), продовження терміну експлуатації атомних електростанцій (АЕС), значних інвестицій у модернізацію і розширення електромережевого господарства країни, а після 2018 р. – за рахунок введення в експлуатацію нових генеруючих потужностей;

– повного забезпечення попиту на вугілля шляхом збільшення економічно ефективного видобутку енергетичного вугілля до 75 млн т на рік (і коксівного – до 40 млн т на рік) за умови максимальної приватизації та підвищення ефективності роботи шахт, а також подальшого закриття неприватизованих збиткових шахт;

– упровадження комплексних програм підвищення енергоефективності зі зниженням споживання енергоресурсів в економіці на 30–35 % до 2030 р., що істотно знизить навантаження на економіку, підвищить енергонезалежність держави й конкурентність його ВВП;

– збільшення видобутку газу до 40–45 млрд куб. м на рік і виходу на забезпечення 90 % власного споживання газу за умови доопрацювання порядку видачі ліцензій, оподаткування та активної роботи із залучення інвесторів;

– істотного скорочення держзвидатків у результаті припинення субсидування галузей з підвищенням ефективності роботи підприємств ПЕК.

Аналітичні матеріали з теми: Єрмоєнко А., Маскалевич І. Стратегія без візії // Дзеркало тижня. Україна (http://gazeta.dt.ua/energy_market/strategiya-bez-viziyi-_html). – 2013. – 22–30.08; Корольчук Ю. Енергетична стратегія: більше питань, ніж відповідей // Новості енергетики (<http://www.energy-efficient.kiev.ua/node/9939>). – 2013. – 6.08; Заика А. Кто в фаворитах у новой Энергетической стратегии // Энергетика Украины (<http://www.uaenergy.com.ua/post/15350/kto-v-favoritah-u-novoj-energeticheskoy>). – 2013. – 14.08; Єременко А., Маскалевич І. Енергостратегія без видення майбутнього // UAEnergy (<http://www.uaenergy.com.ua/post/15551>). – 2013. – 23.08 (*До 2030 року Україна розраховує на третину знизити споживання енергоресурсів // Високий Замок* (<http://www.wz.lviv.ua/news/40431>). – 2013. – 24.08).

***

Національна академія наук України підтримує резолюцію слухань «Екологічні проблеми видобування сланцевого газу в Україні», які відбулися в Комітеті Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. Науковці вважають, що пріоритетним напрямом в енергетичній сфері в Україні мають бути пошуки й розвідка традиційних родовищ газу та розвиток альтернативної енергетики. Про це йдеться в листі на ім'я голови комітету, народного депутата України І. Сех за підписом віце-президента НАН України, академіка НАН України А. Наумовця.

«Національна академія наук України підтримує рішення Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, прийняте за результатами слухань на тему: “Екологічні проблеми видобування сланцевого газу в Україні”. Воно повною мірою відображає проблеми видобування сланцевого газу в Україні та умови мінімізації потенційних екологічних ризиків», – йдеться в листі, який І. Сех оприлюднила на своїй персональній інтернет-сторінці.

Фахівці НАН України вважають, що за новітніми дослідженнями в Україні є значні потенційні ресурси традиційних покладів вуглеводнів, а екологічні ризики при їх видобутку істотно менші, ніж при видобутку сланцевого газу. Науковці зазначають, що найбільш пріоритетним напрямом для нашої держави на сьогодні залишаються пошуки й розвідка традиційних родовищ газу.

Також НАН України ініціює внесення змін до Енергетичної стратегії України на період до 2030 р. стосовно прискорення розвитку поновних джерел енергії, пошуково-розвідувальних робіт і введення в експлуатацію традиційних родовищ газу, реалізації енергоефективних проектів та енергоощадних заходів (*Тимошук Ю. Національна академія наук вважає, що Україні варто зосередитися на видобутку традиційного газу // Вікна (<http://vikna.if.ua/news/category/ua/2013/08/15/14065/view>). – 2013. – 15.08*).

***

Енергоефективні технології для ЖКГ.

В умовах дедалі більшого старіння системи централізованого тепlopостачання питання розробки вітчизняних технологій для цієї сфери, які б відповідали світовому рівню та були більш доступними економічно, потребує негайного вирішення.

За підтримки Держінформнауки Інститут технічної теплофізики НАН України розробив повний комплект робочої документації на серійне виробництво водогрійного газового котла теплопродуктивністю 1,25 МВт з утилізатором теплоти вихідних газів. Виготовлений дослідний зразок вже встановлено в котельній одного з житлових масивів Київського району м. Харкова, та успішно проведено його тепло-технічні випробування...

Випробування котла підтвердили, що за основними техніко-економічними характеристиками він перевищує показники роботи котлів не тільки вітчизняних, а й імпорتنних виробників.

Споживання природного газу цим котлом на одиницю потужності у два рази менше, ніж котлом НІИСТУ-1052 – одним з найбільш розповсюджених у системі ЖКГ. За умови серійного виробництва ціна пропонованого котла становитиме близько 230 тис. грн, тобто витрати на переозброєння котельної, оснащеної застарілими котлами, окупляться за рахунок економії на паливі за один опалювальний сезон.

На сьогодні в Україні діє майже 8 тис. застарілих котлів опалення, які могли б бути замінені новими котлами розробленої конструкції,

що в масштабах країни може дати щорічну економію в 1,6 млрд грн (*Чеберкус Д. Перспективи проектного фінансування наукової і науково-технічної діяльності в Україні // Наука та інновації. – 2013. – № 3. – С. 78*).

Міжнародний досвід

Світовий досвід перетворень енергетичної галузі.

До 80–90-х років ХХ ст. у більшості країн світу електроенергетика з вертикально-інтегрованою структурою розглядалася як природна монополія. Тарифи на послуги вертикально-інтегрованих компаній, які становили основу електроенергетичного комплексу, встановлювалися і жорстко контролювалися державою. Ця система функціонування галузі показала свою крайню неефективність в умовах подорожчання вуглеводневого палива, необхідності модернізації і введення нових генеруючих потужностей, а також забезпечення випереджаючого попиту на електроенергію. Це зумовило необхідність радикального перетворення всієї електроенергетичної галузі. У результаті наприкінці минулого сторіччя більшістю зарубіжних держав були розроблені концепції і зроблені перші кроки з реалізації структурного реформування електроенергетичного сектора.

Незважаючи на національну специфіку галузі в різних країнах представляється можливим виділення загальних цілей реформування електроенергетики. Як одну з першорядних цілей можна виділити підвищення ефективності функціонування енергосистем у результаті поділу монополій з виділенням з них конкуруючих компаній (Скандинавські країни, Чилі та ін.) та/або надання права допуску в галузь нових учасників – незалежних виробників електроенергії (наприклад, США), а також лібералізації ринків електроенергії.

У сфері державного регулювання можна виділити цілі, пов'язані з розвитком антимонопольного законодавства, забезпеченням недискримінаційного доступу конкуруючих учасників до інфраструктури ринків електроенергії. Крім того, посилення вимог екологічного законодавства вимагало прискореної модернізації енергетичних потужностей. Таким чином, структурні перетворення електроенергетичного сектора стали світовою тенденцією не тільки в більшості розвинутих, але і в ряді країн, що розвиваються.

Вищевказані цілі по-різному реалізовувалися в різних державах. Розглянемо зарубіжний досвід реформування електроенергетики на прикладі деяких країн Європейського Союзу.

Британський традиціоналізм. Уперше практичні кроки з реалізації функціонування конкурентної моделі ринку електроенергії в межах сучасного Європейського Союзу були зроблені у Великобританії, на територіях Англії та Уельсу.

До проведення радикальних перетворень електроенергетична галузь Великобританії, подібно до більшості аналогічних галузей зарубіжних країн, представляла собою природну монополію з високим ступенем державного регулювання. Соціально-політичні події кінця 70-х – початку 80-х років ХХ ст., пов'язані з приходом до влади партії консерваторів, не могли не відбитися на політичному курсі британського уряду. У результаті в багатьох галузях економіки намітилася тенденція щодо скорочення державного втручання у відповідні сфери.

Серед перших кроків уряду з реформування електроенергетичної галузі стали розробка й прийняття в 1983 р. Закону «Про енергетику» (Energy Act). Основним нововведенням зазначеного Закону стало забезпечення вільного доступу приватних (незалежних) генеруючих компаній до національних енергетичних мереж.

Істотні перетворення в електроенергетиці Великобританії відбулися після прийняття в 1989 р. нового Закону «Про електроенергетику» (Electricity Act), що ознаменував початок реструктуризації державної монополії. Законом передбачалося поділ видів діяльності в електроенергетичному секторі на природно-монопольні (передача й диспетчеризація електроенергії) та конкурентні (виробництво й збут електроенергії). Усвідомлення британським урядом в якості результату подібного реформування електроенергетики появи нових незалежних приватних енергетичних компаній обґрунтовано призвело до введення додаткових механізмів публічної регламентації в діяльності таких компаній – ліцензування. До ліцензованих Закон 1989 р. відносив такі види діяльності: виробництво електроенергії з метою її подальшого збуту, передачу й збут.

<...> Таким чином, у Великобританії відбулося реформування електроенергетики в результаті поділу видів діяльності на природно-монопольні й конкурентні, створення механізму державного контролю електропостачання і системи публічних органів у сфері електроенергетики.

Робота над помилками. Виявлені в процесі функціонування недоліки моделі оптового ринку електроенергії Великобританії об'єктивно привели до зміни підходу до його функціонування. Нова модель була визначена в Законі «Про підприємства загального користування» (2000, Utilities Act), на основі якого був прийнятий Новий

порядок торгівлі електроенергією (New Electricity Trading Arrangement, NETA). Як основні причини зміни державної політики в галузі державного регулювання вченими були позначені низька ефективність керування енергетичним пулом, створеним у процесі реформування галузі, а також наявність зловживань у формуванні рівноважної ціни на електроенергію з боку великих генеруючих компаній.

У результаті реалізації NETA був забезпечений принцип вільної купівлі-продажу електроенергії шляхом надання всім особам права вступати в будь-які двосторонні договірні відносини між собою. У розвиток деяких положень Закону «Про підприємства загального користування» (2000) були прийняті Закон «Про енергетику» (2004, Energy Act), який регламентував у тому числі питання атомної електроенергетики, і Закон «Про енергетику» (2008, Energy Act), положення якого торкнулися також аспектів використання поновних джерел енергії. Крім того, Законом «Про енергетику» 2004 р. було встановлено ще один ліцензований вид діяльності в електроенергетиці – діяльність операторів з'єднувальних ліній електропередач (Operators of Electricity Interconnectors). Таким чином, є можливим простежити динаміку й специфіку законодавчого регулювання електроенергетичної галузі Великобританії.

<...> Північна Європа розпрощалася з монополією. У Норвегії, Данії, Швеції і Фінляндії, подібно до більшості інших європейських держав, до початку реформування електроенергетичної галузі в 90-х роках ХХ ст. існувала державна монополія на виробництво й передачу електроенергії, що, у свою чергу, зумовило наявність жорсткої публічної регламентації щодо купівлі й продажу електроенергії, а також наявність заборони на участь у відповідних відносинах непублічних компаній.

Як загальну передумову реформування електроенергетичного сектора в країнах Скандинавії можна виділити негнучкість державної політики ціноутворення і, як наслідок, значне збільшення цін на електроенергію. Відмінною рисою перетворень електроенергетичних галузей зазначених країн стало встановлення ефективної цінової політики держав у результаті створення і розвитку єдиного транскордонного електроенергетичного ринку.

Перші кроки з реалізації реформування електроенергетики були зроблені в 1991 р. в Норвегії. Дещо пізніше цей процес торкнувся Швеції, Фінляндії і Данії. У результаті на основі прийнятих галузевих законів у період з 1991 по 1999 р. в Скандинавських країнах відбулося виділення конкурентних і природно-монопольних видів діяльності

в результаті поділу публічних вертикально-інтегрованих компаній. Крім того, була створена ефективна інфраструктура для функціонування ринку, а дрібні споживачі електричної енергії отримали доступ на ринок.

Крім створення конкурентних внутрішніх ринків відповідних держав, був утворений спільний ринок електроенергії Скандинавських країн, так званий Nord Pool. У результаті послідовного входження в нього Норвегії, Швеції, Фінляндії і Данії Nord Pool став першою у світі електроенергетичною біржею, яка об'єднала ринки декількох держав. Однією з основоположних передумов створення подібного інституту стало успішне функціонування протягом декількох десятиліть спеціального консультативного органу – Nordel.

Nordel був утворений у 1963 р. і являв собою орган координації діяльності операторів передачі електроенергії в Данії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії, Швеції, метою якого було створення передумов для подальшого розвитку ефективного та узгодженого скандинавського ринку електроенергії. Основним повноваженням Nordel була видача рекомендацій, спрямованих на стимулювання результативності функціонування електроенергетичної системи Скандинавського регіону, з урахуванням національної специфіки кожної країни.

1 липня 2009 р. Nordel був розпущений, а його повноваження були передані загальноєвропейському органу – Європейській мережі операторів системи передачі електроенергії (European Network of Transmission System Operators for Electricity, ENTSO-E).

Функціонування Nord Pool, як й електроенергетичного ринку Великобританії, засноване на моделі залишкового пулу. Генеруючі й збутові компанії, а також споживачі електричної енергії мають право укласти угоди купівлі-продажу електроенергії як на біржі, так і в результаті укладення двосторонніх контрактів поза біржею. Таким чином, результатом реформування електроенергетики Скандинавських країн стало створення загального електроенергетичного ринку, успішне функціонування якого підвищило надійність енергосистем регіону, привело до скорочення істотної різниці в цінах на електроенергію в різних районах. На сьогодні за своїми ключовими фінансово-економічними показниками Nord Pool являє собою найбільшу й найбільш ліквідну товарну біржу фізичних поставок електроенергії і фінансових інструментів *(Володіна Є. Світовий досвід перетворень енергетичної галузі // biowatt.com.ua (<http://www.biowatt.com.ua/analitika/svitoviy-dosvid-peretvoren-energetichnoyi-galuzi>)).*

***

Нові технології зробили можливим видобуток раніше недоступних запасів сланцевого газу на території США й Канади. Ціни на природний газ у Північній Америці впали, приносячи вигоду промисловим та індивідуальним споживачам, а енергетичні компанії тепер шукають способи доставити надлишки дешевого північноамериканського газу в Азію, де попит і ціна на нього дуже високі. Виробники розділилися на два великі табори: перші роблять ставку на Канаду з її близькістю до Азії і лояльним до інвесторів урядом. Другі сподіваються, що переваги розвинутої інфраструктури в США переважають політичну невизначеність, пов'язану з небажанням Вашингтона давати можливість експортувати велику кількість дешевого палива, пише The Wall Street Journal.

За оцінками аналітично-консалтингової фірми Eurasia Group, у переобладнання для експорту існуючих у США імпорتنих СПГ-терміналів енергетичні компанії з часом можуть вкласти 50 млрд дол., тоді як їх будівництво з нуля у Канаді коштуватиме додатково 60 млрд дол. Ці інвестиції вплинуть на формування цін на газ на світовому ринку в найближчі десятиліття. На сьогодні в Північній Америці газ коштує близько 4 дол. за 1 млн британських теплових одиниць (BTU), а в Азії – 16 дол. за 1 млн BTU. Імпорتنий СПГ завжди буде дорожчим, ніж газ, що видобувається на території країни, за рахунок витрат на зрідження, транспортування і подальше переведення його знову в газоподібний стан; однак його експорт в Азію з Північної Америки сприятиме скороченню цінового розриву й зниженню витрат азіатських споживачів... *(США і Канада готуються до масштабного експорту сланцевого газу в Азію // ZN.UA (http://dt.ua/ECONOMICS/ssha-i-kanada-gotyuytsya-do-masshtabnogo-eksportu-slancevogo-gazu-v-aziyu-126266_.html). – 2013. – 6.08).*

***

Стоимость солнечной энергии сравняется с традиционной к 2021 г. Такой прогноз дают аналитики американской исследовательской компании Navigant Consulting. По их мнению, в странах, где интенсивно развивается солнечная энергетика, стоимость солнечной электроэнергии сравняется со стоимостью электроэнергии «из розетки» гораздо раньше – к 2017 г. Увеличению количества стран, достигнувших так называемого «сетевого паритета», будет способствовать дальнейшее снижение цен на оборудование для фотоэлектрических уста-

новок и удешевление вырабатываемого ими электричества, считают аналитики.

Navigant Consulting прогнозирует, что к концу десятилетия будут построены новые солнечные электростанции суммарной мощностью 438 ГВт, а ежегодный доход от продажи солнечной электроэнергии к 2020 г. превысит 134 млрд дол.

Наиболее интенсивно развивать солнечную энергетику в ближайшие годы будут США и страны Азиатско-Тихоокеанского региона, которые вплотную приблизились к достижению сетевого паритета и при этом имеют огромный потенциал для роста данного сегмента энергетики.

По данным Европейской ассоциации фотоэлектрической промышленности, в 2012 г. общая мощность действующих во всем мире фотоэлектрических установок увеличилась на 31 ГВт и превысила знаковый рубеж в 100 ГВт. В Италии они уже обеспечивают выработку примерно 7 % потребляемой электроэнергии, в Германии – 6 %, в Греции – 4 %, а в Болгарии, Чехии, Бельгии и Испании – по 3 %.

Международное энергетическое агентство ранее распространило информацию о том, что электроэнергия, генерируемая фотоэлектрическими установками, уже сейчас дешевле, чем розничные цены на электроэнергию в ряде стран, в том числе Италии, Испании, Дании, Австралии и в южных районах Германии (*Стоимость солнечной энергии сравнивается с традиционной к 2021 году // biowatt.com.ua (<http://www.biowatt.com.ua/analitika/stoimost-solnechnoj-e-nergii-sravnyaetsya-s-traditsionnoj-k-2021-godu>).*

Зарубіжний досвід організації наукової діяльності

Росія

Ученые РАН начали сбор подписей за изменение Федерального закона «О Российской академии наук». Госдума приняла его во втором чтении и планирует рассмотреть в третьем. Академики предлагают изменить ряд ключевых положений закона. Закон о РАН, принятый во втором чтении, предусматривает основные изменения в деятельности РАН:

– Вместо РАН функции собственника ее имущества будет выполнять уполномоченный федеральный орган. Управлять имуществом эффективнее, чем это делала РАН, будет несложно. Во время аудита РАН Счетной палатой в июне 2013 г. выяснилось, что у РАН нет даже полного перечня переданного ей имущества. Проверка показала, что на землях РАН находятся хозяйственные общества без договоров аренды, арендаторы продолжают пользоваться землей после окончания договоров аренды, на землях объектов РАН построено элитное жилье. С принятием закона руководители институтов РАН будут освобождены от управления имуществом и смогут больше сил отдавать науке. В то же время новый бюрократический орган может затруднить работу ученых: ведь имущество – это не только земля и здания, но и необходимое ученым оборудование.

– Будут объединены РАН, Российская академия медицинских наук и Российская академия сельскохозяйственных наук. Сейчас предполагаемое объединение демотивирует ученых всех трех академий. Но депутаты считают, что это явление временное. Через пару лет станут заметны преимущества объединения – общие базы научных знаний, объединенная инфраструктура, экономия затрат.

– В течение трех лет у членов-корреспондентов есть возможность стать академиками по решению общего собрания. Через три года звание члена-корреспондента упраздняется. Как результат, звание академика несколько обесценится, а члены-корреспонденты окажутся перед выбором – лишиться научного звания или стать академиком незаслуженно в глазах остальных.

– Руководителей институтов РАН будет утверждать Совет по науке и образованию при президенте РФ. Предельное количество академиков будет согласовываться с правительством. РАН и раньше была более зависима от правительства, чем зарубежные научные центры. Увеличение зависимости РАН от госаппарата – одно из самых прискорбных последствий реформы, которое укладывается в канву последних законодательных инициатив.

– По новому закону академики могут быть лишены звания за ненадлежащее исполнение обязанностей. В нынешних условиях закулисной борьбы и скандалов в РАН это положение может стать инструментом давления на неугодных академиков.

– По проекту закона результаты аудита научных организаций, проводимого Счетной палатой, будут влиять на оценку их эффективности. Научные организации, таким образом, будут замотивированы на улучшение контроля за расходованием средств, что не может не радовать.

Что хотят поменять ученые.

– Ограничить функции федерального органа только управлением имуществом РАН, оставив право владения, пользования и распоряжения (то есть фактически право собственности) самой РАН. Это принципиальная поправка к закону, судьба которой обнаружит реальные цели законопроекта – изъять имущество у РАН или наладить эффективное управление.

– Создать ассоциацию академий РАН, РАМН и РАСХН вместо объединения. Отторжение идеи объединения учеными вполне предсказуемо, но с точки зрения увеличения эффективности альтернативу найти сложно.

– Сохранить институт членов-корреспондентов РАН.

– Сохранить выборность директоров институтов.

– Оставить членство в РАН пожизненным.

Итоги. Новый закон в текущей редакции направлен в основном на борьбу с нецелевым использованием имущества и средств, выделенных РАН, и на увеличение зависимости РАН от правительства. Он никак не повлияет на востребованность науки экономикой, не улучшит кадровый состав РАН, не поднимет мотивацию ученых, не улучшит распределение финансирования. После бурных обсуждений текста закона на выходе осталась профанация, годная лишь на то, чтобы сдвинуть реформирование российской науки с мертвой точки. Поправки, которые хотят предложить ученые, и вовсе сведут закон почти на нет.

Чтобы оживить российскую науку, необходимо наладить основополагающую цепочку: фундаментальные исследования – прикладные исследования – опытные образцы – производство. Направить фундаментальные исследования в основном в те области, где можно ждать результатов, нужных государству либо бизнесу. Сначала необходимо провести исследования с привлечением экономистов, чтобы выявить потребности бизнеса в новых технологиях. Затем постепенно перевести науку на грантовое финансирование, исходя из поставленных целей. После этого рудиментарные направления науки отпадут сами.

Как дополнение к грантовой системе законодательно должна быть прописана схема совместного финансирования прикладных исследований бизнесом и государством. В развитие кластерной системы, которая уже функционирует в некоторых областях науки, нужно создать при научных центрах отделения прототипирования и промышленного дизайна. Как результат – движущей силой для

науки будет реальным сектор экономики, и именно на его развитие параллельно с этой реформой государству необходимо обратить пристальное внимание (*Бобылева М. Средство от РАН // Российская академия наук (http://www.ras.ru/digest/showdnews.aspx?id=2_ab1062_a-c0_c8-413_b-9340-943_cabac50_de). – 2013. – 2.08).*

***

Реакція світової наукової спільноти на дії органів державної влади Російської Федерації відносно Російської академії наук.

Законопроект «О Российской академии наук...», внесений урядом РФ до Державної думи і прийнятий у другому читанні, викликав гучний резонанс серед світової наукової спільноти. Протягом липня до президії РАН, президента РФ В. Путіна, на адресу громадськості надійшли численні листи і звернення міжнародних та іноземних наукових організацій, академій, іноземних учених.

Зокрема, Всеєвропейська федерація академій наук (ALLEA) у листі, підписаним президентом ALLEA Г. Стоком (10.07.2013), висловила свої співчуття з приводу передбачених змін з трансформації російської наукової системи, у якій РАН представляє найбільш престижну та визнану на міжнародному рівні інституцію, і занепокоєння з приводу того, що затверджені усталені принципи самоврядування, автономії і незалежності діяльності академій в усій Європі можуть бути порушені.

Занепокоєння у зв'язку з запропонованими реформами, які вироблені без належних консультацій і загрожують самому принципу автономності РАН, особливо щодо процесу виборів членів академії, що базується на наукових досягненнях і вільний від будь-якого політичного впливу, висловив голова Комітету зі свободи та відповідальності вчених міжнародної ради з науки (ICSU) (09.07.2013). Він висловив повну підтримку зусиллям російських учених із запобігання такому розвитку подій.

Заява президента Британської академії (10.07.2013) щодо запропонованих реформ містить заклик до проведення активних дискусій і відкритих консультацій з усіма зацікавленими сторонами Росії в період до третього читання законопроекту у вересні 2013 р., створення для цього експертного комітету поважних академіків і надання їм як мінімум 12 місяців для вироблення плану трансформації. Основний принцип, який має бути відтворений у рішенні – це незалежність академії

та дослідних інститутів у таких базових питаннях, як вибори академіків і детальне керування дослідженнями.

Від імені Національної академії наук США президент Р. Чічероне та закордонний секретар М. Клег надіслали лист підтримки російським колегам, у якому зазначається, що, не до кінця розуміючи ситуацію і не дозволяючи собі коментарі деяких аспектів запропонованих урядових рішень, тим не менш, підтверджують, що кожна академія є найбільш цінним національним радником у тому випадку, якщо вона незалежна і, по можливості, має найвищий рівень компетентності. НАН США вважає довготривалі традиції РАН і вірить, що вона вийде з цих труднощів сьогодні ще сильнішою, ніж раніше.

У листі Національної академії деї Лінчеї, яка є найстарішою академією світу (1603), на адреси міністра освіти і науки РФ Д. Ліванова та голови Державної думи РФ С. Нарішкіна (03.07.2013) наголошується на важливості збереження автономії та незалежності академії наук для виконання своїх статутних зобов'язань; це питання було окремо винесено також на останній зустрічі міністрів науки й президентів національних академії наук «великої вісімки» (G8), яка пройшла 12 червня 2013 р. в Лондонському королівському товаристві. Зазначається, що національні академії наук та міжнародні академічні організації мають бути інформовані щодо змісту та процесу реформ РАН і висловлюється сподівання у збереженні незалежності престижної академії та просуванні культур і науки в мирному глобалізованому світі.

Реакція Міжнародного математичного союзу (IMU), висловлена в листі голові Державної думи РФ С. Нарішкіну (05.07.2013) збігається в основних позиціях з наведеними вище; поряд із загальними коментарями про недопущення прийняття таких серйозних рішень без належного обговорення в національному науковому середовищі зазначається, що високий рівень публікацій з математичних наук спонукає іноземних студентів до вивчення російської мови, щоб читати доповіді академії наук в оригіналі. Базуючись на досвіді змін в IMU президент цього союзу закликає проводити зміни в будь-якій науковій організації дуже обережно, щоб не зашкодити високому рівню досліджень.

Крім того, листи на підтримку й захист РАН надіслали багато відомих учених з усього світу. <> Усього ж під такими листами, надісланими на адресу міністра освіти та науки, голови Державної думи РФ поставили свої підписи понад 200 учених. Філософ і перекладач М. Чейз із CNRS, крім опублікованої петиції на підтримку РАН,

розповсюдив спеціальний сайт <http://www.save-russian-academy.org/>, створений російськими вченими, де закликає всіх небайдужих до долі російської науки поставити свої підписи, де дотепер вже поставили свої підписи 16 895 осіб.

Звернення представників грузинських організацій до громадськості Росії (10.07.2013) містить застереження не повторювати помилок грузинського керівництва, яке в минулому десятиріччі фактично ліквідувало АН Грузії, вивівши з її складу 70 наукових установ і здійснивши розпродаж майна академії (*Світова наукова спільнота стурбована долею Російської академії наук // Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2013. – 6.08).*

***

Опубликован сборник материалов в поддержку Российской академии наук.

Под редакцией академика Российской академии наук А. Паршина, заведующего отделом Математического института им. В. А. Стеклова составлен и вышел в свет электронный вариант книги «Российская академия наук. Хроника протеста. Июнь – июль 2013 г.» (<http://www.ras.ru/news/shownews.aspx?id=c2 eed4 c4-bff4-46 ff-b5 fd-06 d14 4557 a9 c>).

В 256-страничном издании собраны обращения, заявления и письма президиума, отделений, научных центров и коллективов научных институтов Российской академии наук, международного научного сообщества и ряда общественных организаций, выступивших в поддержку Российской академии наук. Часть материалов книги содержит критическое обсуждение законопроекта о реформировании Российской академии наук, принятого во втором чтении. Ранее на официальном сайте Национальной академии наук Украины были опубликованы и доступны для скачивания три выпуска информационно-аналитического бюллетеня «Реформирование академической науки в Российской Федерации», на 275 страницах которых приведены аналитика и официальная информация, мнения российских ученых и экспертов, реакция региональных академических структур, зарубежные отзывы и мнения из социальных медиа, а также анализ возможных путей развития фундаментальных наук после реорганизации Российской академии наук (*Опубликован сборник материалов в поддержку Российской академии наук // Национальная академия наук Беларуси (<http://nasb.gov.by/rus/news>). – 2013. – 8.08).*

***

По инициативе научных сотрудников институтов РАН, советов молодых ученых институтов РАН, Клуба «1 июля», Сети координации институтов (СКИ) и Профсоюза РАН 29–30 августа в Большом зале РАН была организована конференция, на которой были рассмотрены перспективы научных исследований в России, законопроект «О Российской академии наук...», альтернативные предложения по системному реформированию РАН и организации науки в России. Конференцию поддержали: Общество научных работников, Санкт-Петербургский союз ученых, Совет директоров институтов РАН, РКК-Наука.

Перед конференцией стояли две задачи:

1. Сформулировать позицию научного сообщества России по отношению к правительственному проекту федерального закона «О Российской академии наук»;
2. Предложить и обсудить меры по реформированию РАН, которые будут способствовать развитию науки в России.

Конференция приняла большинством голосов три резолюции: «О законопроекте «О Российской академии наук...»» (<http://www.rasconference.ru/pdf/resolution1-final.pdf>), «О реформах в Российской академии наук» (<http://www.rasconference.ru/pdf/resolution2-final.pdf>), «О продолжении конференции» (<http://www.rasconference.ru/pdf/resolution3-final.pdf>) (*О сессии Конференции 29–30 августа 2013 года. г. Москва, Большой зал РАН // Конференция научных работников РАН «Настоящее и будущее науки в России. Место и роль Российской академии наук»* (<http://www.rasconference.ru/index.html>)).

***

Президент России В. Путин поручил премьер-министру Д. Медведеву к 1 сентября проработать вопрос об «изменении правового статуса» 15 научных учреждений страны, которые специализируются на исследованиях в области физики. Четырнадцать организаций, проводящих физические исследования, среди которых Объединенный институт ядерных исследований, Институт прикладной физики РАН, Троицкий институт инновационных и термоядерных исследований и другие, в конце прошлого года оказались связаны соглашением о партнерстве с Национальным исследовательским центром (НИЦ) «Курчатовский институт». Предложение,

которое в итоге подписали все институты, касается «создания, модернизации и использования уникальных исследовательских установок мегакласса».

По словам директора Института прикладной физики РАН А. Литвака, речь идет об очень крупных объектах, в мире это называется «мегасайенс». Например, коллайдер тяжелых ионов в Дубне или реакторный комплекс ПИК в Санкт-Петербурге. Институт прикладной физики РАН собирается строить самый мощный лазер в мире. Такие проекты сложно реализовывать в одиночку, поэтому взаимодействие научных организаций является правильным.

В соглашении говорится, например, о «консолидации интеллектуального потенциала и приборной базы» и «обмене информацией о перспективных инвестиционных проектах». Среди прочего там упоминается возможность создания «новой организационно-правовой структуры» на базе партнерства.

Спустя полгода, 24 июня 2013 г., в Администрацию президента РФ поступило письмо, подписанное директором Курчатовского института М. Ковальчуком и экс-президентом РАН Ю. Осиповым. В документе говорится о необходимости «формирования новой системы управления и финансирования инфраструктуры класса “мегасайенс”». Авторы напоминают о партнерском соглашении между Курчатовским и 14 институтами, называя его «основой для создания объединения ведущих научных учреждений страны», и просят президента «придать формальный статус такой структуре».

Ответ президента В. Путина, датированный 29 июня, призывает главу правительства Д. Медведева рассмотреть этот вопрос.

В то же время, ряд ученых не согласны с необходимостью подобного объединения. Глава РАН академик В. Фортов заявил, что никакие изменения невозможны без согласия директоров институтов. В. Фортов возражает против такого перехода. Сейчас РАН не рассматривает возможность создания каких-то новых структур. Опрошенные руководители научных институтов заявили, что письмо президенту было направлено без их ведома. Так, директор Института ядерной физики им. Будкера А. Скринский рассказал, что перед заключением партнерства говорилось лишь о сотрудничестве без административных последствий.

Заместитель премьера Д. Козак направил распоряжение в Минобрнауки, Минфин и Минэкономразвития к 15 августа «обеспечить» выполнение президентского поручения, согласовав его с РАН (ряд научных

институтов входят в ее структуру) и Курчатовским институтом (*О еще одной реформе научных учреждений // Российская академия наук* (http://www.ras.ru/digest/showdnews.aspx?id=9_e986786-6_b91-4768-9269-0174_a578_e2_d3). – 2013. – 2.08).

***

Вслед за мониторингом эффективности вузов Министерство образования и науки РФ собирается ввести похожую процедуру и для научных организаций.

По итогам проверки чиновники намерены разделить их на три категории: лидеры, стабильно работающие учреждения и, наконец, «утратившие научный профиль и перспективы развития». Последних ждет реорганизация или ликвидация.

Разработанный Минобрнауки документ опубликован на <http://regulation.gov.ru> для общественного обсуждения. Авторы предлагают целый ряд поправок к Постановлению правительства 2009 г. «Об оценке результативности научных организаций, выполняющих научно-исследовательские, опытно-конструкторские и технологические работы гражданского назначения». По действующим правилам раз в пять лет учредитель научной организации (чаще всего в этой роли выступает РАН, реже – различные ведомства) сам оценивает ее работу, Минобрнауки лишь разрабатывает для этого «типовую методику» с примерно 50 критериями. Административные решения по итогам проверки учредитель также принимает самостоятельно.

Такой подход, по словам авторов проекта, мешает сравнить достижения научных организаций, например вузовскую науку и академическую. Кроме того, чиновники испытывают «затруднения в вопросах сопоставления результативности российских научных организаций с научными организациями экономически развитых стран». В связи с этим предлагается полностью изменить подход к оценке научных институтов. Чиновники откажутся от единого набора критериев для всех учреждений – вместо этого будут созданы «референтные группы» из институтов схожего профиля, например исторических или биологических. Группы будут формироваться исходя из «направлений исследований, научной специализации, видов выполняемых научных и опытно-конструкторских работ». Для каждой референтной группы предложено выработать свои методики оценки, а также «минимальные значения показателей результативности» (документ не конкретизирует эти предложения).

Ведомственный мониторинг, впрочем, сохранится, только теперь он будет проводиться по новым правилам и, что важно, ежегодно.

На основании полученных данных Минобрнауки и Рособнадзор будут оперативно отслеживать динамику развития каждого научного учреждения.

Раз в пять лет институты будет оценивать специальная межведомственная комиссия (в проекте не указан ни ее состав, ни принципы формирования). При этом предусмотрена возможность и внеочередной проверки. Каждый институт по итогам будет отнесен к одной из трех категорий: «лидеры», «стабильные» и «утратившие научный профиль и перспективы развития». В число последних попадут те организации, которые «не показывают значимых научных результатов и не являются при этом уникальными в соответствующей отрасли». Их судьбу решат «федеральные органы исполнительной власти и государственные академии наук» – в документе говорится о возможности реорганизации, ликвидации или замене руководителя.

Напомним, Российская академия наук в этом году уже представила итоги собственного исследования эффективности научных учреждений. Академики поставили своей работе высший балл: оказалось, что из 370 научных учреждений РАН лишь одно работает неудовлетворительно, 12 – на среднем уровне, все остальные – блестяще. По данным издания «Коммерсантъ», тогда в Минобрнауки оценку посчитали настоящим вызовом, что в итоге серьезно ускорило планы по реформе академии.

В Минобрнауки не смогли прокомментировать проект. Впрочем, стоит отметить, что в мае 2013 г. в своем первом интервью на посту главы Минобрнауки Д. Ливанов уже предупредил научное сообщество о необходимости серьезной проверки эффективности его деятельности. «Прежде всего мы проведем всесторонний аудит нашего научного сектора, – сказал министр. – За последние 20 лет у нас такого анализа не проводилось». Он жестко раскритиковал ситуацию в РАН, заявив, что многие научные учреждения «не могут показать результаты за пять лет». Спустя год, в июне, Минобрнауки начало глобальную реформу РАН, которую академики называют катастрофой.

По мнению вице-президента РАН С. Алдошина, возглавляющего академическую Комиссию по оценке результативности институтов, подготовленный министерством проект не выдерживает никакой критики: «Мы направили в министерство свои замечания по методологии оценки. Немало претензий у академии и к идеологии документа. Так, в нем ничего не говорится об учете важности для государства направ-

лений науки, которыми занимается конкретная научная организация. По сути, министерство выстраивает не систему оценки, а “систему наказания” институтов с явно неблагоприятными для государства последствиями».

Академик С. Алдошин напомнил, что многие институты РАН работают по специальным тематикам, что, естественно, сказывается на числе открытых публикаций. Если пороговые значения будут установлены без учета данного фактора, то такие организации, решающие важнейшие для государства задачи, порог не преодолеют. «Нам вообще непонятно, чем обусловлен выбор предложенных минимальных пороговых показателей результативности», – добавил он.

Введение межведомственного характера оценки в академии одобряют. «Мы давно этого добивались, – отметил С. Алдошин. – Однако есть опасения, что такой принцип только декларируется. В документе говорится о том, что при отнесении организации к той или иной референтной группе будут учитываться не только ее научная специфика и виды проводимых исследований, но и источники финансирования, организационно-правовая форма. Так что, скорее всего, институты РАН, вузы и отраслевые НИИ попадут в разные референтные группы, и мы снова будем сравнивать наши организации между собой».

Член президиума РАН академик Г. Месяц заявил, что пока чиновники не назовут принципов формирования межведомственной комиссии, комментировать текст бесполезно. Комиссия не должна быть «междусобойчиком, иначе к ее решениям не будет доверия».

Комментируя инициативу Минобрнауки, первый проректор Высшей школы экономики Л. Гохберг заявил, что подобная процедура в принципе соответствует мировой практике. Во всех развитых странах, где есть сильный госсектор науки, существует и практика оценки деятельности соответствующих организаций, регулируемая на правительственном уровне. По итогам такой оценки, в частности, принимаются решения о финансировании научных обществ в Германии, исследовательских центров в Италии, Франции, Норвегии.

Более того, похожая система оценки эффективности уже введена и в сфере российского образования: в октябре 2012 г. Минобрнауки РФ провело мониторинг 502 российских госвузов (учитывались средний балл ЕГЭ у первокурсников, уровень инфраструктуры и т. д.). В итоге 136 учебных заведений попали в черный список ведомства, причем среди них оказались РГГУ, МАРХИ и другие известные вузы. Ряду учебных заведений дали шанс исправиться, остальным пообещали

«реорганизацию» – закрытие или присоединение к другому учебному заведению. Результаты мониторинга вызвали неудовольствие российских ректоров – они потребовали изменить критерии оценки. По их мнению, министерство не учитывало специфику, оценивая учебные заведения вне зависимости от профиля.

Ученые также опасаются, что многие институты необоснованно попадут в черные списки. Представитель Общества научных работников Е. Онищенко отметил логичность того, что государство хочет получать информацию о научном секторе. Но автоматизация такой оценки недопустима. У него вызывает тревогу принцип создания «референтных групп». Неизвестно, как они будут формироваться. Например, могут начать сравнивать зоологов с институтом молекулярной биологии. Наука вроде бы одна, а дисциплины разные.

По мнению Е. Онищенко, научные институты некорректно оценивать как единые учреждения. В одном институте могут работать как слабые, так и сильные научные группы и лаборатории, даже отдельные ученые. Он предлагает добавить в проект пункт об обязательной экспертной оценке институтов, в том числе с привлечением зарубежных ученых. Необходимо сначала протестировать систему, прежде чем закрывать учреждения. Иначе можно потерять хорошие научные группы, которые работают не в самых успешных институтах, особенно провинциальных (*Черных А. Чиновники поставят ученым оценку // Российская академия наук (http://www.ras.ru/digest/shownews.aspx?id=9_bbc63_d7-a120-451_b-8_b8_e-0_bf249_e1973_a). – 2013. – 6.08; Онищенко Е. Новое – плохо забытое старое // Троицкий вариант (<http://trv-science.ru/2013/08/13/novoe-plokho-zabytoe-staroe/>). – 2013. – 13.08; Волчкова Н. Вот тебе пороз! Институтам добавят барьеров // Поиск (<http://www.poisknews.ru/theme/science-politic/717-9>). – 2013. – 25.08).*

***

1 августа в правительство РФ были переданы два документа, связанные с модернизацией системы аттестации научных кадров высшей квалификации: проекты положений о Высшей аттестационной комиссии и о порядке присуждения ученых степеней. Оба они прошли предварительное обсуждение с научной общественностью, получили необходимое согласование с органами федеральной власти.

Накануне передачи проектов положений в правительство РФ они стали одной из тем публичных слушаний в Общественной палате,

посвященных реформированию ВАК. Участники этой встречи – представители академических институтов, ведущих вузов, исследовательских университетов – высказали немало дополнительных «пожеланий и предложений», которые, как было обещано по завершении мероприятия, также будут учтены и переданы «наверх».

Открывая слушания, председатель ВАК В. Филиппов кратко напомнил о том, что уже удалось сделать за время, прошедшее с момента начала диссертационного скандала, когда в ходе проверки докторских и кандидатских работ по истории, защищенных в Московском государственном педагогическом университете, комиссия Минобрнауки выявила многочисленные нарушения, и в итоге 11 человек, уличенных в плагиате, были лишены степеней. Уже в феврале 2013 г. при Минобрнауки были созданы восемь рабочих групп по разным научным направлениям, задачей которых стали подготовка предложений о критериях отбора членов диссертационных и экспертных советов ВАК, требованиях к базовым (для диссоветов) организациям, а также формирование поправок в законодательство по совершенствованию системы аттестации научных кадров высшей квалификации.

Были сделаны и другие шаги по оптимизации деятельности ВАК: завершается работа по созданию единой государственной информационной системы ВАК, сейчас в этой базе в электронном виде представлено почти 500 аттестационных дел, впереди – реконструкция сайта аттестационной комиссии. В сентябре – октябре должно начаться формирование обновленных экспертных советов ВАК. В плановом порядке продолжается работа комиссии по рассмотрению поступивших ходатайств об открытии диссоветов: за январь – июль этого года принято 356 положительных заключений об открытии диссоветов и 192 отрицательных. Еще 868 заявлений об открытии диссоветов находятся на рассмотрении в министерстве, лишь 44 из них одобрены. Глава ведомства просил активизировать эту работу. Создание диссоветов рекомендовано вести на базе ведущих вузов и академических институтов при наличии достаточного числа аспирантов и отсутствии в регионе диссоветов по данной специальности.

До 15 октября должны быть сформулированы предложения по пилотному проекту апробации новых моделей защит диссертаций в части повышения автономии и ответственности ведущих научных организаций и университетов по подготовке и проведению защит диссертаций. В соответствии с поручением премьера в сентябре – декабре планируется провести анализ состояния сети диссертационных

советов и сформулировать предложения по ее оптимизации. В этой деятельности ВАК намерен опираться на рекомендации госакадемий, Ассоциации ведущих вузов России, а также рабочих групп. Участники слушаний выразили опасения, что в ходе такой оптимизации региональные вузы рискуют остаться вообще без диссоветов. Активную дискуссию участников слушаний вызвал и проект Положения о порядке присуждения ученых степеней. Часть положений документа, по сравнению с действующими правилами, практически не изменилась: докторская диссертация должна быть «научным достижением» (либо решением важной научной проблемы), «написана автором самостоятельно» и свидетельствовать о его личном «вкладе в науку». Согласно предложениям, была добавлена возможность защиты диссертации на иностранном языке.

Что же касается звания доцентов и профессоров по кафедрам, то они, согласно проекту Положения о порядке присуждения ученых степеней, уйдут в прошлое. Ученые звания будут присуждаться только по научной специальности. <...> Видеотрансляция прошедших слушаний доступна на сайте Общественной палаты РФ (<http://www.oprf.ru/ru/press/conference/728>) (*Шаталова Н. Как вас теперь называть? Общественная палата заинтересовалась учеными званиями // Поиск (<http://www.poisknews.ru/theme/science-politic/6781/>). – 2013. – 9.08).*

Республика Беларусь

Белорусская наука должна ориентироваться на потребности отечественной экономики и превратиться в действенный инструмент ее модернизации. Об этом президент Республики Беларусь А. Лукашенко заявил 5 августа на совещании по вопросу развития научной сферы Беларуси.

Президент считает, что результаты научных исследований как в области естественных, так и гуманитарных наук необходимо превратить в востребованный экономикой и обществом интеллектуальный продукт. А. Лукашенко подчеркнул, что основной упор должен быть сделан на прикладные разработки. По его мнению, для этого требуется совершенствование существующей системы программно-целевого управления наукой. Необходимо избавиться от устаревших рудиментарных звеньев, чтобы иметь возможность развиваться преимущественно за счет продажи собственного интеллектуаль-

ого продукта при мінімальній бюджетній підтримці. При цьому преобразовання в научній сфері не повинні привести до її тотальної ломки і руйнування.

В зв'язі з цим в листопаді 2013 г. планується провести нараду при участі широкого кола представителів наукового суспільства, на якій буде розроблена нова програма діяльності науки в цілому. Президент вважає, що необхідно цілеспрямовано використовувати інструмент державного замовлення в стратегічно важливих для країни сферах, а на інші напрямки досліджень активніше привертати внебюджетні джерела.

С повідомленням прес-служби президента Республіки Білорусь про хід і результати наради можна ознайомитися: <http://president.gov.by/press146355.html#doc> (*Білоруська наука повинна орієнтуватися на потреби національної економіки і перетворитися в дійсний інструмент її модернізації // Національний науково-технічний портал Республіки Білорусь (http://www.scienceportal.org.by/news/e42_c5_ec171_f007_d3.html). – 2013. – 6.08.*)

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії

Королівський інститут бібліотечної справи та інформації (CILIP) – провідна професійна асоціація для бібліотекарів, фахівців у галузі інформації та менеджменту знань у Великій Британії. CILIP так визначає бачення своєї ролі, мети і завдань: справедливий та економічно процвітаючий суспільство спирається на грамотність, доступ до інформації і передачу знань. CILIP нараховує близько 15 тис. членів (травень 2012 р.). CILIP було створено в 2002 р. у результаті злиття Бібліотечної асоціації, заснованої в 1877 р. після I Міжнародної конференції бібліотекарів і удостоєної Королівської хартії в 1898 р., та Інституту інформаційних вчених, заснованого в 1958 р. Членство не є обов'язковим для роботи в бібліотеці. CILIP сприяє поліпшенню всіх аспектів професійної практики, освіти, підвищення кваліфікації.

У 2002 р. CILIP провів перегляд кваліфікацій, необхідних для роботи в галузі в сучасних умовах. Нові підходи до кваліфікацій були запроваджені в квітні 2005 р.

CILIP пропонує декілька рівнів визначення (засвідчення) професійної кваліфікації – сертифікація, афілійоване членство, переатестація

і спілкування. Сертифікація забезпечує визнання з боку Асоціації роботи бібліотек і фахівців із середньою спеціальною освітою. CILIP за традицією веде Реєстр сертифікованих членів, і ті, хто отримав доступ до цього реєстру, мають право стати членом асоціації.

Існує декілька рівнів членства. Фахівці галузі можуть стати афілійованими членами, що дає їм право додавати букви MCLIP до свого прізвища. Афілійоване членство – рівень професійної кваліфікації, який засвідчує CILIP і вважається «золотим стандартом» для бібліотечних та інформаційних професіоналів. Афілійоване членство у CILIP є стандартним для фахівців у галузі інформації. Існують дві категорії претендентів на афілійоване членство: по-перше, працівники із середньою спеціальною освітою, хто має понад п'ять років досвіду, а по-друге, ті, хто має певну підготовку та працював протягом двох років. Усі кандидати на афілійоване членство повинні працювати з наставником і продемонструвати, що вони відповідають необхідним критеріям. Зазвичай, афілійовані члени мають фахову (магістерську) освіту та пропрацювали, принаймні, один рік.

Наступний рівень членства – дійсний член CILIP. Це – найвищий ступінь членства, який надається за особистий істотний внесок у професію. Почесний член – кваліфікація, схожа на почесний вчений ступінь, надається невеликій кількості людей – дійсних членів, які мають особливі заслуги перед професією.

CILIP здійснює акредитацію освітніх програм у бібліотечній та інформаційній галузі в університетах Великої Британії. Асоціація присуджує медалі ім. Карнегі та Кейт Грінуей кращим дитячим книгам. CILIP видає щомісячний журнал CILIP Update, який містить оголошення про вакансії, новини, коментарі та огляди бібліотечної та інформаційної сфери. Lisjobnet – сайт, який інформує про останні вакансії в галузі. CILIP має кілька місцевих відділень у Великій Британії, 28 спеціальних груп за інтересами й понад 20 організацій-партнерів; кожні два роки проводить конференції під назвою «Парасолька».

CILIP має власний будинок у Лондоні, у якому розміщується його штаб-квартира й працюють 30 працівників (*Українські бібліотекарі вивчають досвід Великої Британії // Блог «Творчість та інновації в українських бібліотеках» (<http://libinnovate.wordpress.com/2013/08/14/українські-бібліотекарі-вивчають-до>). – 2013. – 14.08).*

Американская академия искусств и наук была создана в 1780 г. по инициативе Д. Адамса и Д. Боудуэна. В 1780 г. 62 человека – священники и купцы, врачи, фермеры, ученые и общественные деятели – подписали устав академии. Она имеет статус независимой ассоциации центра исследования (learned society and independent policy research center). Членство в академии почетно, но не приносит прямого дохода. В академии 4600 членов и около 600 иностранных членов-корреспондентов.

Руководит академией небольшое административное бюро (Board), председателем которого значится Л. Кэбот, а членами еще пять ученых. Кроме того, имеется совет из 14 членов и фонд (Trust). Как сказано в установительных документах академии, она представляет собой политический и корпоративный орган, навсегда (forever) учрежденный советом и палатой представителей в Общем суде провинции Массачусетс-Бэй – как записано в гл. 46 Актов 1779 г. Главный офис академии находится в штате Массачусетс.

В задачу академии входят поощрение и развитие знания о давней и естественной истории Америки; определение эффективного использования природных ресурсов страны; содействие прогрессу медицины, математики, философии, ведение астрономических, метеорологических и географических наблюдений. В разное время членами академии были Д. Вашингтон, Б. Франклин, Т. Джефферсон и А. Гамильтон, многие иные известные люди.

В течение XIX ст. в состав академиков вошли Д. Вэбстер, Генри Уодсворт Лонгфелло, Джон Дж. Одюбон, Л. Агассиз, Э. Грей, Ральф Уолдо Эмерсон и Александр Грэм Белл. Академия издает журнал *Daedalus* и две газеты. Сперва академия помещалась в Гарвардском Философском Зале, затем несколько лет находилась в разных местах, одно время не имела здания вовсе, а в конце XX ст. обрела небольшое здание в Кэмбридже (штат Массачусетс).

Конечно, Американская академия искусств и наук не может быть предметом сравнения с РАН. Правильнее сравнивать ее с советским обществом «Знание». Кроме нее, в США есть еще ряд других академий, например Американская академия искусств и гуманитарных наук (American Academy of Arts and Letters), созданная как подраздел Ассоциации социальных наук. Она похожа на российскую Академию художеств и объединяет 250 архитекторов и художников, поэтов,

писателей и музыкантов. Нечто в том же роде представляет собой Американская академия искусства (American Academy of Art, American Academy of Arts), созданная в 1921 г. как ассоциация или союз художников ориентированный на обучение молодежи живописи.

В Америке есть и учреждения, похожие на российские институты РАН или на французские центры CNRS. Например, Institute for Advanced Study. Он находится в Нью-Джерси и не зависит ни от университета, ни от лаборатории. Существует на средства частного фонда (endowment), который собирает пожертвования на финансирование годового пребывания высокопрофессиональных исследователей. Кроме того, в институте есть и исследователи-резиденты. Институт создали в 1939 г. для А. Эйнштейна, там работали и другие великие ученые, например фон Нейман.

...Американская академия наук – это комплекс из университетских исследовательских центров, больших национальных лабораторий и разного рода небольших ассоциаций с почетным членством и просветительскими задачами. Кроме того, есть только отраслевые лаборатории, финансируемые крупным бизнесом под отдельные направления. Американский исследователь не может существовать вне университетской среды. В ней он вырос, и с ней продолжает себя ассоциировать даже тогда, когда связал свою деятельность исключительно с исследованиями. Это одновременно и плюс и минус американской науки (*Муравьев А. Академия наук в Америке // Российская академия наук (http://www.ras.ru/digest/showdnews.aspx?id=7_f76_ba42-881_d-46_a4-b145-18_abe87_b12_bb). – 2013. – 4.08).*

Для нотаток

Редактори:
Т. Дубас, О. Федоренко, Ю. Шлапак

Комп'ютерна верстка:
Г. Булахова

Підп. до друку 6.09.2013.
Формат 60x84/16. Обл.-вид. арк. 7,05. Наклад 10 пр.
Видається в друкованому та електронному вигляді
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 3.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.